

A tardi helyzet 2008-ban

*A Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Kar
szociológia szakos hallgatóinak*

*Benedek Gsanád, Csere Márton, Decsi-Biró, Adrienn, Fubicza Diána, Gulyás, András,
Horváth Dániel, Horváth Orsolya, Küse Zsolt, Karap Judit,
Kollár, András, Lukács, Ágnes, Metzinger Katalin, Pusás Rudolf, Saródy Zita,
Szabó Csaba, Szabó Georgina, Varga Balázs,*

szakmai gyakorlati szeminárium keretében készített tanulmányai

szerkesztette:

*Bartal, Anna Mária
egyetemi docens*

Piliscsaba, 2009

Tartalom

Előszó

1. Politikai aktivitás, társadalmi tőke, értékpreferenciák

- *Politikai aktivitás helyi szinten (Küse Zsolt)*
- *Társadalmi tőke Tardon (Decsi-Biró Adrienn)*
- *Mit jelent tardinak lenni? (Metzing Katalin)*

2. Foglalkozási és iskolai mobilitás, ingázás

- *A foglalkozási mobilitás Tardon 1985-2008 (Varga Balázs)*
- *A tardi társadalom iskolai végzettség szerinti tagolódása (Gulyás András)*
- *Az ingázás hatása a családi szerepvállalásra (Korváth Orsolya)*

3. Hagyományörzés, párválasztás, vallási közösségek, történelem

- *Hagyományörzés Tardon (Gubicza Diána)*
- *A tardi párválasztási szokások – esettanulmány (Karap Judit)*
- *A tardi Baptista Gyülekezet – esettanulmány (Lukács Agnes)*
- *Az 56-os forradalom emléke Tardon (Szabó Georgina)*

4. Mezőgazdasági átalakulás, földbirtokszerkezet, termelészövetkezet

- *Birtok- és gazdálkodási viszonyok Tardon 1930-tól napjainkig (Kollár András)*
- *A tardi mezőgazdaság 1945 és 1961 között (Szabó Csaba)*
- *A tardi mezőgazdaság 1980-1993 (Korváth Dániel)*
- *A Tardi Mezőgazdasági Zrt. Az elmúlt 18 év tükrében (Puskás Rudolf)*

5. Jövőképek

- *A helyi oktatás és pedagógus szerepe a falusi társadalomban (Saródy Zita)*
- *A tardi ifjúság (Benedek Csánád-Csere Márton)*

Előszó

Tisztelt Olvasók!

2008-ban éppen 72 éve volt annak, hogy megjelent Szabó Zoltán „A tardi helyzet“ című műve, és harminc éve annak, hogy Simó Tibor és Berényi István, egyetemünk tanára - folytatva a szociográfiai hagyományokat - Tard társadalmát kutatta.

A Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Kar szociológus hallgatóinak egy csoportja – szakmai gyakorlat keretében – 2008 nyarán egy hetet töltött Tardon falukutatással. A hallgatók tardi kutatását féleves felkészülés előzte meg és a helyszínen - reprezentatív minta alapján - 217 tardi lakost kérdeztek meg. A kérdőíves felmérés eredményeinek rövid összefoglalóit olvashatják az alábbiakban öt témakörben:

- politikai aktivitás, társadalmi tőke, értékpreferenciák
- foglalkozási és iskolai mobilitás, ingázás,
- hagyományörzés, párválasztás, vallási közösségek, történelem,
- mezőgazdasági átalakulás, földbirtokszerkezet, termelészövet, illetve
- a jövőképek.

Mint látható, a témák igen változatosak, és reményeink szerint a falu társadalmi problémáinak szűkebb-tágabb keresztmetszetszete feltárul az olvasók előtt. Igyekeztünk valamelyest a nagy elődök nyomát megközelíteni, de a vizsgált kérdések által ki is szélesíteni Tard mai helyzetének bemutatását.

Köszönjük a tardiaknak az ott töltött egy hetet, a szíves vendéglátást. Köszönettel tartozunk mindazoknak akik válaszoltak kérdéseinkre, valamint a polgármester úrnak és a jegyző úrnak mindazért a segítségért, támogatásért, amivel lehetővé tették, hogy a kutatást elvégezhessük.

Piliscsaba, 2009. március 27.

Bartal Anna Mária
egyetemi docens

. *Politikai aktivitás, társadalmi tőke, értékpreferenciák*

Politikai aktivitás helyi szinten

Hüse Zsolt

Egy polgári társadalomban az egyén felelősséget érez nem csupán saját magáért vagy a családjáért, de a környezetéért is, az emberek érezhetik, hogy egy nagyobb közösség tagjai. Fontosnak tartják a közügyek iránti érdeklődést és részt vesznek civil szervezetek munkájában, önkéntes munkát vállalnak, emellett pedig élénk érdeklődés kíséri a helyi, illetve az országos politika fejleményeit. Hazánk fejlődése és jövője szempontjából is fontos, hogy Magyarországon egy olyan gondolkodásmód terjedjen el, amely a politika, a köz ügyeit nem a hatalmon lévők privát ügyének tartja, hanem minden magyar állampolgár közös felelősségének érzi.

Kutatásom arra irányult, hogy feltárjam - napjainkban Tardon, ebben a Borsod megyei faluban - milyen módon működnek a demokratikus társadalom reflexei. Mennyire övezi figyelem a helyi ügyeket, milyen mértékű az érdeklődés a közügyek iránt. Úgy éreztem, hogy egy ilyen átfogó dolgozatnak lehetővé kell tennie bizonyos összefüggések feltárását is. Megpróbáltam ugyanis magyarázatot találni a jelenségek hátterére is, ehhez pedig feltétlenül foglalkozni kellett a helybeliek lokálpatrióta tudatával, a hagyományokhoz való hozzáállásával. Fontos megjegyezni, hogy Tardon helyi pártszervezetek nem működnek, ezért az aktivitás párttagsághoz köthető vetületével nem foglalkoztam. A kutatás során kérdőívet és interjút alkalmaztam.

Választási részvétel - közügyek iránti érdeklődés

A helyi választásokkal kapcsolatban elmondható, hogy minden esetben magas, 60% körüli volt a megjelenési arány. Hasonlóan magas részvételi arányokat találunk az országos választások részvételi adatai esetében is. Az elmúlt tíz évben a választókörzet egészének adataival összehasonlítva fokozatosan emelkedett a szavazáson résztvevők aránya. Míg 1994-ben ez az érték még a körzet átlagos adatai mögött maradt, addig 2006-ra a megjelentek aránya meghaladta a választókörzet átlagát. Fontos megállapítás, hogy minden évben az országos részvételt meghaladta a tardiak választási jelenléte a választások mind a két fordulójában.

A saját vizsgálatom számára egyfajta origópontot jelentett az a kérdés, amely a tardiak közügyek iránti érdeklődését vizsgálta. A válaszadók közel 83%-a válaszolt igennel arra a kérdésre, hogy érdeklődik-e a közügyek iránt. Az alacsonyabb végzettségűek körében ez az

érték 78.2% volt, addig a magasabb végzettségűek körében elérte a 91%-ot is. Mielőtt azonban ebből az adatból messzemenő következtetéseket vonnák le, érdemes megvizsgálni más mutatók eredményeit is. Így a számok mögötti háttérre is ráláthatunk, és eldönthetővé válik az a kérdés, hogy az átlagos 83%-os közéleti érdeklődés mögött milyen mozgatórugók, attitűdök állnak.

„*Szokott-e Ön otthon a falu ügyeiről beszélgetni családtagjaival?* „ Ez az egyik olyan változó, ahol az adatok elemzése révén támpontot kaphatunk a tardiak közügyek iránti érdeklődéséről. A válaszadók közel fele (49.3%) mondta azt, hogy rendszeresen szokott otthon a falut érintő közügyekről beszélgetni, további 37% pedig ritkán, de szokott a közügyekről beszélgetni. Ez azt mutatja tehát azt, hogy a tardiak a közügyek iránt nagy mértékű érdeklődést mutatnak.

„*Részt szokott-e venni közmeghallgatásokon?*” Ezen változó eredményeinél külön kiemelném a rendszeres részvételt válaszolók számát, amely 41 fő volt. Ez a szám az összes megkérdezett 19%-át jelenti, ami már azt mutatja, hogy a megkérdezettek egyötöde az, akiknél a közéleti aktivitás, konkrét, tevőleges, kinyilvánított attitűdben is megmutatkozik. Ezen túl pedig azok száma, akik ritkán, csak fontos ügyekben, de szintén elő szoktak fordulni falugyűléseken ez 50 fő volt. Úgy vélem, hogy a mai Magyarországon ezek a részvételi adatok kedvezőek, bár elmaradnak az országgyűlési választásokon, illetve az önkormányzati választásokon tapasztalható részvételtől. Általában tehát 40-50 fő vallotta azt, hogy részt a falugyűléseken, ők jellemzően ugyanazok a személyek.

Röviden visszatérve az első kérdéshez tehát, hogy mekkora az érdeklődés a helyi közügyek iránt. Azt mondhatjuk, hogy az adatok eléggé alátámasztottnak tűnnek. A magas helyi közéleti érdeklődés a válaszadók egyötödénél helyi közéleti aktivitással párosul. Ezt egyébként a későbbiek is megerősítik majd.

„*Mely választáson, illetve népszavazáson vett rész Ön?* „ Ennél a változónál összesen hat népszavazás, illetve különböző választás részvételi adataival kapcsolatban kértünk információt. (az 1997-es NATO népszavazás; 2003-as EU népszavazás; 2004 december 5-i népszavazás; 2006.-dik évi országgyűlési választás; 2006.-dik évi önkormányzati választás; 2008-as népszavazás) Ez az adatsor is tartalmazott érdekességet a számomra.

Az eredmények szerint mind a hat esetben a válaszadók nagyobb arányban mondták, hogy részt vettek az adott szavazáson, mint ahogy azt a választási nyilvántartás regisztrálta. Így például, a 2006-os országgyűlési választások kapcsán a megkérdezettek 85.3%-a nyilatkozott úgy, hogy részt vett, ezzel szemben a valóságban – a hivatalos számadatok szerint – ennél több mint 10%-al volt alacsonyabb a részvétel. A megkérdezettek egy részénél egyfajta disszimuláció jelenségét érthetjük tetten, azaz közéletileg aktívabbnak igyekeztek mutatni magukat. (Ismeretes, hogy a választások után sokkal többen mondják azt, hogy részt vettek és a győztes pártra szavaztak, mint valójában a politológiában; a politológiában ennek széles irodalma van.)

Úgy gondolom, hogy ez a jelenség alapvetően két tényezőre vezethető vissza. Először is elképzelhető, hogy a mintavétel nem volt megfelelő, hiszen egy megfelelő mintánál ennél jóval kisebb hibaszázalékkal kellene számolnunk. Másrészt az is lehetséges, hogy a megkérdezettek nagyobb arányban választották azt, hogy részt vettek, mint az a valóságban volt. Ebben az esetben feltételezhetjük, hogy az emberek az ideálisabb magatartásnak, a komformabb dolognak a közéleti részvételt tartják. Ez egyfajta helyi közszellem meglétének is jele lehet.

E közszellem meglétére utal a *„Mennyire tartja fontosak, hogy részt vegyen a következőkön:*

- országgyűlési választásokon,
- helyi önkormányzati választásokon,
- országos népszavazáson,
- helyi népszavazáson c. kérdésre adott válaszok.

A „teljesen” illetve az „elégge” kategóriába jutott mind a négy felajánlott válaszlehetőségnél a reagálások 70-80%-a. A részleteket is fontos lehet azonban megtekinteni. Ezek szerint a helyi ügyekben történő referendum jelenléti hajlandósága jóval magasabb volt, mint az országos kategóriáké.

A kérdés behatóbb elemzése a következő megállapításokra vezetett, itt az országgyűlési választások kapcsán készítettem egy elemzést. Ezek szerint a magasabb végzettségűek körében a választásokon való részvételt jóval magasabb arányban tartották fontosnak, mint az alacsonyabb végzettségűek. Például a „teljesen fontosnak” válasz 56% -a az érettségizettek vagy annál magasabb képesítésűektől érkezett, míg az érettségivel nem rendelkezők már csak 43.7%-a vélekedett így. A nemek szerinti eloszlásnál úgy tűnt, hogy a nőknél valamivel magasabb az aránya a részvételüket fontosnak tartóknak. A „teljesen fontos,, válasz kategóriába esett a nők válaszainak 50.4%-a, ezzel szemben a férfiaknál csupán 44.2% ugyanez az arány.

Elegedettségi mutatók

A felmérésből az is kiderül, hogy Tard vezetésének jelentős bizalmi tőkéje van és a falusiak támogatására nagymértékben számíthatnak. „*Mennyire elégedett Ön az önkormányzat munkájával?* „, illetve a „*Mennyire bízik meg Ön a polgármesterben?*” változók eredményei is erre utalnak nagymértékben. Az első kérdésnél a válaszadók több, mint háromnegyede mondta azt, hogy vagy „nagyon elégedett” vagy pedig „elégedett” a helyi képviselőtestület működésével. A polgármesterben a válaszadók 80%-a bízik meg teljesen vagy legalább eléggé. Közel felük tehát teljes bizalmáról bizalmárola falu vezetőjét. A „kevésbé” vagy pedig „egyáltalán nem”, a válaszadók 12%-ra volt jellemző.

Arra az állításra, hogy az „*Emberek általában szeretnek Tardon élni*” a megkérdezettek közel fele mondta azt, hogy teljesen egyetért vele, illetve további 40%-uk inkább az igenre adná le a voksát. Ezen belül érdekes lehet, hogy az idősebbek, a nők és azok, akiknek alacsonyabb végzettségük volt nagyobb arányban nyilatkoztak úgy, hogy szeretnek Tardon élni. Valahol ebből is látható, hogy tényleg lehet valami abban a megállapításban, amit sokszor hallhattam a kutatás során, hogy ennek a falunak a lelkét az idősebb, özvegyasszonyok adják. Az 58 év alattiak körében azok aránya, akik teljes mértékben szeretnek Tardon élni 45.2% volt. Ezzel szemben az idősebbek között 55% ugyanez az adat. A férfiak 44.2%-a szeret teljes mértékben Tardon élni, míg a nőknél ez az arány 52.7% volt. Az alacsonyabb végzettségűek között 54.2%, ezzel szemben a magasabb végzettségűek között 40.0% volt ugyanez az arány.

Ha ezeket a számokat röviden összevetjük egyéb a tartózkodási aktivitását mutató számokkal arra a megállapításra juthatunk, hogy nem feltétlenül azok aktívak a helyi közéletben, akik szeretnek is itt élni. Az országgyűlési választások iránti érdeklődés kapcsán, illetve hogy kik azok, akik többet beszélnek családjukban a közügyekről azt láthattuk, hogy a magasabb végzettségűek járnak az élen. Ezzel szemben náluk a most elemzett mutató arányszámai viszonylag alacsonyabb értéket mutatnak. Ugyanakkor az idősebb generációnál korrelálást tapasztalhatunk tehát ők általában részt vesznek helyi közügyekben, eljárnak a falugyűlésekre és szeretnek Tardon élni.

Természetesen nem mondhatjuk azt, hogy minden teljesen tökéletes lenne. Arra az állításra, hogy „*Tardon összetartó közösség él*” az „inkább nem” illetve az „egyáltalán nem”, válasz kategóriába esett elég sok válasz, míg egyharmaduk negatív véleménnyel volt. Ennek az egyharmadnak a jelentőségét inkább az adja, hogy a pozitív territóriumon - a „teljesen egyetért” rovatba – a válaszok csak 23% -a esett, míg az „inkább igen”, válaszok aránya közel 40% volt.

Nagyon lényegesnek és jövőbe mutatónak tartom, hogy a település lakói milyen magas arányban (65.4%) tartották fontosnak a gyermekeik továbbtanulását. Természetesen ez mögött az a megállapítás állhat leginkább, hogy így a munkaerőpiacon nagyobb esélye van a fiataloknak.

A falu jövőjével kapcsolatban úgy tűnik, hogy a tardiak alapján véve optimisták. A „*Hiszek a falu jövőjében*” állításra több mint 70% válaszolta azt, hogy „teljesen egyetért”, illetve hogy inkább bizakodó. „*A falu fejlődőképes,*” kérdésére a megkérdezettek több, mint háromnegyede pozitív választ adott.

Összegzés

Először is nézzük a felszínt, ami a számomra ennyi „kutakodás” után kiderült a közélet, politikai aktivitás, érdeklődés tekintetében. Ha arra a kérdésre várom a választ, hogy a demokratikus intézmények fontossága mennyire tudatosult az emberekben, akkor azt kell, hogy mondjam, hogy egy viszonylag összetett kép tárult elém. Egy összetett kép, amelyben azonban érezhetően növekvő súlya van a pozitív elemeknek. Érdekes tehát kifejtetni, hogy pontosan mire gondolok. Az emberek nagy – az országot meghaladó - arányban vesznek részt általában a választásokon. Ez a magas részvételi arány stabil, a rendszerváltás óta folyamatosan jelen van és egyaránt jellemzi a népszavazásokat, az országgyűlési választásokat, és az önkormányzati választásokat. Ebben egyébként hasonlóság van a környék többi településével. Ami miatt összetett képről beszéltem az azért volt, mert a közmeghallgatásokon való viszonylag kisebb részvétel azt mutatja, hogy még mindig él az emberekben egy olyan mentalitás, hogy nem akarnak kilógni a sorból, ezért inkább csak szűkebb körben tárgyalják meg az eseményeket.

Témája volt még ennek a kutatásnak olyan szempontok feltárása is, amelyek ha nem is közvetlenül, de hatnak a közéleti érdeklődésre. Fontos kérdés az, hogy milyen a falu megtartóereje, illetve hogy szeretnek-e Tardon élni a helyiek. Azt mondhatjuk, hogy a kép itt is összetett, de mégis alapvetően a pozitív elemek dominálnak. Úgy tűnik, hogy a tardiak óvatos optimizmussal tekintenek a jövőbe.

A közösségi összetartással kapcsolatban, talán azt lehetne leginkább mondani, hogy sem nem pozitív, de különösebben nem is negatív a kép. Mindezek ellenére komoly problémának tűnt az elvándorlás, amelyről interjúalanyaim is szóltak. Ennek az okait vizsgálni, nem része ennek a tanulmánynak. Azok azonban, akik maradnak, ragaszkodnak a faluhoz. Nyilvánvaló, hogy reálisan talán azt mondhatnánk, hogy egy józan, és semmiképp nem borús közszellem a jellemző. Ez szintén elősegítheti a demokratikus gondolkodásmód fejlődését. Akár a

fiatalokat, akár az időseket nézem minden korosztály fontosnak tartja emellett a helyi népszokások őrzését. Igaz ugyan, hogy a mindennapokban ezek már nincsenek jelen, mégis élő az emberekben a meggyőződés, hogy egy értékes kultúra részesei, amit meg kell őrizni. Ez akkor is igaz, ha a fiatalok körében a hagyományőrzés még megmaradt konkrét formái is egyre kevésbé érdekesek. A matyó kultúra megléte, a helyieket is öntudatosabbá teszi, tisztában vannak azzal, hogy egy olyan kultúrkörhöz tartoznak, amely egyedi, és ez identitást erősítő tényező lehet.

Még az 1930-as években Szabó Zoltán arról beszélt, hogy Tard átmeneti állapotban van. A régi világ helyébe fokozatosan beköltözik az új. Itt a tanulmány végén le kell vonni a konzekvenciákat, végkövetkeztetéseket kell levonni. Annak a falunak a sorsa, ahol jártam és a helybélieknek feltehettem számos kérdést, nagyon komoly üzenettel hordoz.

Jó hét évtizeddel ezelőtt az üzenet az volt, hogy minden ami korábban biztosnak tűnt megingott és a jövő teljesen kiszámíthatatlan. Tardi helyzet 2008. Vajon mit üzen ma Magyarországnak Tard? Elgondolkodtató lehet mindenki számára az, hogy a nemzeti hagyományok, a katolikus vallásosság, és a liberális demokrácia eszméi egyáltalán nem egymást kizáró fogalmak. Nem azt mondom, hogy Tardon valamilyen tökéletes modell valósult volna meg, természetes, hogy nem így van. Ez a falu egy kelet-európai ország, egy hátrányos helyzetű részén fekszik, nyilván a realitások talaján kell maradni, és tisztában kell lenni a negatív dolgokkal is. Ahogy erről megpróbáltam a tanulmányban sem hallgatni. Mégis úgy gondolom, hogy alapvetően jó példa Tard és az a polgári fejlődés, amit ez a település végig járt hányatott sorsú történelme során.

Társadalmi tőke Tardon-

a vallási, a politikai, a civil-közösségi aktivitás és a bizalom tükrében

Decsi-Biró Adrienn

A Borsod-Abaúj-Zemplén megyében fekvő, közel 1400 fős lakosságú Tard Magyarország középfalvai közé tartozik. Kutatásom legfontosabb célja volt, hogy felmérjem, milyen „a tardi helyzet” 2008-ban a társadalmi tőke - a vallási, politikai és civil közösségi aktivitás és a bizalmi mutatók - tükrében.

Robert PUTNAM¹ amerikai politológus szerint „a társadalmi tőke a társadalmi szervezetek jellemzőiből származik, olyanokból, mint a bizalom, a normák és a hálózatok, amelyek növelhetik a társadalom hatékonyságát azzal, hogy elősegítik az összehangolt cselekvéseket.”² A társadalmi tőke legfontosabb mutatói közé sorolta a politikai részvételi hajlandóságot, a civil és vallási szerepvállalást, a munkahelyi és informális társadalmi kapcsolatok szorosságát, az önkéntességet, a reciprocitást és a bizalmat.³

Az elmúlt évtizedben számos hazai és nemzetközi kutatás foglalkozott a társadalmi tőke vizsgálatával. A kutatások különböző nézőpontból és eltérő módszerrel próbálták feltérképezni a nemzetek társadalmi tőkét, ám az eredmények szinte minden esetben azt mutatták, hogy Magyarországon mind a környező országokhoz képest, mind pedig az elmúlt évekhez viszonyítva csökkent a társadalmi tőke.

Tard község tehát egy olyan ország társadalmi közegébe illeszkedik, ahol alacsony a társulási aktivitás, a civil szervezethez tartozók aránya valamint a társadalmi bizalom, s ebből következően a társadalmi tőke is. Ezen tények adják kutatási témánk társadalmi relevanciáját. Kutatásomban a társadalmi részvétel, a személyközi- valamint intézményekbe vetett bizalom kvalitatív és kvantitatív vizsgálatára törekedtünk. Kérdőíves adatgyűjtésünk alapja a nem, korcsoport és lakóhely (utcák) szerint reprezentatív minta volt, amelybe 217 tardi lakos megkérdezését, és válaszainak elemzését végeztük el. Ennek kiegészítése és árnyalása céljából a témám szempontjából legérzékenyebb személyekkel, közösség vezetőikkel - plébános, kántor, baptista lelkész, rózsafüzér társulat vezetője, polgármester, néptánc oktató - strukturált interjút készítettem.

¹ CSIZMADIA és IVONY alapján

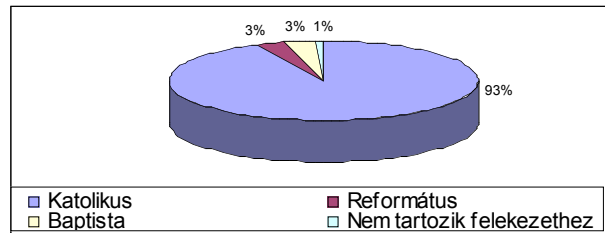
² KIS, 2006, 70. p.

³ CSIZMADIA, 2002, 3-4. p.

Vallási közösségi aktivitás Tardon

Tard község lakosságának felekezeti megoszlása nemigen változott az 1930-as évek óta: felmérésünk adatai szerint megkérdezettek túlnyomó többsége, 93%-a vallotta magát katolikusnak. Jelen van a faluban egy kis lélekszámú (3%), de saját imaházzal rendelkező baptista közösség, valamint a válaszadók 3%-a (6 fő) volt református. A 217 megkérdezett közül mindössze ketten mondták azt, hogy nem tartoznak felekezethez.

A tardi lakosság felekezeti megoszlása (N=217)

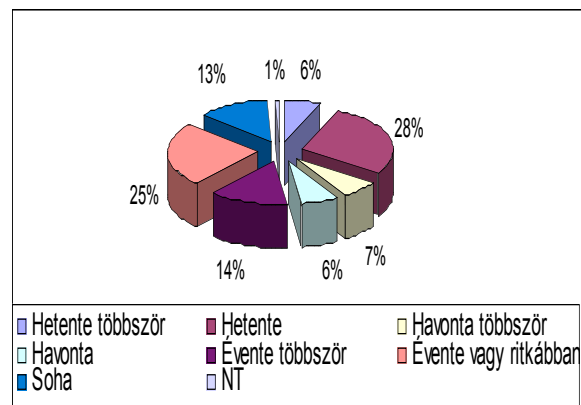
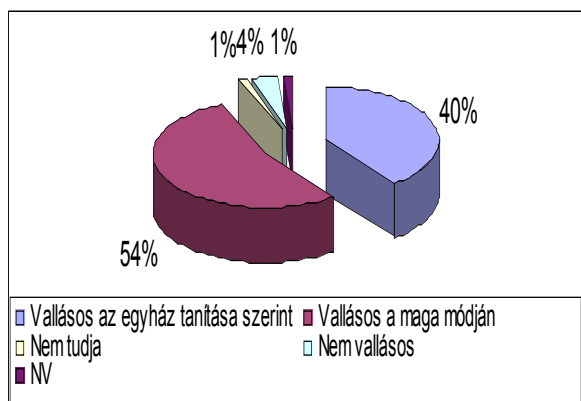
Ezt az egyöntetű képet némiképp árnyalják a vallásosság „mértékét” és gyakorlását vizsgáló kérdésre adott válaszok. A megkérdezettek legnagyobb hányada, 54%-a (117 fő) a „maga módján vallásos”-ként jellemezte önmagát, 40% (86 fő) tartotta magát az egyház tanítása szerint vallásosnak, míg a válaszadók 4%-a volt nem vallásos.

A vallásgyakorlás, közösségi rítusokon való részvételi adatok - az előzőekben bemutatott arányoknál csekélyebb mértékű - vallásosságról számolnak be: a tardiaknak csak 34%-a (75 fő) jár hetente vagy annál gyakrabban misére vagy istentiszteletre, 13%-uk pedig soha.

Vallásos önbesorolás megoszlása)

Szentmisén/istentiszteleten való részvétel

(N=217)

A hetente vagy gyakrabban résztvevők több mint háromnegyede (76%) nő; a férfiakra az évente vagy annál ritkábban történő miselátogatás jellemző leginkább. A legalább hetente misét látogatók túlnyomó többségét az idősebb generáció adja, több mint 80%-uk 50 év feletti, s közel háromnegyedük nyugdíjas.

A liturgián való részvételben óriási különbségek mutatkoznak a faluban jelenlevő három felekezet tagjai között: a megkérdezett baptisták mindegyike (100%) hetente vesz részt istentiszteleten, míg a katolikusoknál ugyanez az arány csak egyharmados, a megkérdezett reformátusok egy kivétellel (83%-ban) csak évente vagy annál ritkábban járnak templomba.⁴

A vallási közösségi életben való részvétel más tényezőit (bibliaórán, zárandoklaton való részvétel) vizsgálva rendkívül „sivár” kép tárul elénk: a válaszadók elenyésző része vesz részt egyházi közösségi programokon bibliaórán, zárandoklaton vagy egyéb egyházközségi kiránduláson, programon.

Ezzel szemben a baptista gyülekezet döntő többsége rendszeresen részt vesz bibliaórán és zárandoklatokon.

Kutatásunk során igyekeztünk keresni azokat az okokat, amelyekre a felekezetek közösségi aktivitásában mutatkozó markáns különbségek, s a falu túlnyomó többségének vallási inaktivitása visszavezethetők. A következőkben a két felekezet karakterisztikus jegyeinek kiemelésével, gyülekezeti „arcképének” megrajzolásával próbálunk e kérdésekre választ adni.

Népi vallásosság – A tardi katolikus egyházközség

Statisztikai elemzésünk adatait alátámasztva, a katolikus egyházközség közösségi életének teljes hiányáról számolt be a plébánia kántora. Az egyházközségre szerinte „abszolút népi vallásosság és a fiatalok magukra hagyatottsága jellemző”. Ennek legfőbb oka véleményünk szerint a plébános úr zárkózottsága és egyházfelfogása: a rendkívüli biblikus műveltséggel rendelkező teológus a *communio ecclesiologicalia*-val⁵ szemben a bibliaolvasásra nevelést (és gyermekkori szentség-kiszolgáltatást) helyezi plébánosi küldetésének középpontjába, s intézkedéseivel legtöbbször gátat vet a közösségszerveződés útjába.

„Nem sokaság, hanem lélek” – A tardi baptista gyülekezet

A kis létszámú, de rendkívül aktív baptista gyülekezet lelkészük elmondása szerint „nagyon összetartó, a rendszeres alkalmakon kívül is összejáró” közösség. Az eklézsia igazi befogadó közössége termékeny táptalajt szolgáltatott új megtérőknek is. Az élő közösségiség titkát a lelkész a családon belüli átadásban, személyességben, mindennapi életben megvalósított személyes áldozatvállalásban látja. A baptista közösség nem csupán a falu egy aktív lelkeségű

⁴ A reformátusoknál megfigyelhető szekularizációs jelenség legfőbb oka a falubeli református templom hiánya lehet, ám e tény nem nyújt teljes magyarázatot az istentiszteleti részvétel hanyagolására, hiszen a környéken Mezőkövesden, Szentistvánon és Cserépfaluban is van református gyülekezet és templom.

⁵ Közösségi egyháztan

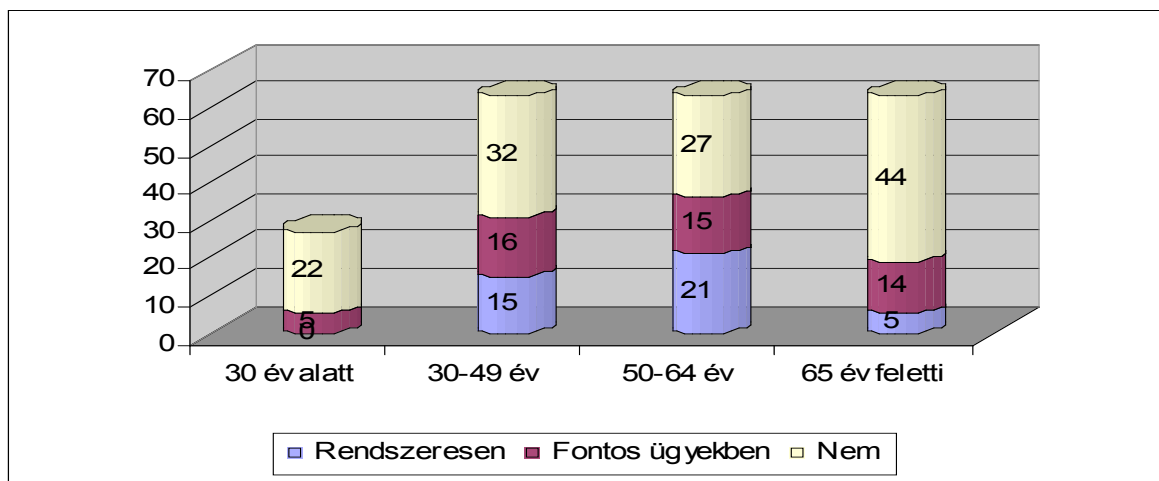
csoportja, a gyülekezet tagjai aktívabban vállalnak szerepet a falu közügyeiben, egyéb társadalmi aktusaiban is.

A szavazás kötelessége, a valódi részvétel hiánya - a politikai aktivitás Tardon

Az elmúlt évek országgyűlési és önkormányzati választásain a tardi lakosság az átlagosnál magasabb arányban vett részt. A politikai aktivitás egyéb számadatai azonban ezzel ellentétes eredményeket mutatnak. A község lakosságának közel 60%-a sohasem vesz részt közmeghallgatáson, 23%-uk csak alkalmanként, és a rendszeresen résztvevők aránya 20% sincs. Czufor József polgármester szerint a falubeliek a közügyek tekintetében rendkívül „visszahúzódóak, véleményüket nem fogalmazzák meg” és „hiányzik belőlük kezdeményezőkézség”.

A közmeghallgatásokon és egyéb érdekérvényesítő fórumokon való részvétel számadatainak segítségével megvizsgáltuk, hogy mely társadalmi rétegek milyen arányban mutatnak aktivitást a helyi közéletben, kik alkotják a faluközösség „magját”, kik tekinthetők a politikai részvétel, mint társadalmi tőke birtoklóinak, esetleges forrásainak. A falu rendezvényein, közmeghallgatásain leggyakrabban ugyanaz a viszonylag szűkebb kör vesz részt, amelyet főként magasabb iskolai végzettségű középkorúak alkotnak, s amelyből a legidősebb és fiatalabb korosztály nagy többsége kimarad.

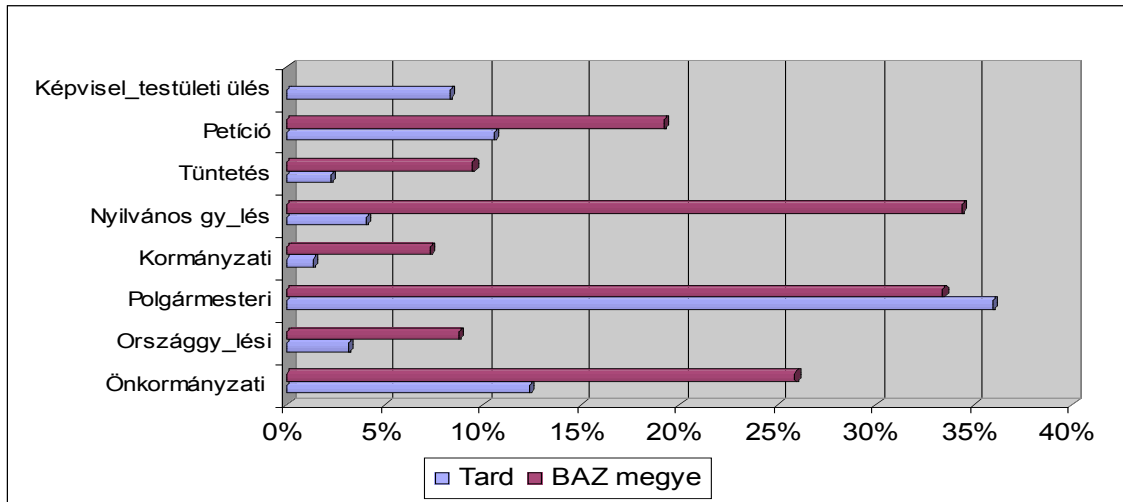
Közmeghallgatásokon való részvétel életkori csoportok szerint (N=217)

A politikai aktivitás mellett a bizalom fokmérőjeként a társadalmi tőke kettős indikátorának tekinthető az alkotmány adta érdekérvényesítési lehetőségek kihasználásának aránya.

Felmérésünkben arról kérdeztük Tard lakosait, hogy az elmúlt egy évben a politikai érdekérvényesítés mely eszközeivel éltek.

Politikai érdekérvényesítési lehetőségek kihasználásának aránya (%)

Az eredmények azt mutatják, hogy a tardi lakosság a polgármesteri hivatalban való személyes felkeresésen kívül minden érdekérvényesítési módszert kevésbé, körülbelül fele olyan arányban alkalmazott, mint a Borsod megyei átlagérték, amely – a politikai érdekérvényesítés tekintetében – egyébként is alacsony értéknek számít országos összehasonlításban.

Civil közösségi aktivitás Tardon

A civil szervezetek száma, a társadalom alulról induló kezdeményezéseinek aránya fontos mutatója egy adott település bizalmi szintjének és társadalmi tőkájének. Tard községben három egyesület, két önkormányzati alapítású közalapítvány és egy magánalapítvány működik. A falu valamennyi civil szervezetében csak egy rendkívül szűk kör tevékenykedik, felmérésünk adatai szerint egy-egy nonprofit szervezet munkájában a falu lakosságának 2,3-7,4%-a vesz részt, azaz a településen a civil aktivitás rendkívül csekélynek mondható.

A legtöbb válaszadó a Tard Gyermekéiért Közalapítványhoz kötődik, melynek már szervezeti formája is elárulja, hogy nem klasszikus, alulról szerveződő civil szervezetről, hanem önkormányzati alapítású célvagyon-kezelő szervezetről van szó, amely a Tard Fejlődéséért Közalapítvánnyal egyetemben „az önkormányzat meghosszabbított kezeként” értelmezhető. A sport-, hagyományőrző- és polgárőr egyesületek pedig meghatározott célcsoportot kiszolgálva, viszonylag alacsony tagsággal működnek. A községben inkább cél- mint

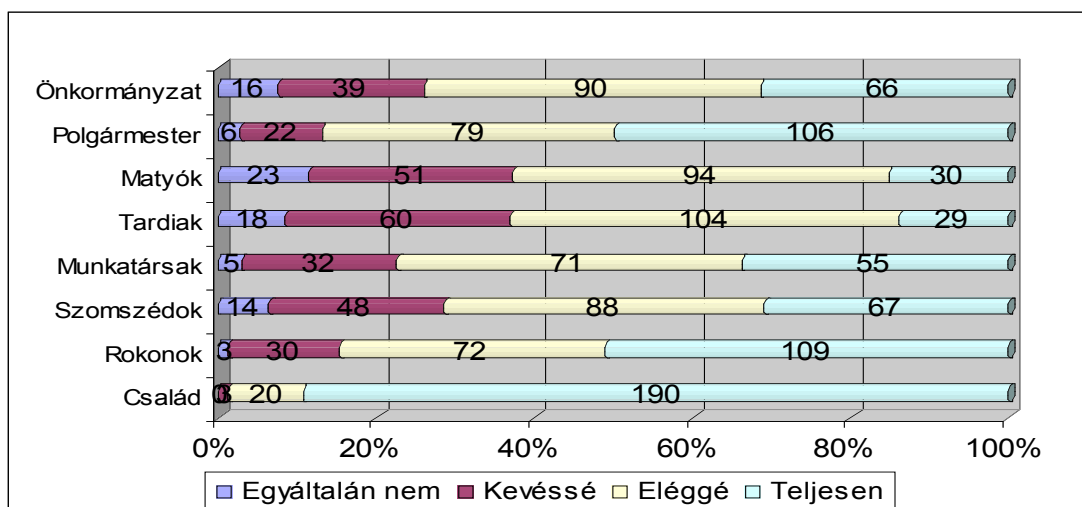
közösségorientált szervezetekkel találkozhatunk tehát, s így a helyi civil élet alapvetően nem tekinthető a tardi társadalmi tőke forrásának és működtetőjének.

A településen működik néhány nem bejegyzett, nem is formalizált, de civiltársadalmi, közösségi jellegét tekintve jelentősebb erővel ható csoport: Zellei Ferenc a falu általános iskolás korú gyermekeinek tanít néptáncot, s az ehhez kapcsolódó próbák fellépések közösségkovácsoló erejűek; a falu kántora pedig a gimnazista korosztályt igyekszik összefogni egy nótakörben. Ezen kezdeményezések közösségteremtő funkciójuk miatt felkarolásra, támogatásra érdemesek, ám jelenleg még ezek is csupán egy nagyon szűk réteget szólnak meg a településen.

Személyközi és intézményi bizalom Tardon

A társadalmi tőke szoros összefüggést mutat a bizalommal, hiszen a csupán közvetetten mérhető társadalmi tőke egyik dimenziója maga a bizalom. Kérdőíves vizsgálatunkban igyekeztünk feltárni a személyközi és intézményekbe vetett bizalom mértékét Tardon.

A személyközi és intézményi bizalom számszerű és százalékos megoszlása (N=217)

Az ábráról leolvasható, hogy a község esetleges társadalmi tőkéjét adó - tardiakban, szomszédságban és matyókban való - bizalom mértéke a legkisebb. Ezzel ellentétben meglepően magas, még a tágabb rokonsági bizalom szintjénél is magasabb értékeket láthatunk azonban a polgármesterbe vetett bizalomnak.

Életkori csoportok szerint a tardiakban leginkább bízók körét a 65 év feletti alkotják, a falubeliekben legkevésbé bízó korosztály pedig a 30 év alatti fiataloké, akik közül egyetlen válaszadó sem bízik teljesen a falubeliekben, s többségük (63%) kevéssé vagy egyáltalán nem

bízik a község lakóiban. A bizalmatlanságról beszámolók többsége ennek okát a falu „pletykásságában“ jelölte meg.

A szentmisére/istentiszteletre járás és a bizalom között szintén rendkívül erős pozitív korreláció mutatkozik: a templomi liturgikus eseményeken rendszeresen részt vevők sokkal nagyobb arányban bíznak lakótársaikban, mint azok, akik nem vagy csak ritkán vesznek részt vallási szertartásokon.

Tard községről elmondható, hogy viszonylag magas bizalmi szint jellemzi, de a lakosság jelentős hányada, közel 40%-a nem vagy egyáltalán nem bízik a község lakóiban és saját szomszédságában. Ezt bizonyos mértékű községi bizalmi deficitre, a társadalmi tőke valódi meglétének hiányára utal. A község lakóiban és szomszédságukban leginkább bízó rétegek egyértelműen a vallásgyakorlók és vallási közösséghez tartozók, az idősebbek és alacsonyabb iskolai végzettségűek.

Összegzés

Kutatásom eredményei szerint Tard községben a lakosság közösségi aktivitása – legyen az vallási, politikai vagy civil közösség – igen alacsony. A vallás közösségi jellege, mely társadalmi tőkeként funkcionálhatna, szinte teljesen hiányzik. A politikában megjelenik a szavazás kötelességszerű teljesítése, de a valódi, helyi politikai aktivitás hiánya is. A civil szerveződések a lakosság igen kis hányadát mozgatják meg.

A falu egyes közösségi színterein mutatkozó aktivitás és bizalom mérőszámai között számos esetben összefüggéseket találtuk: a valódi, közösségiségben megélt vallásosság – a csak vallott, de nem gyakorolttal szemben – működő társadalmi tőkeként funkcionálhat, mely motorja lehet más közösségi aktivitásoknak és forrása lehet a bizalomnak.

A falu közösségvezetőinek (plébános, káplán, tanár, egyesületi elnök, polgármester) kiemelt feladata kell legyen a valódi közösségiség megteremtéséért való munkálkodás; az élményt, biztonságot és bizalmat adó közösségi programok megteremtése, s azokba minél több lakos aktív bekapcsolása; a különböző érdekeket és értékeket valló, s ezért esetlegesen konfliktusos viszonyban álló társadalmi rétegek közötti párbeszéd lehetőségének megteremtése és a közös megoldáskeresés előkészítése; valamint a legtágabban értelmezett civil társadalom alulról szerveződő közösségeinek minden eszközzel való támogatása.

*Mit jelent tardinak lenni?
értékpreferencia vizsgálatok Tardon
Metzing Katalin*

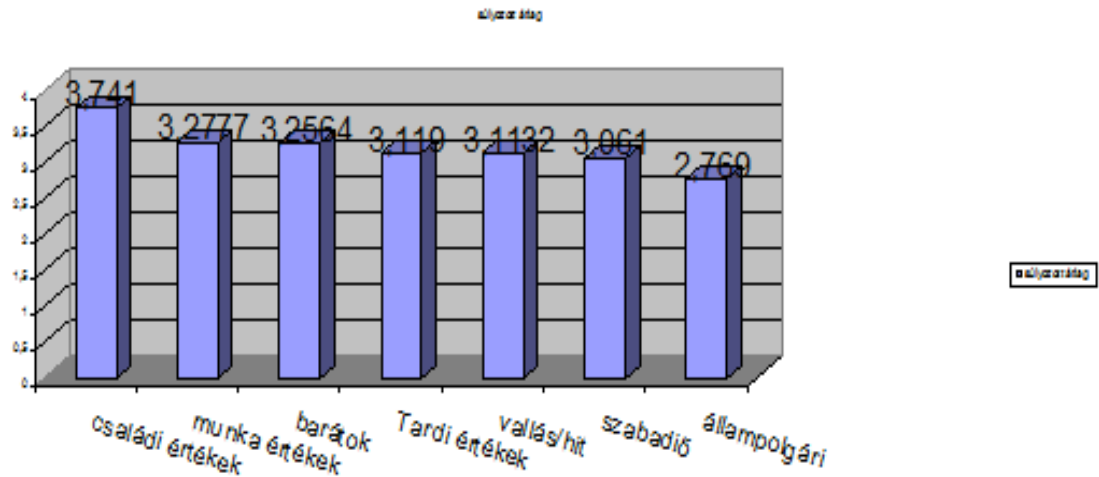
A Tarddal kapcsolatos kutatási témám két kérdéssel foglalkozik. Egyrészt a tardi emberek érték preferenciáival, másrészt a tardiak önidentifikációjával, azaz, hogy milyenek látják magukat, miként értelmezik matyóságukat.

A kutatás fő célja az volt, hogy valamiféle képet kapjunk arról, hogy mi fontos a Tardon élőknek, mi irányítja őket, cselekedeteiket és hogy ezek az általuk választott értékek hogyan kapcsolódnak egymással. Céлом volt még az is, hogy feltérképezzük, hogy milyen a „matyó ember“ és ezen túl milyen a „tardi matyó“, megtudni milyenek látják magukat és milyenek a külvilág szemében.

Kutatási kérdéseim a következők voltak: találunk-e valamiféle kapcsolatot az általuk választott értékek között, és a tardi hagyományörzés fontossága között. Vannak-e olyan értékek, amelyek jobban kapcsolódnak a tardi hagyományok és identitás megőrzésének fontosságához, és ha vannak, akkor fel tudjuk-e vázolni, hogy melyek ezek? Miként vélekednek egymásról, a többiekéről, mennyire zárkóznak el a külvilágtól, ezenkívül, hogyha elzárkóznak valóban, az hat-e arra a tényre, hogy a falu lakossága fogy? Miképpen vélekednek a Tardiak magukról és a matyókról?

A válaszadók érték hierarchiája

Láthatjuk, hogy az első helyet a az összes megkérdezett esetében egyértelműen a családi értékek foglalják el, amelyek mindenképpen hagyományos értékeknek tekinthetőek. Az utolsó két helyet viszont az állampolgári és a szabadidő értékek szerezték meg, amelyek viszont inkább modern posztmateriális értékek sorába tartoznak. Meglepő viszont, hogy a vallás/hit mint érték ebben a rangsorban az ötödik helyre, a tardi értékek pedig a középmezőnybe szorultak,

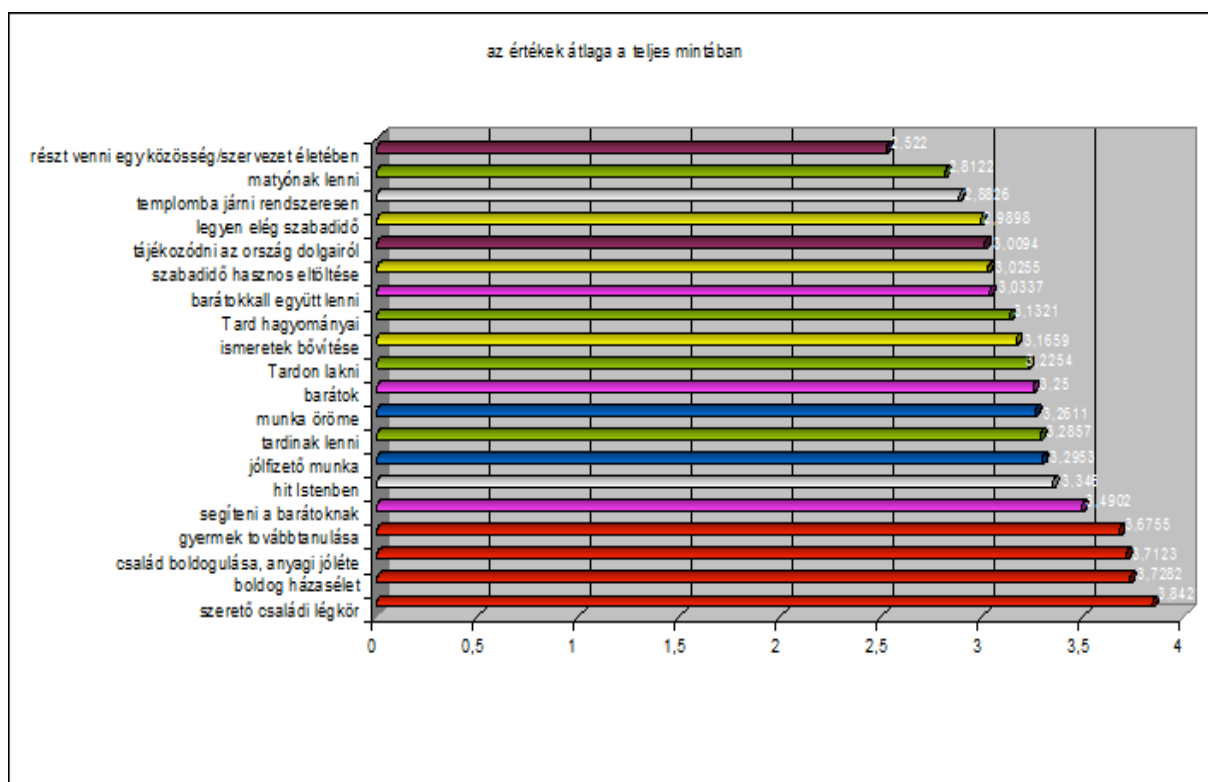

Ugyanakkor az is megfigyelhető, hogy két ellentétes tendencia rajzolódik ki, egyfelől a hagyományos értékek, mint a munka és család igen fontosak a falu lakosságának, másfelől a vallás és a hagyományokkal kapcsolatos tardi értékek gyenge pozíciója a hagyományos értékek gyengülését jelzi.

Az egyes értékek rangsora a teljes mintában

Az alábbi grafikonon az egyes színek azt jelölik, hogy az adott érték, mely fent vizsgált értékcsoporthoz sorolható. Eszerint

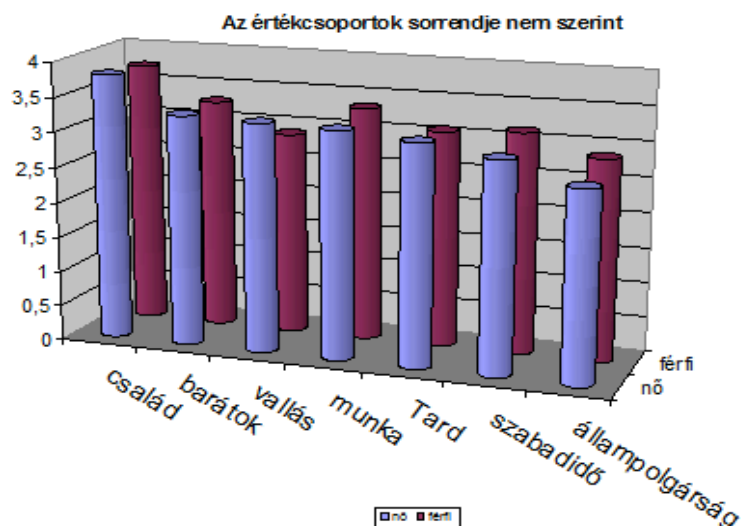
- a piros színnel jelölt sorok a családi értékeket (szerető családi légkör, boldog házasság, család boldogulása anyagi jóléte, gyermek tovább tanulása),
- a lila színűek a barátokkal is ismerősökkel kapcsolatos értékeket (barátok, barátokkal együtt lenni, barátoknak segíteni) foglalják magukba.
- A kék sorok a munkával, munkavégzéssel kapcsolatos értékeket (munka öröme, jól fizető munka), míg
- a zöldek a Tarddal kapcsolatos értékeket jelölik (Tardon lakni, tardinak lenni, Tard hagyományainak megőrzése, matyónak lenni).
- A sárga a szabadidővel összefüggő értékeket tartalmazza (szabadidő, szabadidő hasznos eltöltése, ismeretek bővítése);
- a fehérek a vallással és hittel kapcsolatos értékeket (a hit Istenben, templomba járni rendszeresen) végül a bordó sorok a állampolgári aktivitással kapcsolatos értékeket jelölik (tájékozódni az ország dolgairól, részt venni egy közösség vagy egy szervezet életében).

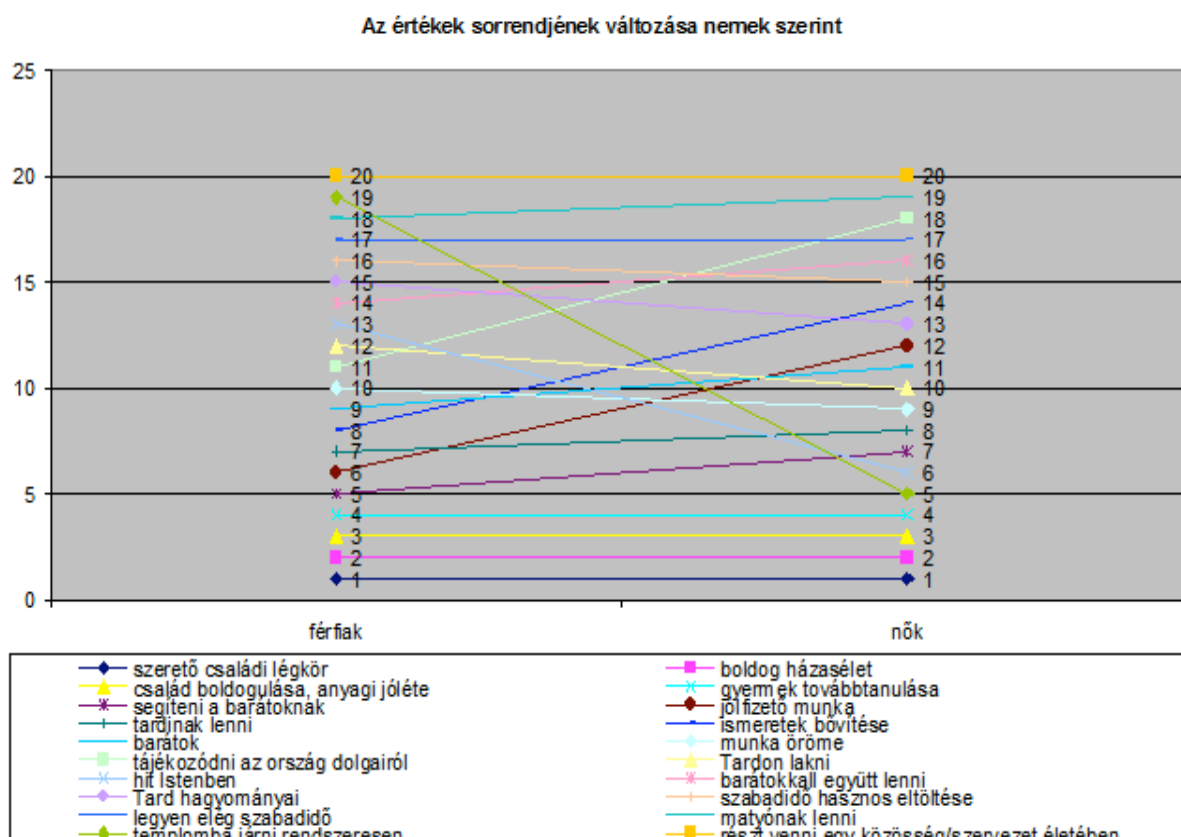
Összességében elmondható, hogy az első öt helyet a családok és a barátokkal kapcsolatos választások teszik, míg az utolsó helyeken viszont olyan értékeket látunk, amelyek kilépnek ebből a privát szférából. Az értékek rangsora alapján elmondhatjuk, hogy a mikroszinten (család és barátok) sokkal erősebb az összetartás, mint makro (település) szinten. Minden olyan érték, ami a családra, barátokra vonatkozik, általában fontosabb, mint azok, amelyek a községre, közösségre.

Az értékek sorrendje nemek szerint

Mint látható, a nőknek sokkal fontosabb volt a vallás és valamivel fontosabbak a barátok, mint a férfiaknak, míg a férfiak a munka és a szabadidő értékeket emelték ki, ez nyilvánvalóan azzal magyarázható, hogy alapvetően ők a család fenntartók. Az állampolgári értékek egyik csoportban sem mutatkoztak igazán fontosnak, viszont a családi érték mindkét nem esetében az első helyet szerezte meg.

A következő ábra alapján jól látható, hogy az első négy érték (szerető családi légkör, boldog házasság, gyermek továbbtanulása) nem tér el sem a nemek összehasonlításakor, sem akkor, mikor azokat a teljes mintához viszonyítjuk, de ugyanezt találjuk az utolsó helyre sorolt érték (rész venni a közösség/szervezet életében) esetében is.

Ami jelentőst eltérést mutat a két nem között, az a vallással kapcsolatos értékek megítélése. Mind az Istenhit, mind a templomba járás, a nőknek sokkal fontosabb érték, mint a férfiaknak, de a templomba járás tekintetében sokkal nagyobb a két nem közti különbség, mint az Isten hit esetében. A munka értékeket összehasonlítva azt látjuk, hogy a sorrendet tekintve a munka öröme valamivel fontosabb a nőknek, mint a férfiaknak, de a jól fizető munka, mint érték a férfiaknak fontosabb.

A tardi értékeknél a legfontosabb érték „a tardinak lenni“, a legkevésbé pedig „a matyónak lenni“ érték. Ami viszont meglepő, hogy Tard hagyományainak megőrzését nem tartják olyan fontos értéknek számon - a kapott eredmények szerint - sem a válaszadó nők sem a férfiak.

Ezzel kapcsolatosan interjú vizsgálataim is azt erősítették meg, hogy a tardi és a matyó identitás nem túl erős, főképpen a fiatalok körében nem. Ez azonban azzal fenyeget, hogy ezek a szép hagyományok mind inkább kikopnak a hétköznapijaikból. Az interjú alanyok fele egyáltalán nem tudott arra a kérdésre válaszolni, hogy maga a matyó kifejezés a matyóság honnan származik. Leginkább tulajdonságaikban - de ezt is összemossa a többi matyó település lakóinak tulajdonságaival - és a népművészetükben tudták a tardiakat és a matyókat meghatározni. Összetartás a matyó települések között a megkérdezettek szerint csak az ünnepek esetén tapasztalható.

Az értékek rangsora korcsoportok szerint

Az értékek rangsora igazából korcsoportonként mutatott jelentősebb eltérést, mintahogy az az alábbi táblázat alapján is látható.

A fiatal korosztály esetében - lévén nekik azért még nincs jellemzően családjuk - sokkal inkább előtérbe kerültek olyan értékek, mint a szabadidő és a barátok.

A 30 és 65 év közöttiek (a mintában is ők voltak legtöbben) értékrendje hasonlít a leginkább a teljes mintához.

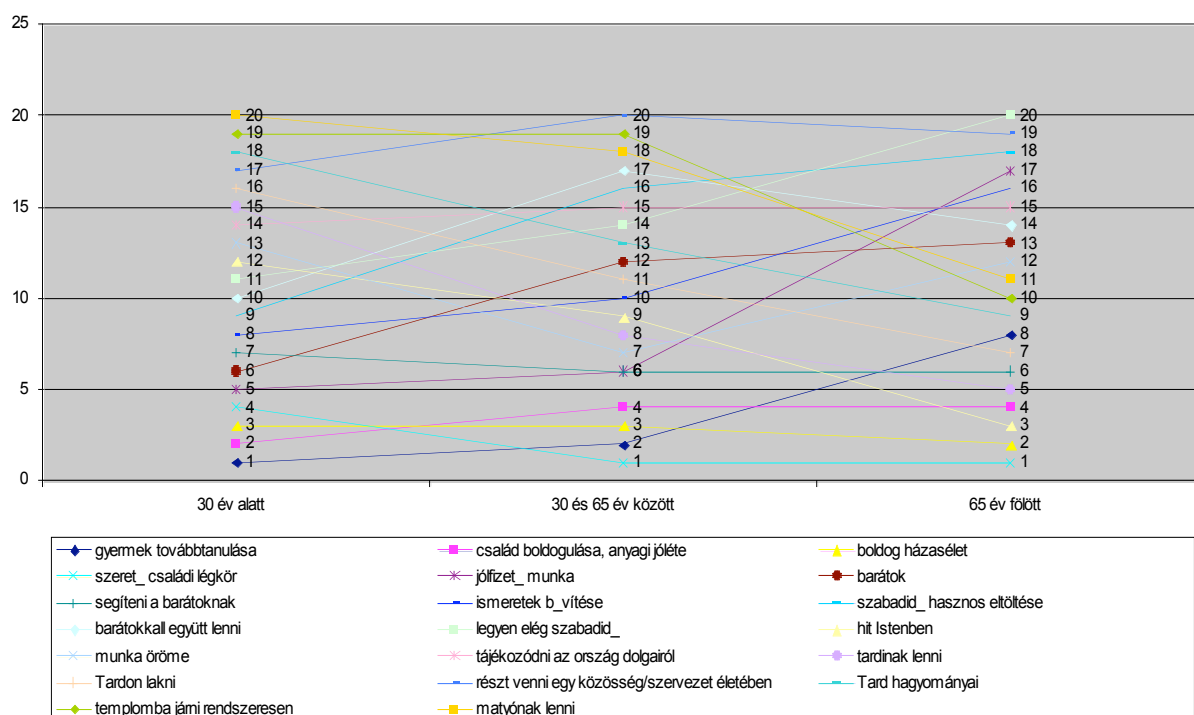
Az idősebb korosztályt (65 év felettieket) nézve láthatjuk, hogy náluk a vallás foglalja el az első helyet. E korosztályban többségben vannak a nők, így a vallás, mint érték, hangsúlyossága ennek is következménye, nem csak a kornak

Az értékek sorrendje korosztályonként

	30 év alatt	30 és 65 év között	65 év fölött
1	család	Család	Vallás
2	barátok	Munka	Család
3	szabadidő	Tardi	Tardi
4	munka	Barátok	Barátok
5	állampolgári	Szabadidő	Munka
6	vallás	Vallás	Szabadidő
7	tardi	Állampolgári	Állampolgári

Amennyiben az egyes értékek sorrendjének változásait hasonlítjuk össze korcsoportonként jól látható, míg a legfiatalabb korosztálynak a családi típusú értékek materiálisabb oldala a fontos, addig a középkorúak számára ezek nem materiális dimenziói a meghatározóak. A legidősebb korosztálynál az első két helyen ugyanazok az értékek állnak, mint a középkorúaknál, de harmadik helyre már az Istenhit került.

Az értékek sorrendjének változása az életkori kategóriák mentén

Összefoglalva, ugyan annak az értéknek a materiálisabb dimenziói annál fontosabbak, minél fiatalabb korcsoportot nézünk, míg a nem materiális dimenziók a kor előrehaladtával kerülnek inkább előtérbe. A hagyományosabb értékek, mint a hit, vallás, hagyományok, tardi identitás szintén az idősebb korcsoportnak fontos értéke, míg a fiataloknál a szabadidő hasznos eltöltése, a barátokkal való együttlét a preferáltabb érték.

Az értékválasztások és az iskolai végzettség összefüggései

Az értékválasztások és az iskolai végzettség összefüggéseinek vizsgálata azt mutatta, hogy minél alacsonyabb volt a válaszadók iskolai végzettsége, annál fontosabbak voltak számukra a hagyományok - tehát ez, egy iskolai végzettség specifikus érték mutatónak tekinthető Tardon. A vallásról már nem mondható el ugyanez, mivel láthatjuk hogy a vallás a legkevésbé a szakmunkás végzettségűek körében fontos.

Az értékcsoporthoz az iskolai végzettség függvényében

	általános iskola	szakmunkásképző	középfokú	felsőfokú
1	Család	család	Család	család
2	Vallás	munka	Munka	munka
3	Tardi	barátok	szabadidő	barátok
4	Barátok	tardi	Barátok	szabadidő
5	Munka	állampolgári	Vallás	vallás
6	Szabadidő	vallás	állampolgári	állampolgári
7	Állampolgári	szabadidő	Tardi	tardi

Összegzés

A kutatásom eredményei azt mutatják, hogy a válaszadók körében az abszolút domináns értékek a családdal kapcsolatos értékek, illetve azok szinte valamennyi dimenziója. Bár a korrelációs vizsgálat különösebb összefüggést nem mutatott köztük, mégis fontos értéknek mutatkozott valamennyi. A hangsúlyok persze korosztályonként, iskolai végzettségenként, felekezeti hovatartozásokként stb, mutatnak némi eltérést. Az a hipotézisem tehát, hogy a tradicionális értékek közé tartozó családi értékeknek fontos a szerepük, beigazolódott.

Szintén nagyon fontosak voltak a munkavégzéssel kapcsolatos értékek, amelyek ugyancsak a hagyományos, tradicionális értékek közé sorolhatóak, de az is elmondható természetesen, hogy különböző dimenziók mentén a hangsúlyok ez esetben is változnak.

Elmondható, hogy Tardon a vallási értékek közel sem olyan fontosak, mint azt előzetesen vártuk, a kor előrehaladtával ugyan nő fontosságuk, de a fiatalabb generációknál már egyre kevésbé meghatározó értéknek. Az a hipotézis mely szerint a faluban a vallással kapcsolatos értékek fontosak, csak félig igazolódott, mivel inkább a hit és nem a vallási értékek dominanciáját találtuk.

A falu hagyományaival és a helyi identitás megőrzéséhez kapcsolódó értékek szintén nem túl erősek, egy-egy specifikusabb csoportot leszámítva. Ez főként a matyósággal kapcsolatos kérdéseknél volt igazán szembeűnő, noha 72 évvel ezelőtt még a matyósághoz való tartozás a

tardi öntudat részét képezte. E szerint az a feltételezés sem igazolódott, hogy a tardiak és a matyóság egyfajta kisebbségként tekint magára. Ezt az interjúk kérdésekre kapott válaszok is alátámasztják.

Az olyan típusú értékek, amelyeket semmiképpen sem sorolhatjuk hagyományos típusú értékek közé, mint az állampolgárisághoz vagy a szabadidőhöz kapcsolódó értékek, a legkevésbé fontos értékek között szerepeltek a válaszokban.

Foglalkozási és iskolai mobilitás, ingázás

A foglalkozási mobilitás Tardon 1985-2008

Varga Balázs

A foglalkozási mobilitás egyes személyek, társadalmi csoportok foglalkozásának változását jelenti vagy szüleikhez képest vagy pedig saját életpályájuk során.

A foglalkozási szerkezet változását az elmúlt százdban alapvetően az ipar hatalmas növekedése, és a mezőgazdaság háttérbe szorulása határozta meg. Magyarország a két világháború között, agrár-ipari ország volt. A legtöbb ember a mezőgazdaságban talált munkát. A falvakban élők számára a megélhetést mindig is a föld és a magángazdaságok léte jelentette. Az ipar természetes felerősödése még nem feltétlenül tette volna tönkre a falusi gazdákat, azonban az 1950-es években kezdődött erőszakos iparosítási folyamat, illetve TSZ-esítés, végképp megpecsételte a falvak sorsát. Ennek a folyamatnak hosszú távú eredményeként a falvakban egyre kevesebb lett a munkalehetőség, mind az infrastruktúra, mind a munkalehetőségek a városokhoz kötődtek.

A rendszerváltás után Magyarországon a falvak legfőbb problémái a munkanélküliségre, és az inaktívak (főként a nyugdíjasok) magas arányára vezethetők vissza, amelyek alapvetően össze is függenek. A foglalkozási szerkezet fontos és meghatározó eleme a munkanélküliek aránya, ezért a munkanélküliség az egyik legjelentősebb társadalmi probléma, de erősen összefügg a mobilitással is..

Kutatásomban, a tardi emberek életpályája során bekövetkezett foglalkozási mobilitást vizsgálom 1985 és 2008 között, különös tekintettel arra, hogy a rendszerváltás milyen mértékben befolyásolta az itt élők foglalkozási szerkezetét. A munkanélküliség kérdésével kapcsolatban pedig, arra keresek választ hogy mi lehet a legfőbb oka ennek a jelenségnek a településen, valamint a rendszerváltás milyen irányba befolyásolta a munkanélküliséget.

Úgy vélem, hogy Tard jelenlegi társadalmi problémáinak megértéséhez elengedhetetlen a foglalkozási mobilitás részletes feltárása, majd annak összehasonlítása, a régebbi kutatások eredményeivel (a megyei és az országos adatokkal).

A kutatási célokból következően, az eredmények ismertetésekor három témát elemzek kiemelten: a megkérdezettek gazdasági aktivitását, a foglalkoztatottak gazdasági ágazatok szerinti megoszlását, valamint a munkanélküliség alakulását.

Gazdasági aktivitás változásai 1985-2008

A megkérdezettek eredményei alapján a gazdasági aktivitás egyértelműen csökkenő tendenciája figyelhető meg Tardon. Ennek elsődleges oka azonban nem a munkanélküliség növekedésében keresendő, hanem az előregedő korszerkezet miatt, a nyugdíjasok számának növekedésében. Mégis a születések száma - ami szintén csökkenő tendenciát mutat – stabil is maradna, a fiatalok elvándorlása, főként városba költözése miatt, a településen gazdaságilag aktívak aránya folyamatosan csökken.

Mind Borsod Abaúj Zemplén megyében, mind pedig országos szinten 1993-ban volt a legalacsonyabb a gazdaságilag aktívak aránya a népesség körében. Ez azonban Tardon kitolódott a kilencvenes évek második felére.

A rendszerváltástól 2000-ig tartó periódusban - öt évenként - nagyjából 10%-al csökkent azoknak a száma akik munkaviszonyban álltak, azaz aktív keresők voltak. 2000-től lassul ez a folyamat, ekkor már – öt éves periódusonként -, nagyjából 6%-al csökken az aktív keresők aránya.

A népességben belüli inaktivitás tendenciái egybeesnek az országosakkal. Tardon a nyugdíjasok aránya 2008-ra több mint a hatszorosára növekedett, az 1985-1990 tartó időszakhoz képest. Ugyanakkor a gazdaságilag aktívak aránya ugyanezen időszak alatt a felére csökkent.

A 2008-as tardi kutatás eredményeiből, arra következtethetünk, hogy Tard, a foglalkozási szerkezet szempontjából, számos esetben eltérést mutat a megyei adatoktól. Míg megyei szinten, már az 1970-es évektől egy lassan növekvő tendencia figyelhető meg a gazdasági aktivitásban, addig Tardon, egy pont ellentétes folyamatot láthatunk.

A foglalkoztatottak gazdasági ágazatok szerinti megoszlása 1985-2008

Tardon a rendszerváltás előtt a foglalkoztatottak jelentős része vagy a mezőgazdaságban, vagy az iparban dolgozott. A rendszerváltozás óta a mezőgazdaságban dolgozók aránya, nagyjából ugyanolyan arányban csökkent a faluban, mintahogy a kereskedelemben dolgozóké növekedett.

Ugyanakkor érdekes az a jelentős különbség - a megyei adatokhoz képest – ami az ipari szektorban dolgozók számának ingadozását mutatja. Egyfelől a rendszerváltás után, növekedés figyelhető meg, majd 93' táján - amikor a munkanélküliség tetőzött - csökkenést láthatunk. Ebből arra következtetünk, hogy bár Tardon nem mutatkozott erőteljesen a 93-as munkanélküliség hatása, de ami érzékelhető volt, az főként az iparban dolgozók

arányában mutatkozott meg. 1998-tól ismét növekedett az iparban dolgozók aránya, majd 2004-2005 környékén ismét csökkenést tapasztalhattunk.

Munkanélküliség

A mintában szereplő megkérdezettek 34,6%-a (75 fő) rendelkezett munkaviszonnyal 2008-ban, míg a munkanélküliek aránya 8,8%-os (19 fő) volt. A munkanélküliek 21,3%-a (4 fő) kap rendszeres szociális segílyt. A munkanélküliek többsége gimnáziumi érettségivel alacsonyabb végzettséggel rendelkezik míg 36,8%-uk érettségizett vagy vagy diplomás munkanélküli.

A munkanélküliek aránya a községben az 1991-1995-ig tartó periódusban volt a legmagasabb 14,3%, azóta pedig csökkenő tendencia figyelhető meg.

1990 előttről nem rendelkezünk megyei statisztikai adatokról a munkanélküliséggel kapcsolatban, azonban a kutatás adatai szerint már volt munkanélküliség ebben az időszakban is.

A munkanélküliségre vonatkozó megyei és országos adatokból kiderül, hogy Magyarországon a rendszerváltás után 1993-ban volt a legmagasabb a munkanélküliség. Ekkor az országos ráta 12%-on állt, a borsod megyei majdnem 17%-on.⁶ Megyei szinten 2001-ben figyelhető meg egy nagyobb csökkenés, ekkor 10% alá esett valamivel a munkanélküliségi ráta, az előző évi 12%-hoz képest.⁷ Ez a tendencia Tardon is érzékelhető, ebben az időszakban áll be nagyjából a jelenleg is megfigyelhető, megyei átlag alatti, 8,8%-os munkanélküliségi arány. Megyei szinten 2004-ig tovább csökken a munkanélküliségi ráta, ebben az évben 11% körül áll, azonban innentől újabb enyhe növekedés figyelhető meg, míg Tardon stabilizálódott a munkanélküliségi helyzet.

A munkanélküliség tekintetében a megyei adatok erősen hullámzó képet mutatnak, addig Tardon a regisztrált munkanélküliek aránya, fokozatosan csökken, nagyjából a kilencvenes évek második felétől óta. Ennek a különbségnek az egyik oka, hogy Tard a mezőkövesdi kistérség része, amely a megyei átlagnál valamelyest jobb természeti adottságokkal rendelkezik, illetve több gazdasági dimenzióban is fejlettebb a megyei átlagnál.

Összegzés

A foglalkozási mobilitásra vonatkozó adatok azt mutatták, hogy - rendszerváltás előtthöz képest - inkább csak a foglalkozási szerkezet átalakulásában figyelhető meg változások. Az a

⁶ KSH Borsod Megyei Statisztikai adatok 2003

⁷ KSH Borsod Megyei Statisztikai adatok 2003

tendencia azonban, hogy a mezőgazdaságban egyre kevesebben dolgoznak és a szolgáltatásban egyre többen, illetve hogy az iparban dolgozók száma nagyjából stagnál, nem áll összefüggésben a rendszerváltással. A mezőgazdaságot kivéve, szinte minden foglalkozási ágban az immobilak aránya a nagyobb.

A 2008-as tardi kutatás eredményeiből, arra következtethetünk, hogy Tard, a foglalkozási szerkezet szempontjából, számos esetben eltérést mutat a megyei adatoktól. Míg megyei szinten, már az 1970-es évektől egy lassan növekvő tendencia figyelhető meg a gazdasági aktivitásban, addig Tardon, ezzel pont ellentétes folyamatot láthatunk. Míg a megyei adatok növekvő munkanélküliséget mutatnak, addig Tardon a regisztrált munkanélküliek aránya, fokozatosan csökken, nagyjából a rendszerváltás óta. Azonban ha jobban belegondolunk a munkanélküliségi ráta csökkenése nem érthető meg önmagában, csak akkor, ha az inaktív szempontjából is megvizsgáljuk a foglalkoztatási kérdést. Tardon a nyugdíjasok aránya 2008-ra több mint a hatszorosára növekedett, az 1985-1990 tartó időszakhoz képest. Tehát ebből kifolyólag a gazdaságilag aktívak aránya ugyanezen időszak alatt a felére csökkent. A 90-es években tapasztalható gazdasági aktivitás-csökkenés Tardon, egybeesik az országos tendenciákkal.

Kolosi Tamás és Róbert Péter kutatásukban a rendszerváltást követően gazdasági aktivitás csökkenését mutatta ki országos szinten, azonban az ezredfordulótól már egy növekvő tendenciát írtak le. Ez az U alakú görbe, amely országosan kimutatható volt, Tardon a kutatási adataink alapján nem igazolható. .

Az országos kutatások szerint, a rendszerváltás a vártnál kisebb mértékű foglalkozási mobilitást eredményezett (nagyjából 35%). A foglalkozási ágak, és a beosztások vizsgálata után megállapítottam, hogy Tardon is hasonló eredmények figyelhetők meg, a mobilak aránya itt valamivel kisebb arányú, nagyjából 30% körül mozog.

A tardi társadalom iskolai végzettség szerinti tagozódása

Gulyás András

Az iparosodás előrehaladtával a faluközösségekben, a család és a rokonság, szerepét és funkcióját az iskola majdnem teljesen átvette abban, hogy a gyerekeket, fiatalokat megtanítsák a felnőttkori szerepek ellátására, a szűkebb és tágabb társadalmi környezet normáira, az eredményes munkavégzéshez szükséges ismeretekre. Az iparosodás gazdasági értelemben a mezőgazdasági munkavégzés ipari és szolgáltatói munkavégzéssé történő átalakulása, társadalmi értelemben, pedig a lakosság tradicionális falusi közösségekből városi tömegtársadalmakká való átformálódását jelenti. Ez az „átváltozás” új normákat, értékeket és magatartásmintákat teremt.

A magyarországi iparosodás és polgárosodás megkésve és más formában ment végbe, mint a mintának tekintett nyugat-európai társadalmakban. A két háború között maximum négy osztályt végzett és summásmunkába jár a fiatal tardi.

Dolgozatom – amelyben Tard társadalmának iskolai végzettség szerinti tagozódását vizsgáltam - megírásának gerincét alapvetően két szakirodalom alkotta: az egyik a Szabó Zoltán féle szociográfia, a másik az 1970-es évek végén Simó Tibor nevével fémjelzett szociológiai felmérés volt. Kutatásom módszertani logikáját ez utóbbi tanulmány alapján építettem fel.

Tard lakosságának iskolai végzettség szerinti megoszlása

A fentebb említett Simó Tibor-féle felmérés idején, 1978-ban a megkérdezettek legnagyobb csoportja (51,1%) az általános iskola 8 osztályánál alacsonyabb iskolai végzettséggel rendelkezett, míg 38,7 %-uk végezte el az általános iskola 8 osztályát, de közép- és felsőfokú végzettséget csak a megkérdezettek 9,7 %-a szerzett.

2008-ban az általános iskola 8 osztályánál kevesebbet végzettek aránya 11,1 % volt már csak, a megkérdezettek legnagyobb csoportját a befejezett általános iskola iskolai végzettséggel rendelkezők alkották (27,6 %). E csoporttal közel azonos arányú volt a szakmunkás végzettségűek száma (26,8 %). Az érettségivel (gimnáziumi vagy szakközépiskolai) rendelkezők aránya is jelentősen nőtt az elmúlt 30 évben (10%-ról 25,3 %-ra).

Amennyiben az iskolai végzettséget korcsoportonkénti megoszlásban vizsgáljuk, jól láthatóvá vált, hogy a magasabb életkorúak körében még az alacsonyabb iskolai végzettségek

dominálnak. Vagyis megállapítható, hogy minél idősebb valaki, annál alacsonyabb a végzettsége, és fordítva, minél fiatalabb valaki, annál valószínűbb, hogy magasabb a végzettsége. A szakmunkás és a szakközépiskolai (azaz valamilyen szakma megszerzésére irányuló) végzettség megszerzése is szoros összefüggést mutat a korrallal: minél fiatalabb valaki, annál valószínűbb, hogy rendelkezik valamilyen szakmai végzettséggel.

Az iskolai végzettség és végzett munka szektoronkénti megoszlása

A 70-es évek végén az iskolai végzettség és a munkahely szektoronkénti vizsgálata alapján megállapítható, hogy az általános iskola 8 osztályánál kevesebbet végzettek számára a legnagyobb esélyt a mezőgazdaságban végzett munka jelentette (70,6%). Az általános iskola 8 osztályát elvégzettek közül legnagyobb arányban, az iparban dolgoztak (43,2%). A középiskolai végzettségűek az ipar mellett minden ágazatban, ágazatcsoportban dolgoztak, de arányuk az ipari szférában volt a legmagasabb (38%). A felsőfokú végzettségűek csaknem háromnegyede (72,2%) a szolgáltatás különböző területein dolgozott (pl. tanár).

A 2008-as felmérésünk alapján azt állapíthatjuk meg, hogy az aktívak körében a közlekedés/kereskedelem szektor az, ahol a különböző iskolai végzettségűek el tudnak helyezkedni. Ez igaz, mind a gimnáziumi érettségivel rendelkezők, mind a szakmunkás végzettségűek és végül a szakközépiskolában érettségizettekre. Az ipari szektor a leginkább „végzettség-specifikus”, így a szakmunkás valamint a szakközépiskolai végzettségűek, vagyis a szakmával rendelkezők azok, akik ebben a szektorban tudnak maguknak munkát találni. A mezőgazdaságban az általános iskola 8 osztályánál alacsonyabb végzettségűek, valamint a szakmunkás bizonyítvánnyal rendelkezők dolgoznak a legnagyobb arányban. A diplomával rendelkezők közel 60 %-a az oktatás/kultúra/egészségügy területén dolgozik.

Összegzés

Kutatásom fentebb bemutatott eredményei csak részeredmények. Vizsgáltam még az iskolai végzettség és a végzett munka jellegét, a munkahelyi beosztást és a munkahelyi ingázást is.

A népesség iskolai végzettsége egy modernizálódni kívánó társadalomban szükségszerű emelkedett. Már nem a hat, illetve nyolc elemi osztály elvégzése a cél, hanem a minél komolyabb szaktudás megszerzése, hiszen a modern társadalom nem más, tudás alapú társadalom. Az iskolázottság szintjének növekvő tendenciáját alátámasztják az iskolai végzettség és az életkori kategóriák kapcsán kapott eredményeim is.

A vizsgálat kimutatta, hogy a magasabb iskolai végzettséggel rendelkezőknek jobbak a munkavállalási, ezáltal életlehetőségei, mint a faluban korábban felnőtt generációknak.

Összességében elmondható tehát, hogy sokat változott a falu társadalmának szerkezete mind 1936 mind pedig 1978 óta.

A két háború között konzerválódott társadalom-és értékrendszert a sztálini „két osztály, egy réteg”, valamint az ideológia szinte teljesen szétverte, de eltűntetni nem tudta.

Az iskolai végzettség tekintetében – a makroszintű folyamatokhoz hasonlóan – a falu a polgárosodás útjára lépett már a szocializmus utolsó évtizedeiben és ez a folyamat kedvező irányba halad a rendszerváltás elmúlt közel 20 éve után is.

Természetesen az iskolai végzettség nem azonos a polgárosodással, annak csak egy szükségszerű velejárója. Önmagában a magasabb iskolai végzettség kevés, ha a gazdaságot irányítók nem tudnak megbirkózni az újabb és újabb kihívásokkal. De bármerre sodródjon is Magyarország a magyarokkal a „népek a tengerén” a tudással csak profitálhat. Ha valamikor, akkor most ismét fel kell ismernünk: a tudás a jövője Magyarországnak, a magyaroknak, a magyar falunak és benne természetesen Tardnak is.

Az ingázás hatása a családi szerepvállalásra

Horváth Orsolya

A gazdasági, illetve infrastrukturális fejlődés következménye a lakóhely és munkahely térbeni szétválasztódása. Magyarországon 1990-ben minden negyedik, 2001-ben pedig már minden harmadik munkavállaló járt naponta lakóhelyétől eltérő településre dolgozni.

A megváltozott munkafeltételeknek köszönhetően a családszerkezetben is változások történtek. Korábbi kutatások bemutatták, hogy aki nap mint nap több, mint másfél órát tölt utazással, annak a szükségesnél, és normálisnál kevesebb ideje jut családi és társas kapcsolatokra.

Mindezekből kiindulva egyfelől szerettem volna feltérképezni, hogy a falusi munkahelylehetőségek beszűkülése következtében mekkora az ingázás mértéke Tardon. Másrészt a tardi férfiak és nők munkára, illetve családra fordított idejét hogyan befolyásolja - a feltételezhetően kényszerű - ingázás. Ennek következtében, hogyan alakul a falusi kétkeresős családmódel, mely a munkahelyhiány következtében csak ingázással érhető el.

A nők szempontjából ez azért is fontos a kérdés vizsgálata, mert a községekben lakó nők házimunkára fordított ideje a rendszerváltás óta folyamatosan nő, azonban a gyermeknevelésre és gyermekellátásra fordított idő csökken, míg a városban épp fordítva, növekszik. Ehhez kapcsolódva további célom volt, hogy felmérjem az otthoni feladatokra, a háztartásra, ezen belül pedig a családra, házastársra és gyerkekre fordított idő mennyiségét és módját, melyben világosan tükröződik, mennyiben nevezhető e tekintetben tradicionálisnak vagy éppen emancipáltnak az adott háztartás. Valamint célom volt az is, hogy az előzőek függvényében - interjúk segítségével - felmérjem, hogy a házastársak az ingázás következtében ki- és átalakult családi helyzetet hogyan élik meg.

Az ingázás vizsgálata Tardon 1985-2008

Magyarországon már a rendszerváltást megelőző években is az volt a tendencia, hogy a lakosság nagy részének lakóhelye és munkahelye elkülönül egymástól. A községek és falvak munkaereje a legközelebbi nagyvárosban koncentráldott. Ez a tendencia mutatkozik meg Tardon is, ahol főleg Mezőkövesd szívja fel a munkaerőt, így a tardi aktív lakosság 60%-a ingázik (2001-ben ez még csak 47% volt). A megkérdezettek 40% helyben dolgozott, az

önkormányzatnál, vagy annak szociális és oktatási intézményeiben, illetve a helybeli termelészövetkezetben, illetve magánvállalkozásban.

1985-1990-ig mind a férfiak, mind a nők ugyanolyan arányban (23-25%) ingázott, mivel ebben a z időben a termelészövetkezet biztosította a helybeli foglalkozást. Az ingázók általában az alacsony iskolai végzettségűek közül kerültek ki. 1995-től napjainkig már főleg a férfiak ingáztak/nak, és az iskolai végzettségük is emelkedett, legtöbbjüknek már érettségije volt. Vizsgálatunk évében az ingázó férfiak jelentős többsége a szakmunkás végzettségűek volt, tehát etekintetben az elmúlt évben átsuktúrálódott az ingázók köre.

A felmérés azt is megmutatta, hogy az alacsonyabb iskolai végzettséggel rendelkezők időben kevesebbet utaznak, míg a magasabb iskolai végzettségűek többet. Vagyis az értelmiség és a szellemi vezetők jobban vállalják a távolabbi ingázást.

Az ingázók és családi kapcsolataik

Kutatásai adataim szerint az ingázók családi kapcsolataikat tekintetében három jól elkülöníthető csoportot alkotnak:

- az egyedülállók,
- azok a házaspárok, amelynek mindkét tagja ingázik, valamint
- azok a házaspárok, ahol csak az egyik fél, általában a férfi ingázik.

Az interjúk egyértelműen alátámasztják, hogy a tardi lakosság elsősorban azért vállalja az ingázást, hogy a családját el tudja tartani. Minél nagyobb a család, annál inkább valószínű, hogy a férj mellett a feleség is munkát vállal. Ez azonban Tardon a munkahelyhiány miatt nem, hanem csak más városban oldható meg, általában Mezőkövesden. Azok a családok, ahol felmerül a külföldön való munkavállalás lehetősége, minden esetben kihasználják. Ez viszont hosszabb ideig tartó elszakadást jelent a családtól. Ennek következtében a férj egyre kisebb mértékben tudja kivenni részét a család életéből, ami azért okoz problémát, mert – ahogy a kérdőívek és az interjúk is egyértelműen alátámasztják – a válaszadó tardiak a hagyományos családi berendezkedés hívei.

Az ingázók és helyben dolgozók értéksorrendje csak a boldog házaseslet fontossága tekintetében egyezik meg. Az ingázók legfontosabb értéke az anyagi jólét, míg a helyben dolgozóké a szerető családi légkör. A munka öröme és a szabadidő egyik csoportnak se kifejezetten fontos. Ezek az eredmények alátámasztják, hogy bár a tardi lakosság a hagyományos családmódellet tartja ideálisnak, azok, akik ingáznak akaratlanul is, de kényszerűségből az emancipált családmódelldre rendezkednek be.

Összegzés

A kérdőív alapján egyértelműen kiderült, hogy azok a férfiak, akik magas iskolai végzettséggel rendelkeznek, könnyebben találtak munkát, akár helyben, akár a közeli településeken. Ezzel szemben azok a nők, akik magasabb iskolai végzettséggel rendelkeznek, nagyobb arányban vállalnak munkát lakóhelyüktől távolabb eső településeken, vagyis jobban összetudják egyeztetni a családi étellel a távolabbi ingázást, mint az alacsonyabb iskolai végzettséggel rendelkezők.

Az ingázó családok emberek, a házastársuk egyetértésével és támogatásával, kényszerűségből vállalják az ingázással járó nehézségeket, mivel vagy nem találnak munkát helyben, vagy a távoli munkalehetőségek magasabb fizetéssel kecsegtetnek, így a családjuknak nem kell szűkölködni.

A havi jövedelmek vizsgálata azt mutatta, hogy az egyedülállók még alacsonyabb béréért is hajlandók ingázni, hogy megfelelő munkát találjanak. Amelyik családban a férj és a feleség is ingázik, ott volt a legmagasabb az átlagjövedelem. Azokban a családokban, ahol csak az egyik fél ingázik - és ez általában a férfi - vagy viszonylag magas, vagy rendkívül alacsony a havi jövedelem. A magas jövedelem oka lehet, hogy a férfi külföldre jár dolgozni, és/vagy a nő a gyermekkel van otthon, akik után gyest, szociális támogatást kap. Az alacsony jövedelem oka a szociális segély hiánya és/vagy az ingázó alacsony iskolai végzettsége lehet, illetve hogy a nő nem dolgozik vagy nem folytat kereső tevékenységet.

Az interjúk során főleg a dolgozó nők, szinte kivétel nélkül a tömegközlekedést említették a munkavállalás gátló tényezőjének. Mivel a távolsági busz rendkívül ritkán jár, illetve az utolsó járat már kora este elmegy, kénytelenek a munkaidejüket ehhez igazítani, valamint a falun kívüli kikapcsolódási lehetőségeik is korlátozottak.

*Hagyományörzés, párválasztás, vallási közösségek,
történelem*

Hagyományörzés Tardon

Gubicza Diána

Kutatásom elsődleges célja az volt, hogy átfogó képet kapjak Tard régi, és újkori hagyományairól, illetve megtudjam milyen új hagyományok születtek az elmúlt évtizedekben. Célom volt továbbá annak vizsgálata is, hogy mennyire közösségépítők és összekovácsolók a régi hagyományok, illetve az új rendezvények. Érdekelt az is, hogy a falu lakosainak többsége vesz-e részt a hagyományok ápolásában, vagy - egy, vagy több - jól körülhatárolható csoport tagjai végzik ezt a feladatot? Mennyire maradtak meg matyónak a tardiak, identitásuk meghatározója-e még a matyóság, ahogy azt Szabó Zoltán látta?

A hagyományok sorsa a '60-es évektől napjainkig

Tardon a népművészet „iparág-szerű megőrzése“ az 1960-as években kezdődött el a népművészeti bedolgozás formájában, és a 1980-as évekig végéig tartott. Ma már csak néhányan hímeznek, főként kedvtelésből, illetve a faluba látogató turisták számára.

A Páva kör mozgalom után mára 10 – 12 asszony maradt csupán, akik Szikszai Imre, volt általános iskolai tanár által vezetett Hagyományörző Csoport tagjai, és ők ma is képviselik Tardot különböző fesztiválokon. Sajnos a népdalkör lassan elhal, nincs utánpótlás, és már énektanár sem foglalkozik a tagokkal.

Tard az 1970-es években vált újra ismertté az országban, a faluban felvett Matyó Mennyegző című film bemutatása után pedig ismét megőtt látogatottsága. A '90-es években ennek hatására kezdtek el megrendezni a tardi lagzit, mely 1991 őszétől hét alkalommal kínált programot a tardiaknak és a Tardra látogatóknak.

Mindettől függetlenül a hagyományörzést fontosnak tartják Tard életében, az önkormányzat ezért hozta létre a Hagyományörző Központot.

Napjaink rendezvényei

Az ezredforduló óta új fesztiválokat vezettek be Tardon, melyek mára szintén hagyományossá váltak. Ezen fesztiválok közé tartoznak a 2003. tele óta megrendezésre kerülő Kakas és tyúkfőző fesztivál, évente körülbelül ezren keresik fel ekkor Tardot. 2004. óta rendezik meg minden tavasszal a Hurka – fesztivált, melyen már 5 – 6 ezer fő fordul meg, nyár elején pedig hagyományos Falunapot tartanak. Újabb fesztiválok bevezetésére törekszik a falu vezetése,

mint a 2007-ben bevezetett Néptánc Fesztivál Pünkösöd idején, valamint az első ízben 2008. Húsvétján megrendezett locsolkodás, melyekből hagyományt szeretnének teremteni.

A tardi képviselőtestület minden formában igyekszik támogatni a régi hagyományok ápolását a faluban, hiszen idegenforgalmi vonzerőt jelentenek, valamint az új rendezvények bevezetése is egyértelműen elsősorban az idegenforgalom fellendítése, a turisták Tardra csalogatása érdekében történt.

Ugyanakkor a rendezvények szervezésekor nem szabad elfelejteni, hogy a falu lakosságának igényeivel összhangban kell a turisták számára kínált különböző fesztiválokat megrendezni. Veszélyforrást jelenthet, ha a rendezvény szervezői és a falu lakossága között nagy a kulturális szakadék, ha minden ünnepség megszervezése egy ember, vagy nagyon szűk csoport feladata, mert így mindig az ő forgatókönyvük szerint alakulhatnak a rendezvények, kevésbé figyelembe véve a lakosok ízlését és igényeit⁸.

A lakosok körében a Falunap a legnépszerűbb fesztivál, amin a megkérdezettek 69,8% -a vett részt az elmúlt évben. A Kakas- és tyúkfőző – fesztiválra kevesebben látogattak el, a válaszadók 56,4% -a, míg a Hurka – fesztiválon a kérdőívre válaszolók már csak valamivel több, mint fele (55,1% -a) vett részt. Ezen adatokból az látszik, hogy míg a Falunap a lakosság legnagyobb részét mozgatja meg, főként a falusi társadalomnak szól, addig a turisztikai céllal megrendezett fesztiválokon kevésbé vonzóak a falusiak számára, és minél többen látogatnak Tardra egy fesztivál alkalmával, annál kevesebben vesznek részt a rendezvényen a helyi lakosok.

Derekas Sándor jegyző szerint a legnagyobb problémát az okozza, hogy a rendezvények „kényszer szervezés“ alatt jönnek létre, tulajdonképpen egy szűk kör tagjaira hárul minden ünnep megrendezése. Nincsen olyan bázis, akikre számíthatnak az egyes programok létrehozásakor, mivel alacsony a társadalmi aktivitás Tardon.

Hagyományok a mindennapokban

A falu lakosainak fontos a hagyományok megőrzése, a fiatalabb korosztályok is ismerik apáik szokásait, mint a labdázás, vagy az esti cuhárék, valamint anyáik hímzési technikáit, és öntudatosan éles különbséget tesznek a mezőkövesdi, szentistváni és tardi hímzések között. A megkérdezett nők 43,4% -a napjainkban is szokott hímezni, ugyanakkor a mai fiatalok kelengyéből már hiányozni fognak a hagyományos kézzel hímzett szövetek. Noha ma is édesanyjuktól tanulnak hímezni a fiatalok, de mára eltűnt az a hagyomány, hogy mire férjhez

⁸ Borbély Éva: Ünnep, népszokás – turizmus?, in Fejős Zoltán – Szijártó Zsolt: Turizmus és kommunikáció, Néprajzi Múzeum – PTE Kommunikációs Tanszék, 2000, 161 - 163. old.

mennek a lányok, saját kezűleg hímzik meg kelengyjüket, a modern korban már nem is nagyon van erre az igény.

A hagyományok ápolása két csoportban van jelen ma: az idősek körében, akik a Hagyományörző Csoport, és a Rózsafüzér Társulat tagjai, valamint a legfiatalabb korosztály tagjainál, akik szüleik jóvoltából megismerkedhetnek a falu évszázados hagyományaival. Ugyanakkor a középgeneráció körében teljesen hiányzik a hagyományörzés szándéka, véleményük szerint a modern élet keretibe nem fér már bele a népdaléneklés, táncolás, bár még ismerik mind az énekeket mind a táncokat, valamint már „cikinek” ítélik meg a hímzések használatát a hétköznapokban.

A legkisebbeket Zellei Ferenc oktatja a falusi iskolában néptángra, aki három éve hozott létre egy csoportot, mely stabil tagokkal bővül évről évre. Emellett a gyerekeknek néphagyomány- és népdalgyűjtő tábort szervez, amely során más falvak hagyományaival is megismerkedhetnek a gyerekek. E kis csoport a Hagyományörző Csoporthal együtt is fel szokott lépni, és ez egyfajta kapocs a gyerekek és idősek között. A második generáció, a felnőtt korosztály az említettek miatt kimarad a táncból, és a hagyományok őrzéséből, holott a modern világhoz idomuló tánctanfolyamot is hirdetett Zellei Ferenc számukra, mely segítségével szerette volna visszavezetni őket a hagyományok ápolásához, mégsem volt sikeres törekvése.

A falu lakói szerint a tardiak matyónak születtek, bár nem tudják egyértelműen megfogalmazni, hogy mit jelent számukra a matyóság, de ez nem meglepő, ismerve a matyóság eredetéről szóló változatos elképzeléseket. Mára a korábban zárkózott társadalom nyíltabb közösséggé alakult, a betelepülők azt vallják befogadták őket az évek alatt, bár még mindig „gyüttmentek” maradnak a faluban.

A megkérdezettek nagyfokú lokálpatriotizmusról tettek tanúbizonyságot, hiszen a többségüknek (78,9%-nak) fontos, hogy Tardon laknak, 80,2% -uk szerint fontos tardinak lenni. Ugyanakkor a matyó-tudat nem ennyire domináns az értékrendjükben, csak a megkérdezettek 63%-a tartotta ezt fontos értéknek. Egyetértés van abban, hogy Tard hagyományait meg kell őrizni, mert fontosak ezek a hagyományok a falu életében.

A régi és új hagyományok őrzői

A kutatás során megkérdezettek 25,8 %-a szokott hímezni (51 fő), 12,7%-a népdalt énekelni (26 fő), 6,2%-a néptáncolni (13 fő), 5,3%-a festeni (11 fő), és 4,3%-a szöni (9 fő). – látható, hogy ezen tevékenységek mára ritkává váltak a falu lakói körében.

Máig a hímzés a legáltalánosabb népművészeti tevékenység a faluban. Hímzésük mit sem változott az elmúlt évszázadok alatt: a keresztszemes, előrajzolás nélküli, számolásos módszerű hímzés jellemzi a matyókat, a kék, zöld, sárga színek használata a piros alapszínen, és mintáik jellemzően szíves, madaras, kosaras, tulipános, esetleg kakastaréjos.

Az adatok azt mutatják, hogy a régi típusú hagyományok őrzői olyan főként alacsony iskolai végzettségű, átlagosan 51 éven felüli inaktív foglalkozási helyzetű katolikus özvegyasszonyok, akik leginkább hímezést és népdaléneklést folytatják a régi hagyományok közül.

Az „újkori hagyományokat“ az eredforduló óta bevezetett rendezvények, fesztiválok jelentik. Mára Magyarországon, ahogy más országokban is általánossá vált a községi rendezvények turisztikai célú bővítése. Ezen bővülés nemcsak lehetőséget biztosít az idegenforgalmi bevételek növelésére, hanem a hagyományok továbbélését segíti elő, valamint az új rendezvények bevezetésével modern, mégis a közösséget összetartó tartalmak kerülnek a falu életébe. A polgármesteri hivatal által szervezett francia cserekapcsolat lehetőséget teremt a helybelieknek, hogy kiutazzanak Franciaországba, megismerjenek egy, az övékétől teljesen eltérő kultúrát, és képviseljék Tardot Szabó Zoltán franciaországi otthonában, Josselin-ban.

A faluban rendezett fesztiválok, programok közül a megkérdezettek körében a Falunap, majd a Kakas- és tyúkfőző-, valamint a Hurka – fesztivál a legnépszerűbbek, mindegyik program több, mint a megkérdezettek felét vonzotta az elmúlt évben: jellemzően 41 év feletti, alacsony végzettségű, házas katolikusok közül kerülnek ki a résztvevők. A francia cserekapcsolatban kevesen vettek részt eddig.

A kutatás eredménye azt mutatja, hogy a falu lakosainak szóló rendezvényeken nagyobb arányban jelentek meg közönségként a helybeliek, míg az idegenforgalmi irányultságú rendezvényeken magasabb arányban vettek részt a szervezők a megkérdezettek közül.

Összességében elmondható, hogy a hagyományokban résztvállalók két csoport, akik a régi valamint az új típusú hagyományokat ápolják, részben fedik egymást, mindkét csoport tagjai jellemzően alacsony iskolai végzettségű, szakképzett foglalkozásúak, de inaktívak – részben pedig nem fedik egymást: a régi típusú hagyományok őrzői egy idősebb generációhoz tartoznak, akik jellemzően özvegyasszonyok, míg az új típusú hagyományok ápolói jellemzőbben a közép korosztály családtagjaiból kerülnek ki.

Összegzés, következtetések

A falu lakosságának éppen annyira fontos hagyományaik megőrzése, mint falu vezetésének. Már az 1970-es években megkezdődött a korábbi, matyó hagyományok felelevenítése, majd a '80-as évektől megszilárdult a Tájház létrehozásával a hagyományőrző tevékenység. Mára jelentős szerepet tölt be a falu profiljában a hagyományőrzés és új hagyományok teremtése.

Tardon a hagyományőrzés két generáció jellemző tevékenysége, egyrészt az idős korosztályé, akik különböző rendezvényeken képviselik Tardot, valamint az egészen fiatal, általános iskolás korú gyermekeké, akik Zellei Ferenc néptáncos tanár segítségével tanulják meg elődeik táncait.

A kutatás alapján megállapítható, hogy a régi hagyományok közül a legkedveltebb tevékenységek a hímzés és népdaléneklés Tardon. A régi típusú hagyományok őrzői olyan főként alacsony iskolai végzettségű, átlagosan 51 éven felüli inaktív foglalkozási helyzetű katolikus özvegyasszonyok, akik leginkább hímzést és népdaléneklést ápolják a régi hagyományok közül.

A faluban rendezett fesztiválok, programok közül a megkérdezettek körében a Falunap, majd a Kakas- és tyúkfőző-, valamint a Hurka – fesztivál a legnépszerűbbek, mindegyik program több, mint a megkérdezettek felét vonzotta az elmúlt évben. A három programon résztvevők csoportja ugyancsak magas homogenitást mutatott: jellemzően 41 év feletti, alacsony végzettségű, házas katolikusok közül kerülnek ki.

Elengedhetetlen megjegyezni, hogy a megkérdezettek között volt, aki aktív résztvevőként, vagy szervezőként, illetve közönségként vett részt a rendezvényeken. A válaszadók kevesebb mint 20% -a volt a rendezvények aktív résztvevője, vagy szervezője, a Falunap esetében volt arányuk a legalacsonyabb. Az adatok azt mutatják, hogy a falu lakosainak szóló rendezvényeken nagyobb arányban jelentek meg közönségként a helybeliek, míg az idegenforgalmi irányultságú rendezvényeken nagyobb arányban vettek részt a szervezők a megkérdezettek közül.

Az eredményekből azt láthatjuk, hogy a hagyományokban résztvállalók két csoport, akik a régi valamint az új típusú hagyományokat ápolják, részben átfedik egymást, mindkét csoport tagjai jellemzően alacsony iskolai végzettségű, szakképzett foglalkozásúak, de inaktívak – részben pedig nem fedik egymást: a régi típusú hagyományok őrzői egy idősebb generációhoz tartoznak, akik jellemzően özvegyasszonyok, míg az új típusú hagyományok ápolói jellemzőbben a közép korosztály családos tagjaiból kerülnek ki.

A tardi párválasztási szokások – esettanulmány

Karap Judit

“A házasság a hagyományos világban olyan társadalmilag szentesített kapocs, amely szabályozza a résztvevők közötti szexuális kapcsolatot, a csoportot folyamatosan ’újratermeli’ – sőt esetenként szaporítja – utódok létrehozása révén, továbbá egymással szolidáris rokoni csoportot-kapcsolatrendszert teremt, illetve erősít meg.”⁹

A kutatás vizsgálati tárgyát a Tardon az elmúlt évszázadban kötött házasságok képezik. Ezen belül is az, hogy miként alakultak a párválasztási minták a faluban, mi volt hatással a párválasztásra. Különösen érdekel ebből a szempontból a vallás, tradíció, iskolai végzettség változásának hatása a partnerszelekciós mechanizmusokra. A kutatás megkezdésekor azt feltételeztem, hogy a tradíciók gyengülése, a falusi közösség ’előregedése’, a nemi szerepek átstrukturálódása alakította az alapvető attitűdöt a párválasztásnál, és már a feljebb felsorolt jellemzők nem érvényesülnek jelentősen a leendő házastárs megválasztásánál.

A népi bölcsesektől a társadalomtudomány gondolkodóiig sokan felismerték a házassági homogámia célszerűségét. A homogámia-kutatások többsége az inhomogám házasságot a vagyoni és státuszkiegyenlítés eszközének tekinti, a homogám házasságot viszont, éppen ellenkezőleg a vagyongyarapítás, de legalább a vagyonmegőrzés eszközének. A házassági homogámiát a státuszmobilitás indikátoraként értelmezve pedig arra következtetnek, hogy mennyire nyitott, mobil, illetve mennyire zárt egy társadalom, mennyire merevek vagy átléphetők a réteghatárok, mennyire engedékeny a közmegítélés, ha eltérő státuszúak házasodnak össze, illetve mennyire vállalják a házasulandók a nem egyenrangú házasság előidézte esetleges kizárás kockázatát (Parkin).

A kutatási minta korösszetétel és családi állapot szerinti jellemzői

A vizsgálati minta, a 217 megkérdezett, háromötöde 40 évesnél idősebb volt, míg 5%-uk a 1930-as évek előtt, 11. 5%-uk pedig a 80-as évek után született. Jellemzője volt továbbá a mintának, hogy majdnem minden korkategóriában a nők voltak többen. Különösen erős volt ez az eltolódás az 1940-es években született korosztályban, ahol majdnem háromszor annyi volt a nők száma, mint a férfiaké. A hetvenes évek után születetteknél viszont nem jelentősen, de felülreprezentáltak mutatkozta férfiak száma. Ugyanakkor a legidősebb korosztályban, az 1920-as években születetteknél, pedig már csak egy férfit találtunk.

⁹ (Magyar Néprajz VIII. Házasság és házasodás) <http://mek.niif.hu/02100/02152/html/08/197.html>

A családi állapot elemzéséből kiderült, hogy a minta 60%-át a házsok képviselik, utánuk az özvegyek következtek, akik aránya 20% volt, illetve a nőtlenek/hajadonok (13,4%). Élettársi kapcsolatban a kérdőív szerint meglepően kevesen éltek, arányuk, még az elváltaknál is alacsonyabb volt.

A nem és családi állapot összevetéséből az derült ki, hogy kétszer annyi a nőtlen férfi a faluban, mint a hajadon nő, és az özvegyek döntő többsége nő volt. Az 1950 előtt születettek korcsoportjában nem volt nőtlen/hajadon illetve kapcsolatban élő, míg az 1930-as harmincas évek előtt születtek között pedig nem volt elvált.

Gazda(g)ság(osság)

„1930-as évek közelében házasodottak kivétel nélkül rá voltak szorulva arra, hogy ne hagyják figyelmen kívül az esetlegesen a házasságba hozott föld nagyságát. Mert ekkor a föld volt az egyetlen vagyon. „E téren is nagyon sok maradványa van a régi szemléletvilágnak, és ha ma a család nem is olyan értelemben termelőközösség, mint régen volt, a szempontok nagy része átmentődött a régi világból az újba ” (Szabó Zoltán: A tardi helyzet)

Minden évszázadban jelentős megfontolása volt a házasság előtt állóknak az anyagi jövőkép. Tulajdonképpen a szerelemre épülő házasság egy újkori „találmány“. Nem tudnánk a történelemben még egy kort előásni, amikor az emberek megengedhették maguknak, hogy ne gondolkodjanak a gazdasági javakról akkor, amikor életközösségbe megosztotva vállalnak egy másik embert életük végéig. Maguk a tardi asszonyok is a szerelemházasságból a szerelem fogalmát azonosítják a szerelemgyerek szerelem szavával. *„Hát csak szerelem volt, mert csak lettem én”*. Ki merte volna azt állítani, hogy a házasság érzelmeken alapuló kapcsolat, ahol két fél kölcsönösen elfogadja egymást, örülnek egymásnak, a sikerült választásuknak. A család mindig is, mint fogyasztási egység szerepelt. A történelem során nagyobb hangsúlyt adva az elmúlt évtizedeknek olyan változások jöttek létre, amire Reuben Hill azt a megállapítást tette, hogy „az ilyen események csökkentik a szülők utánzására való hajlamunkat, mivel azelőtt nem létező helyzetekbe kényszerítettek“. Miről is beszélünk? A lakosság életszínvonalának jelentős növekedéséről, a nők keresőtevékenységének elterjedéséről és annak dominánssá válásáról, a tömegkommunikáció kihívásáról, a születésszabályozás forradalmáról, az emancipációról, a feministákról, a politikai beavatkozásokról, a gazdasági világválságokról. Visszatérve az anyagiakra ma már nagyon ledegradálóan hangzik azt mondani, hogy a gazdasági szempontok határozottan megjelentek párválasztásnál.

Cseh-Szombathy László felhívja a figyelmünket arra, hogy a biztonság az anyagiakra vetítve is felmerül, mint kívánatos állapot. Elsősorban azoknak, akik életük bizonyos szakaszában ki voltak téve a veszélyezettségnek anyagilag. Tagadhatatlan tény, hogy a házasság előtt állók próbálják jövőbeni gazdasági pozíciójukat kedvezőbbé tenni. A lehető legvonzóbb karrierkilátásokkal, társadalomgazdasági erőforrásokkal rendelkező partnert keresik meg és kötnek vele házasságot. Ezzel nem azt szeretném kijelenteni, hogy a házasságoknak gazdasági alapjuk van. Még abban az időben sem kizárólag. Nyilvánvaló, hogy a vagyoni szempontok kevésbé játszhattak szerepet a föld nélküli, vagyontalan családok gyermekei életében, viszont annál nagyobb jelentőséget kellett tulajdonítaniuk a jó munkavégző képességnek (a fizikai erőnek, ügyességnek és szorgalomnak). Maga a piaci elmélet¹⁰ házasság felfogásának meghatározza ezeket a nem vagyoni szempontokra épülő jellemzőket (attraktivitás, ügyesség) is mint piaci tényezőket, tulajdonok, amire az ellenkező nem licitálhat. Arról a házassági piacról beszélek, aminek a fogalma valóban a tradicionális agrártársadalmakban kapott nagyobb hangsúlyt, amikor a szerelem nem volt fontos, viszont az emberek nyitottabbak voltak arra, hogy a házasságot, mint piac kezeljék. *„A legények reálisak, ha házasságkötésről beszélnek, munkatársat választanak maguknak, szeretőjük úgyis volt, rendszerint több is, a házasság előtt.”*

A házassági piac

„ A házasság komolyodást jelent, az életfenntartás kemény parancsainak önálló vállalását”(Szabó: *A tardi helyzet*) Nemcsak akkor volt piaci értékük a házasság előtt állóknak, ez ma sincs máshogy. Beszélhetünk szerelmi piacról, akkor is áll az a megállapítás, hogy ez is egy hatalmas kiválogató folyamat színtere. Korábban a tulajdon birtoklása döntő szerepet játszott az emberek életében. A modern társadalmakban viszont fontosabbnak tartják az egyéni képességeket, az egyéni teljesítményt és a személyes kapcsolatokat. Átalakultak a vagyon formái. E magyarázat háttere az az ipari társadalom, ahol a piac uralkodik, mindenki a legjobb üzletre törekszik. Nevezhetjük piaci modellnek, vagy csere-elméletnek. Minden piac ugyanis azon alapul, hogy a lehető legjobb alkura törekedjenek. Ez a házassági piac esetében sincs jelentősen máshogy. A szerelmi piac, mint új kifejezés pedig azt sugallja, hogy a szerelem sem vak. Nem tagadhatjuk azt, hogy a kapcsolatok akkor működnek a legjobban, amikor mindkét fél nyereségesnek érzi. A homogámia ezért megmagyarázott fogalom, ha nem is pontosan státuszról vagy vagyonról beszélünk, gondoljuk csak meg teljesen a mai

¹⁰ G.S. Becker: *The Forces Determining Discrimination in the Marketplace* (1996)

időkben miért is növekedett a válások száma. Mai korunk előtt legtöbbször elég volt az a tudás, hogy házastárs nélkül eléggé lecsökken az egyén életbemaradásának esélye, nem beszélve az utódnemzésről.

„A mai magyar fiatalokban kétféle törekvés található. Egyfelől vágyódnak a családalapításra, arra, hogy gyermekeik legyenek. Másfelől nem tudják, hogyan boldoguljanak a világ sokféle kihívása között. Szeretnék megőrizni függetlenségüket, ösztönösen félnek azoktól a kötöttségektől, netán felelősségtől, amelyek együtt járnak a házassággal és a gyermekneveléssel.”¹¹

A földrajzi közelség szerepe a párválasztásban, avagy tardi csak tardit válasszon

„A földrajzi közelség – a nagymértékű társadalmi átrétegződés ellenére – Magyarországon is jelentős szerepet játszik a párválasztásban. A hetvenes évek adatai szerint a házasságot kötők mintegy hatvan százaléka a házasságkötés előtt ugyanazon a településen lakott, ez az arányszám valamivel magasabb a városokban, mint a községekben (Cseh-Szombathy 1979).” A kutatás során az derült ki, hogy ma a faluban élők közül 78% tardi születésű, 13,8%-an jöttek más faluból és 5,1% másik városból. A válaszadó saját származását és a házastársa származását megvizsgálva az állapíthattuk meg, hogy a mintából 111-en (51,15%) tardi származásúak és első a házastársuk is az (volt), míg 138-n válaszoltak úgy, hogy (63,6%) első házastársuk tardi (volt). Meglepően kevesen választottak házastársat a környező falvakból (7,8%), városból (3,68%) pedig még ennyien sem.

Első pár interjúalanyom azonnal felkeltette az érdeklődésemet, amikor arról kérdeztem őket, hogy miért (volt) olyan fontos tardihoz menni, majd a további interjúim során már erre is konkrétan rákérdeztem. A legfontosabb észrevétel ezzel kapcsolatban az a tény, hogy mindegyiküknek egyértelmű volt a válasz, semmiképpen nem mentek volna nem tardihoz, de igazából semelyikük nem tudta ezt igazából megindokolni. A legerősebb indok az a „mert nem volt szokás” válasz volt. Mint kiderült lett volna jó parti falun kívül is, de az nekik eszükbe sem jutott, még a legszegényebbeknek sem. Automatikus a reakció, hogy ez tényleg így volt Tardon, de érdemes megnézni a számokat, és láthatjuk, hogy ez ma sincs jelentősen máshogy.

¹¹ A boldogabb családokért (A Magyar Katolikus Püspöki Karkörlevele a hívekhez és minden jóakarátú emberhez a házasságról és a családról Magyarországon) 1999

A házastársak nemcsak földrajzilag állhatnak közel egymáshoz, hanem iskolázottság tekintetében is. A mi az Ön legmagasabb iskolai végzettsége és mi (volt) első házastársa legmagasabb végzettsége keresztábra azt mutatta, hogy az azonos végzettségűk igenis preferálják egymást. Az azonos végzettségek minden kategóriában kimagaslanak. Viszont néhány egymáshoz közeli végzettségnél, mint például az általános iskola 8 osztálya és szakmunkásképző annyira nem rajzolódik ki a végzettségek azonossága. Vagyis ez arra utalhat, hogy ezekben az esetekben kissé számított az, hogy szakmunkás lett-e valaki, vagy az általános 8 osztályt szerezte meg, mert valószínűleg olyan munkakörökben dolgoztak ahol nem az iskolázottság számított, illetve ennél magasabb iskolázottságot ritkán lehetett szerezni és könnyen ki lehetett egyenlíteni az ilyesfajta hátrányt egyéb jellemzőkkel. Ez főként 65 és feletti korosztályba tartozóakra volt jellemző. A szülők legmagasabb végzettségének vizsgálatánál egyértelműbbnek tűnik a végzettségek hasonlósága. Alig lehet látni olyan esetet, hogy nem azonos végzettségűek lettek volna a szülők. Abban az esetben, ha viszont mégsem egyezett, jellemzőbb volt, hogy az apa valamivel alacsonyabb végzettségű feleséget választott. A 8. osztályt és a szakmunkásképzőt végzettek körében viszont ez a mutató szintén közelített egymáshoz.

Katolikus katolikussal?

Az egyik házassági homogámiatípus, melyet hosszabb távon is mérni lehet, az a vallási homogámia. A mai Tardon a lakosság 92,6% katolikus felekezethez tartozik. Az elmúlt évtizedekben a falusi települések népességcseréje a városéhoz képest kisebb volt, és emiatt a helyi kulturális hagyományokat, ezen belül a falura jellemző domináns vallást/vallásokat is nagyobb eséllyel őrizték meg az ott élők. Mindez bizonyára együttesen eredményezi azt, hogy a községekben születettek körében az átlagosnál magasabb a vallásilag homogám házasságban élők aránya. Tard tehát, mindig is egy erősen katolikus falu volt. Eltekintve a vallás jellemzőiben végbement változásoktól, mint például a szekularizáció máig kérdéses számunkra hogy az államalapítástól fogva a történelem bizonyos koraiban született és élt egyének számára mit jelentett pontosan a katolicizmus. A mai megkérdezett tardiakból 203-an viszont vallásosnak tartják magukat. Nem meglepő tehát akkor sem az elvárás, hogy a leendőbeli lehetőleg legyen azonos felekezetből való. Erről ugyanis úgy beszélhetünk, mint egy kulturális-vallási dimenzióról, mert ahol azonosak a szokások és gondolkodások, ott a kooperáció jól működik, és mi lenne a házasság ha nem az élet legnagyobb kooperációja?

Tardi sajátosságok

Még ma is nagyszerűen körvonalazódtak azok az ismerkedési szokások, amiket már Szabó Zoltán is leírt. A történetekből kiderül, hogy minden vasárnapdélután kezdődött...A leggyakoribb ismerkedési szokásnak a cuhárét említik, ki így nevezve: „egybekarolva sétálás”. Ez azt mutatja, hogy mind ugyanannyira intenzíven élték át ennek a vasárnap délutáni emléknek az élményét. Rögtön ez ötlük eszükbe, amikor az ismerkedési szokásokról kérdezek. Két interjúalanyom házasságának története ezen a vasárnapi időtöltésen kezdődött. A másik leggyakoribban említett szokás az a labdázás volt, ekkor ugyanis a legszabadabban és önfeledtebben lehetett ismerkedni. Az ismerkedések egy további szinterei a lagzik voltak. Egyik interjúalanyom így emlékezett: *„Ott sürgöttünk az esküvőn amikor leendő anyósom látta hogy egyedül vagyok és azt mondta, ez a lány jó lesz a fiamnak.”* Érdekes a fonót már nem említik annyira gyakran, és nem tűnik ki, hogy jelentősége lett volna az ismerkedésben.

Összegzés

Történelmi visszatekintésben, vagy egyes mai társadalmak kapcsán sokszor azt látjuk, hogy a párválasztás szempontjai nem csupán a kölcsönös rokonszenv köré csoportosulnak, hanem más, rendszerint anyagi megfontolások a döntőek, és a felnőtt családtagok akár határozhatnak a fiatalok életéről is¹². Láttuk, hogy párválasztás társadalmilag determinált, erősen befolyásolja az otthoni minta, a megtanult kommunikációs stratégiák, a nemi szerepek elsajátítása, a szűkebb és tágabb értelemben vett legitimitás (kezdetben a szülők, kortársítélet, később a saját társadalmi csoport elfogadása a döntő).

A földrajzi közelséget vizsgálva megállapítottuk, hogy a községekben, a néhány ezres népességű településeken, ahol a döntő többség a születési helyén, vagy az ahhoz közeli településen, végül is a régió belül élt, tanult és vállalt munkát - a közvetlen kapcsolatok, ismeretségek naponkénti megerősítésével nagyobb lett az esély arra, hogy a házasulandók közletről választanak párt.

Nem titkoltam, engem az érdekelt a legjobban, hogy megértsem, hogy működött az a világ, ahol gazdaságok gazdaságokkal házasodtak, ahol bár volt szerelem és kisebb lázadások, de alapvetően mindenki tudta hogyan jár a legjobban. És erre valóban az volt a válasz, hogy *„Mindenki tudta hogyan jár a legjobban“*. Kivétel nélkül mindegyik interjúalanyom tartozkodott azt kifejezni hogy a házasság mekkora részben is kötött a vagyon miatt, azt sem

¹² Boross Ottília: A párválasztás. forrás: Lapoda Multimédia

beszélték el közvetlenül, hogy a szülőknek volt – e a legnagyobb befolyásuk a párkapcsolat alakulására, de mégis kivétel nélkül arról tettek tanúbizonyságot hogy igenis jól ki volt találva előre már, hogy igenis osztottak és szoroztak mielőtt megkötődött volna egy házasság. Az anyós-afférok, a haragtartás a kimondott és ki nem mondott szavak, szándékok pedig arra világítottak rá, hogy szülői kötelesség volt, társadalmi elvárás és erkölcsi akció, amikor elhangzott a szülői vélemény a házban a leendő párról.

Tagadhatatlan tény, hogy a házasság előtt állók oly módon próbálják jövőbeni gazdasági és társadalmi pozíciójukat kedvezőbbé tenni, hogy a lehető legvonzóbb karrierkilátásokkal, társadalomgazdasági erőforrásokkal rendelkező partnert keresik meg és kötnek vele házasságot. Itt viszont korántsem csupán anyagiakról van szó. Az azonos körbe tartozás velejárója többnyire az életvitel azonossága, az egymáshoz hasonló értékrendszer és preferenciák, a közösség által kialakított szokások követése. A kulturálisan endogám házasságok ezáltal biztosíthatják a különböző kulturális értékeket, szokásokat közvetítő társadalmi rétegek egymás melletti fennmaradását.

A tardi Baptista Gyülekezet – esettanulmány

Lukács Agnes

A 21. századi Magyarország gyülekezetei sajátos helyzetben vannak: a rendszerváltás megannyi lehetőséget hozott számukra: teret kaptak a szabad vallásgyakorlásra, az aktív társadalmi szerepvállalásra – ami egyben kihívás is, hiszen úgy tűnik, a társadalom egyre inkább el is várja. Egyúttal szembe kell nézniük a szocializmus örökségével, ami a falusi – és főleg kiségyházhoz tartozó – gyülekezetek számára nem csak a falu megváltozott funkcióit, de a megfogyatkozott taglétszámot is jelenti. Fontosnak tartom, hogy ezek a falusi gyülekezetek – amelyek jelenleg talán az életben maradásért küzdenek –, tisztán megfogalmazott célokkal rendelkezzenek: milyen funkciókat szeretnének és tudnak betölteni a település életében; felismerjék, hogyan lehetnek hasznára saját környezetüknek.

Dolgozatom témája egy esettanulmány a Tardi Baptista Gyülekezetről, amely hajdan virágzott, mára pedig már 15-20 főnyire zsugorodott. Célom a tardi Baptista Gyülekezet társadalmi összetételének megismerése volt; hasonlóságokat, különbségeket keresve a falu többi lakójához, főként a római katolikus közösséghez képest. A gyülekezetet nem csak tagjai egyéni vonatkozásaiban, de közösségként is meg kellett vizsgálni, ami a kutatás előrehaladtával egyre inkább fontosabb nézőpontnak bizonyult. Hasonlóan a falu két vallási közösségének, azok kapcsolatának elemzése – az esetleges konfliktusok, sztereotípiák fényében. A kutatás kitért még a környék baptista gyülekezeteinek kapcsolatára, kapcsolati hálójára.

A tardi baptisták társadalomtudományos nézőpontból több ismérv szerint tekinthetőek speciálisnak. Egyrészt Tard falu, és magán hordozza a település jellegéből fakadó vallásosság jegyeit. Másrészt Tard a katolikus matyóság egyik falva. A matyó hagyomány szorosan összefonódik a katolikus vallással. Harmadrészt a baptista vallás a katolikus többségű Magyarországon mind protestáns felekezetként, mind létszámát tekintve kisebbségben van. Negyedrészt fontos momentum a weberi protestáns etika esetleges szerepe a tardi Baptista Gyülekezet meggyökerezésében és fennmaradásában. Végül pedig korunk szekularizációja, mint egyfajta elvallástalanodás, ami az utóbbi évtizedekben a vallásszociológia egyik központi kérdésévé nőtte ki magát.

A kutatásban kvantitatív, és kvalitatív módszert egyaránt alkalmaztam. Azon statisztikai körülmény, hogy a tardi Baptista Gyülekezet létszáma a falu többi felekezetéhez képest – római katolikusok – nem reprezentatív, a téma horizontálisabb vizsgálatára készítetett. Ennek

alapján a környező baptista gyülekezetek kontextusában is tekintetem a tardi Baptista Gyülekezetre. A kutatás közösen összeállított kérdőívét 217 tardi lakos töltötte ki, ebből 7 vallotta magát baptistának. A téma további, mélyebb aspektusait interjúkon keresztül tártam fel, összesen tíz interjúalannyal beszélgettem.

A tardi Baptista Gyülekezet jellemzői

Várakozásaimnak megfelelően elmondható, hogy a mai baptista gyülekezet tagjai nagyrészt az alapító családok leszármazottaiból kerülnek ki – köszönhetően annak, hogy az alapítók szigorúan megtartották a baptista hagyományt, egyfajta 'zárványt' képeztek a falusi társadalomban. Mindannak ellenére, hogy a közösség családjai közül többen lakóhelyet – némelyek kontinenst – váltottak a 20. század második felében, a gyülekezetnek sikerült fenntartania a felekezeti reprodukciót.

A baptista közösség zárt és egyben nyitott is: bizonyos szempontból ma is zárt egységként jelenik meg a falu életében, ugyanakkor nyitott, ami egyfajta szolgáló mentalitásban jelenik meg a faluban élők irányában. Befogadó, sőt, szolgáló, de csak saját berkein belül. A falu életében csak saját programjai erejéig vesz részt. A falunapoktól és a különböző fesztiváloktól a felekezetre jellemző puritán egyszerűséggel vonul vissza. Saját missziójában viszont következetes és töretlen lelkesedésű. Nyitott mások felé, de következetesen megszábj a tól-ig határokat maga számára. A gyülekezet tehát aktív, de csak saját határain belül.

Az interjúk, de az ott töltött idő alatt hallott falubeli vélemények is azt támasztják alá, hogy a baptistákról alapvetően pozitív kép él Tardon. Összességében a baptista gyülekezetet összetartónak, szilárdnak, segítőkésznek, szeretetteljesnek, megbízhatónak jellemezték, amelynek legfőbb erénye az utóbbi jellemzőkkel bíró közösség. A falu nem baptista tagjai különösen fontosnak tartották kiemelni, a baptista gyülekezet aktív, cselekvő közösség.

A gyülekezeti tagok tardi identitása alapjaiban összefonódik a baptista identitással – hiszen gyökereikhez mindkettő szorosan hozzátartozik.

A környező baptista gyülekezetek fontos szerepet játszanak a gyülekezet mindennapjaiban, közösségi életük egy részét ebben a közegben élik meg. Kapcsolati hálójuk mélyebb, erősebb – még akkor is, ha a rendszerváltás óta gyengült -, mint a faluban.

Szabó Zoltántól, és egyéb forrásokból is tudjuk, hogy Tardon nem volt problémamentes a baptista gyülekezet meggyökereződése. Mindkét felekezet makacsul tartotta magát, és a baptistákat a római katolikus többségű falu sokáig kirekesztette. A szocialista rezsim

vallásellenessége úgy tűnik, összekovácsolta a két gyülekezetet. Az ellentétek azóta elhalványultak, mára egészséges öntudattá redukálódtak.

A protestáns éthosz tardi vonatkozásait két fő motívumban látjuk: az egyik az aktivitás-kontempláció kérdése, ami a baptista felekezeten, és így a tardi gyülekezeten is felfedezhető – magyarán az aktív vallásgyakorlás. A másik a baptista neveltetés, amely hordoz magán jellegzetes elemeket a puritanizmusból.

Mi a sorsa egy szekularizálódó modern korban, egy matyó kultúrával rendelkező falusi, protestáns kisegyházhoz tartozó gyülekezetnek?

Az interjúk során, és az ott töltött idő alatt is világossá vált, hogy a baptista gyülekezetnek van miből merítenie. A kezdeti nehézségek, a történelem viszontagságai stabil identitással bíró, szilárd közösséggé kovácsolta a tardi baptistákat. A gyülekezet történetét vizsgálva az többször elpusztulhatott volna már. Sajátos körülményei miatt már a keletkezése is csoda. A falun túl meg kellett küzdenie két világháborúval, a szocializmussal; túl kellett élnie a '60-as évek urbanizációját, ami során elvesztette legtöbb fiatalját, és végig kellett néznie, ahogy taglétszáma – a falusi gyülekezetek mintájára – egyre fogyatkozik. És ha csak 18 taggal is, de megélték a rendszerváltást.

*'Nagy nyomás alatt születik a gyémánt. [...]Ha a katolikus közösség annakidején nem diszkriminálta volna a baptistákat, talán ma már nem is lennének. [...] A baptisták nem hígulnak. Ha 10 fővel maradnak meg, akkor is megmaradnak. **Amíg Tardon lesz katolikus, addig lesz baptista is.**'* – mondta az egyik interjúalany.

'A gyülekezet fennmaradásának a titkát abban látom, hogy – Isten ments, hogy ez bármelyik felekezet tartalmi értékelése volna, a struktúrára értem, hogy - van népegyház, és van az ún. hitvalló egyház. Nem mintha a népegyház nem lenne hitvalló egyház. De ahol a népegyházi létszám aláesik 30-nak, 20-nak vagy 50-nek, akkor az egy szórvány, ahova vagy kimegy a régió központjából a katolikus, evangélikus, református, vagy akármilyen lelkész, vagy nem, mert az elnéptelenedett. Ahol van 18 tagja egy baptista gyülekezetnek, az imaházat épít. A fennmaradás titka az, hogy amíg ezek ketten lesznek, addig lesz gyülekezet, amíg csak egy lesz, addig a lelkipásztor ki fog menni, és valamilyen szomszédok házában fognak házi istentiszteletet tartani, és lesznek ún. látogatók még másik húsz évig. Baptista gyülekezetet megszüntetni elég nehéz.' – nyilatkozik egy egykori tardi lelkész.

A baptista gyülekezet a szocializmusban bezárkózott, kapcsolatait saját felekezete irányában építette. A kutatás rávilágít, hogy a baptista gyülekezet legfőbb 'tőkéje' most éppen az a közösségiség, ami azok alatt az évtizedek alatt szilárdult ennyire meg.

A 20-21. század individualizációjában, a '60-as évek urbanizációjában, a szocialista rezsim vallásellenességében a faluban élők elvesztették kapaszkodóikat, gyökereiket. Az egyházaknak meg kell küzdeniük negyven év ideológiai nevelésének következményeivel, örökségeivel is.

A falusi gyülekezetek olyan közösségek lehetnek ezeken a településeken, amelyek kapaszkodót nyújtanak az ott élők számára; nem csak egy cselekvő, szilárd, összetartó közösség formájában, de normáikban, hitükben, emberségükben és reménységükben is.

Az 56-os forradalom emlékezete Tardon

Szabó Georgina

Tardon, ebben a nyugodt, kedves, csendes kis faluban központi helyeken emlékművek állnak, közülük az egyik a Borsodi Vértanúk Emlékműve, ami az 1956-os forradalomra hivatott emlékeztetni. Az emlékmű a forradalom áldozatainak nevét őrzi, amelyen hajdani helyi lakosok nevei is szerepelnek.

A köztudatban többnyire az él, hogy a forradalom '56-ban Budapesten robbant ki és zajlott le, ami áterjedt a vidéki nagyvárosokra is. Az '56-os forradalom vidéki eseményei még fehér foltként szerepelnek a köztudatban és az irodalomban egyaránt. Pedig nem volt teljesen csendes 1956 ősze a kis falvakban sem.

Munkám célja feltárni, hogy milyen hatással voltak a tardi lakosok életére az 1956-os események, mi mindenre emlékeznek vissza? Mennyire volt aktív ez az időszak a falu számára, és mennyire befolyásolta a lakók későbbi életét? Vizsgálataim további célja volt annak felderítése, hogy az akkor történtek hatással vannak-e még a mindennapi életükre.

A rendszerváltás óta számos irodalom foglalkozik az '56-os forradalom – a korábbi dokumentumokban csak ellenforradalomként emlegetett események leírásával, amelyek elsősorban Budapestre és a nagyvárosokra koncentrálnak. A legtöbb település önkormányzatának van már olyan '56-os kiadványa, ami a tényleírásokkal foglalkozik, ám a személyes történelem és a kollektív emlékezet gazdagabb képet adhat erről a jelentős eseményről. Ezért az irodalomkutatást kiegészítve, saját kutatásomban az interjúkból szerettem volna új információkat kapni.

A téma azért sajátos, mert életeket gyökeresen befolyásoló, megrendítő emlékeket dolgoztat fel újra az interjúalannyal. Ez arra ösztökélt, hogy a legfinomabb kvalitatív módszereket alkalmazzam ezen kutatás során. A továbbiakban a legésszerűbb a strukturált interjú lenne, amelyben előre megírt kérdésekre keressük a választ, ám a tapasztalatok szerint a matyók igen zárkóztak, így a félig strukturált, mélyinterjú és életút interjú technikát használtam. Ezekben nyitott kérdéseket alkalmaztam, melyekkel finoman tereltem a témát az adott irányba, de meghagytam az interjúalany azon szabadságát, hogy elmondhassa amit szeretne a téma kapcsán.

A feltáráshoz megkerestem az érintetteket, többnyire hólabda módszerrel, hogy elmeséljék történeteiket. Már a kezdetekkor kiderült, hogy mély fájó sebekről van szó, amit nehéz egy

messziről jött idegennek elmondani, így sokan többszöri próbálkozásra sem vállalkoztak történetük elmesélésére.

Rövid történeti háttér

A magyar kommunista rendszer 1952 nyarától, a rossz termés és az 1951-ben elkészített ötéves terv túlfeszítettsége miatt válságba került. Komoly zavarok jelentkeztek a gazdaság minden ágában. A legsúlyosabb helyzet vidéken alakult ki. 1953 elején a magyar faluban hiányzott az élelmiszer és a vetőmag, és a lakosság tömeges ellenállásáról a begyűjtéssel szemben: cséplőmunkássztrájkokra, a beszolgáltatás megtagadására, tüntetésekre is sor került országszerte. Az ellenállásnak az év folyamán többször hangot adtak a vidékiek. Ekkoriban – március 5.-én - érkezett Sztálin halálhíre Sztálin temetését követően még semmi sem utalt arra, hogy az emberek helyzete változni fog. A tömeges terror olyan méreteket öltött, olyan kiszámíthatatlanná vált, hogy már semmi visszatartó ereje nem maradt, az embereknek úgy érezték, nincs több veszteni való. 1956 őszére már tapintható volt a feszültség az egész országban, majd kirobbant a forradalom. A főváros tagadhatatlan indukáló szerepén túl több esetben is magától mozdult meg a vidék.

A forradalom tardi megnyilvánulásai

Az interjúkból kiderül, hogy a faluban nagy félelemben éltek az emberek ezekben az időkben, mert éjszakánként sokat járt a „fekete autó” amitől mindenki tartott. Sok embert elvittek, hárman nem is térhettek haza többé. Az érintettek elmondták, hogy hiába volt minden könyörgés a tanácselnöknek és az ügyvédeknek, a három férfit (családapát, férjet, testvért) Pesten elítélték és kivégezték. Nem bizonyított, ám valószínűsíthető, hogy az ÁVO fegyvereket keresett Tardon. L. B. interjújából kiderült, hogy a mezőkövesdi fegyverekből egy kocsin valaki Tardra is vitt puskákat, és az egyik utcán a lovas kocsival baktatva osztogatta a fegyvereket, amik feltehetően Mezőkövesdről származtak. Akkoriban ugyanis miskolci fiatalok nagy számban utaztak Budapestre. Az egyik csoport Mezőkövesden egyesült az ott tüntetőkkel és a közeli Klementinán dolgozó építőalakulat katonáival, akikkel elfoglalták a rendőrkapitányságot, valamint a katonai kiegészítő parancsnokságot, ahonnan a későbbiekben az ÁVO által keresett fegyverek származtak.

A forradalom kirobbanásakor a faluban pesti mintára felvonulás verbuválódott. Az összetartás abban nyilvánult meg, hogy az utcára vonultak idősek és fiatalok, elvetették az asszonyok a piros fejkendőket és gyülekezni kezdtek a falu közepén, várva hogy a pap vezesse őket. Erőszakos cselekmények – révén hogy ellenség (szovjet katonák vagy szovjetbarát politikai

erők) nem voltak a faluban – nem történtek, ám a felfokozott hangulat megnyilvánulása volt például a nagy kereszt elhozása az iskolából, amelyet aztán tüntetőleg a menet élén körbevittek a falun. Ebből nyilvánvalóan kitűnik a keresztény értékek tisztelete a kommunista eszmékkel szemben. A menet a felső hídon át a Rákóczi úton át körbe, újra a falu közepéig vonult. A körmenet-szerű felvonulás alatt Kossuth dalokat és imákat énekeltek. A harangozó végül beszédet mondott. „A pap katolikus szertartással visszahelyezte az iskolába a keresztet, majd azt a tanácsházára is újra visszatették. A tanácselnök elmenekült, az adózási és beszolgáltatási nyilvántartásokat pedig elégették.” - mondta egy idős néni, aki nem szerette volna elárulni nevét, csak csatlakozott a beszélgetéshez.

Mindebből persze a budapesti forradalmárok nem sokat kamatoztathattak, ám a tardiak – hasonlóan más falvakhoz – nem elégedtek meg ennyivel. Ha a harcban közvetlenül nem is, ám egy teherautónyi élelmiszerszállítmánnyal közvetve megsegítették a fővárosi felkelőket. A kapott információk alapján nem állítható biztosan, hogy tardiak közvetlenül részt vettek volna a harcokban, bár a nagy számú ingázó miatt feltételezhető, hogy Mezőkövesden, Miskolcon vagy akár Pesten is lehetett olyan, aki fegyvert fogott.

Összegzés

A mélyinterjúk során egyértelműen kiderült, hogy a forradalmat felnőtt fejjel megélt személyek a mai napig félnek beszélni az eseményekről, még mindig nem tudták levetkőzni bizalmatlanságukat.

Az '56-os eseményekről a családokban sem beszélt senki. A második és harmadik generációnak már csak sejtése van arról, hogy valami az ő családjukban is történhetett a forradalom előtt vagy alatt. A személyes történetek sokszor máig feldolgozatlan személyes traumákat takarnak.

A vidék a maga módján részt vett a forradalomban, és abban közvetett vagy közvetlen módon de mindenképpen szolidaritást vállalt a Pesti forradalommal.

*Mezőgazdaság átalakulás, földbirtokszerkezet,
termelőszövetkezet*

Birtok- és gazdálkodási viszonyok Tardon 1930-tól napjainkig

Kollár András

Kutatásom témája a tardi gazdálkodók és gazdálkodási viszonyok nyomonkövetése 1930-tól napjainkig. Kutatásom egyik fő iránya – társadalomtörténeti megközelítésben – egy földbirtok rekonstrukció volt az 1930-as évektől 1993-ig, abból a tényből kiindulva, hogy a mai mezőgazdasági földtulajdonosok társadalmi tagozódását, nagymértékben befolyásolja egyfelől örökölt és másfelől szerzett földbirtokuk, illetve felmenőik elhelyezkedése a tardi társadalmi rétegekben.

Kutatásom másik fő iránya a mai árutermelő gazdaságok üzemszerkezeti beazonosítása Tard községben. E vizsgálati szempont alapján elemzem a helyi magángazdaságok integrált-ságának fokát, a foglalkoztatottságot és birtokszerkezeti jellemzőket.

Elgondolásom szerint a kutatás két aspektusa nem zárja ki egymást, mivel úgy vélem a kilencvenes évek után kialakult gazdasági szerkezetet nagyban formálták az évszázad társadalomtörténeti eseményei, ezzel összefüggésben a földbirtok tulajdon változásai.

A kutatás szerkezetét tekintve, amint azt a cím is sejteti, az 1930-as évektől vizsgálja a tardi gazdálkodók földbirtok viszonyait, és a főbb elemzési pontok meghatározása a mezőgazdaságban végbent nagyobb fajsúlyú változások időpontjaival illetve intervallumaival esnek egybe.

Elsőként a Tardi földbirtok megoszlását és azok változásait kísérem végig a '30-as évektől egészen napjainkig a kérdezett személyek visszaemlékezései alapján, összevetve a kapott adatokat a Tardon és országosan végzett eddigi kutatások eredményeivel. Mivel a kérdezett személyek jelentős hányada nem élt azon időpontokban, ami a kérdésekben szerepel, ezért a szülei földbirtokaira kérdeztünk rá, vagyis a kapott adatokat visszaemlékezések alapján rekonstruáltuk. Tehát a kutatásban a tardi földbirtokszerkezet rekonstrukcióját elemzem a kérdezettek emlékezetére hagyatkozva.

Az 1930-as '40-es évek birtokmegoszlása Tardon

1936-ban falu összes szántóterülete 5149 hold volt, ebből 2150 holdat a Couburg hitbizomány birtokolt, a tardiak a további 2999 holdon osztoztak, (a falu népessége ekkor 2092 fő volt), tehát az első világháború utáni tardi birtokszerkezet erősen kötött volt. Kutatsi adatainkat

összehasonlítva Szabó Zoltán 1936-es összeírásával - melyben 1091 fő szerepelt - gyakorlatilag még ma is azonos fölbirtok szerkezetet kapunk a 30-as évekről. A nagybirtokkal rendelkezők mindössze 9.6%-ban vannak jelen, ami azt jelenti, hogy 21 ember rendelkezett 11 hold vagy annál nagyobb földterülettel. Ahogy azt az adatok is alátámasztják, a falu gazdáinak mintegy 90%-a nem volt képes kizárólag földjének művelésével eltartani családját az 1930-as években.

Az 1945-ös földosztás után némileg megváltozott a földbirtok szerkezet Tardon, nőtt azon földtulajdonosok száma, akik az alsóbb (1-5 holdas) kategóriákba tartoznak, ami érthető is, mivel a földosztásnál éppen azon családok kaptak földet, akik egyáltalán nem vagy csak 1-2 hold földdel rendelkeztek, valamint a sok gyermekes családok.

Tardon tehát, a földosztás utáni időszakban jellemzően a kis földterületek aránya nőtt és csekély mértékben, de a meglévő területek birtokmérete is növekedő tendenciát mutatott.

A tardi földviszonyok az első kollektivizálás után

A tagosítás évei kevésbé voltak hatással a tardi birtokmegoszlásra mint a földosztás, arányaiban szinte változatlan maradt a tardi határ, csekély mértékű növekedés figyelhető meg a kisebb földbirtok kategóriákban. A felszín alatt azonban nagy változások történtek például erre az az eset, amikor egy gazda elvesztette földjeinek felét bár még így is a maximálisan 50 hold földdel rendelkezett a család. Az interjúk során az is kiderült hogy a tagosításkor a megszerzett földek minősége silány volt, egymástól és a falutól is távol helyezkedtek el, például a nagyobb (11-20 holdas) földbirtok is több parcellában voltak elérhetőek.

A nagyobb földbirtokkal rendelkező megkérdezettek jellemzője hogy szüleik iskolai végzettsége maximum a nyolc osztály, de olyan is van köztük, aki nem végzett iskolát. A megkérdezettek iskolai végzettsége általánosságban a nyolc osztály és első munkahelyüket szakképzetlen mezőgazdaságiként végezték.

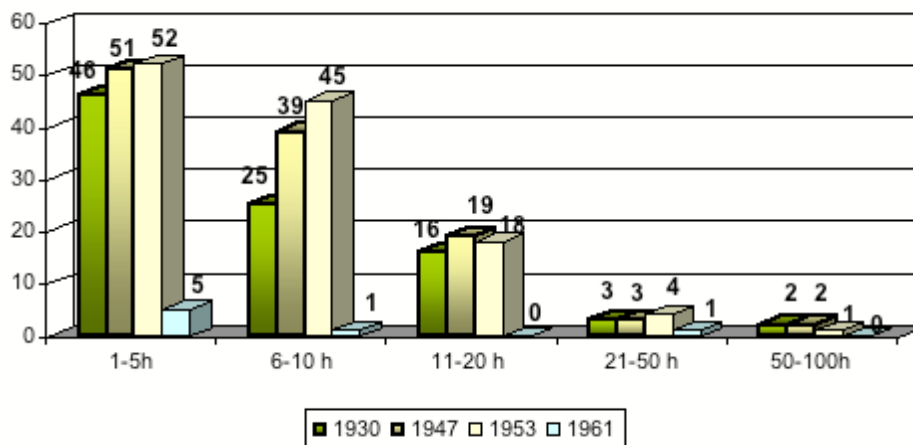
A tardi földviszonyok a második kollektivizálás után

Ebben az időszakban a falu lakosai kénytelenek voltak felhagyni az önálló gazdálkodási tevékenységükkel és egyfajta kényszerű választás révén az iparban helyezkedtek el. Ahogy a mai öregek mondják „*nem volt kötelező beadni a földet, de mi odaadtuk*” Lássuk ezt a számok tükrében.

A változások drámáinak is nevezhetők! Míg az előző időszakban a megkérdezettek szüleinek 55%-a rendelkezett valamekkora földdel, ehhez képest a második szövetkezetesítési hullám után a Tardiak már csak 2,3%-a őrizte meg földtulajdonát., (ebből is csak fél százalék rendel-

kezett akkora területtel, hogy elég jövedelmet szerezzen földjéből a család megélhetéséhez.) A kutatás során azok a megkérdezettek, akik 1953-ban már rendelkeztek önálló birtokkal szinte száz százalékban beadták addig szerzett földjeiket, (számszerűen a kilenc személy maximálisan 85 holdnyi szántóterületet.)

A megkérdezettek szüleinek önállóan művelt földbirtoknagysága a '30-as, 1947-es, 1953-as és 1961-es években. esetszám (N= 217)

A földbirtokszerkezet változásai nemzedékeként

A minta egészen elvégeztem a nemzedékek vizsgálatát, a legfeltűnőbb tendencia, hogy egyre kevesebb tardi dolgozik a mezőgazdaságban és az idő előrehaladtával egyre mobilabb a tardi népesség, valamint egyre kevesebben birtokolnak földet.

A földbirtok változása nemzedékeként

Nemzedék száma	Mezőgazdaságban dolgozók száma (%) első munkahely alapján	Szüleinek nem volt földje (%)	Szüleinek 10 kh feletti birtoka volt (%)	A megkérdezett hány %-nak nincs földje	A megkérdezett 10 kh-nál nagyobb földdel rendelkezik (%)
Első nemzedék ¹³	10.8	70.8	1.2	83.5	3.6
Második nemzedék ¹⁴	33.3	57	5.9	98	0.0
Harmadik nemzedék ¹⁵	68.2	16.3	19.8	86.2	2.3
Negyedik nemzedék ¹⁶	91.6	14.5	15	10.1	13.5

Forrás: saját táblázat

¹³ Első nemzedék: 1960-88 között születtek, 1978-2008 között álltak munkába. (az adatok a 1980-2008 közötti adatok átlagolásából született)

¹⁴ Második nemzedék: 1948-60 között születtek, 1963-80 között álltak munkába

¹⁵ Harmadik nemzedék: 1918-48 között születtek, 1936-65 között álltak munkába

¹⁶ Negyedik nemzedék: A századforduló előttről 1917-ig születtek. Munkába álltak az első világháború előtti időktől 1935-ig (a korszak adatai Simó Tibor: A tardi társadalom tagozódása c munkájából származnak)

A megkérdezettek szüleinek 11%-a rendelkezett nagybirtokkal a szövetkezetesítés előtt. Ezen gazdálkodók iskolai végzettségét tekintve 78.3% végzett 8 általánost vagy annál kevesebbet, esetleg nem járt iskolába. A gyermekeik közül ez az arány 62,5% míg a teljes mintára nézve ez csak 38,5%-ot ért el. A nagybirtokos szülők gyerekeinek 42%-a elsőként Tardon dolgozott, 63%-uk szakképzetlen beosztásban és 54%-uk a mezőgazdaságban helyezkedett el. Összességében elmondható hogy Tardon a nagyobb földdel rendelkező gazdák gyermekei kevésbé voltak mobilak, mint akiknek szülei kevesebb földön gazdálkodtak, illetve nem volt földjük.

Földprivatizáció és gazdálkodás Tardon

Tardon speciális helyzet alakult ki a földprivatizáció vagy közismertebb nevén a kárpótlás idején, mivel a termelőszövetkezet megszűnés nélkül a hatályos jogszabályok szerint átalakult egy zárt részvénytársasággá ami magával vonta annak lehetőségét, hogy a korábbi benntlévő földbitokok aktuális tulajdonosai bérbe adják azt a Zrt-nek.

Tardon a földprivatizáció utáni birtokszerkezet több dimenzióban is nagy eltéréseket mutat a kollektivizálás előtt állapotokhoz képest. Egyrészt a kérdezettek nagy hányada már tulajdonos lett, így a szülők földbirtokainak száma csökkent, másrészt viszont a még földtulajdonnal rendelkező szülők nagy hányada nem élt a kárpótlás lehetőségével, vagyis bérleti szerződést kötött a helyi mezőgazdasági részvénytársasággal.

A válaszadók 79%-ának a földprivatizáció után már nem volt földje a faluban! A minta alapján elmondható, hogy a megkérdezettek körében főként a kisebb 10 hold alatti (5.7 ha) földterületeket birtokolják. Ezeknek a földterületek a száma a privatizáció óta folyamatosan növekszik - mind az önálló művelésű, mind pedig a Zrt-nek bérbe adottak is. A nagybirtok első kategóriáját (11-20h) nagy arányban a bérművelés jellemzi, ellentétben a további kategóriákkal. A mintában az önálló művelésű területek 44,6%-át 4 személy birtokolja, ezzel is magyarázható tehát, hogy 1993 óta csökken a birtokkal rendelkező háztartások száma Tardon.

Földprivatizáció hatása a tardi gazdaságok üzemszerkezetére

A következőkben azt vizsgáltam, hogy a szülők kollektivizálás előtti földbirtok mérete mennyire volt hatással a jelenleg vizsgált birtokszerkezetre, azaz motiváló erőként hatott-e a termőföld tulajdonosra az, hogy a szülők egykor önálló művelésű földdel rendelkeztek.

Az eredmények alapján az állapítható meg, hogy Tardon nincs összefüggésben a jelenlegi földbirtokszerkezet az 1947-es megoszlással, és a szülők '93 után kárpótolt földjei nem hatnak motiváló erőként gyermekeik földszerző motivációra.

Tardon az önálló gazdálkodókat három további csoportokra lehet bontani:

- azok, akik bővítették az üzemméretüket, és hatékony árutermelést folytatnak, vagyis mezőgazdasági vállalkozást hoztak létre, illetve,
- akik részleges önellátásra rendezkedtek be - az őstermelők csoportja, és
- azok a termelők, akik csökkentették a termelésüket és leépítették gazdaságukat.

A termelés mindhárom üzem szerkezeti formája jelen van a tardi mezőgazdaságban. A kirajzolódó csoportok megfeleltethetők a mezőgazdasági üzem típusok egyes altípusainak.

Árutermelő parasztgazdaság

Az árutermelő parasztgazdaságok jellemzően az őstermelők csoportjának feleltethető meg. Tardon az őstermelő gazdaságok üzemmérete 5-15 ha átlagosan (10-30hold), mely földek saját tulajdonuk, általában két három különálló területből állnak, és vetésfogóban nagyobb mennyiségű szemes takarmányt termesztenek rajtuk. Az üzem és a háztartás nem különül el, a géppark és a takarmány tárolása is a háznál történik. Az őstermelőként gazdálkodók nem alkalmaznak munkaerőt, esetenként a család egyes tagjai besegítenek a gazdálkodásba, ez feltehetőleg azért van, mert az üzemméret plusz munkaerőt nem igényel, és minél gépesítettebb a gazdaság annál kevesebb alkalmazottat igényel a parasztgazdaságok esetében. Véleményük szerint a földprivatizáció óta a parasztgazdaságok száma csökkenő tendenciát mutat, egyrészt kényszergazdálkodó és nagyon kis százalék az, aki fejleszteni vagy szinten tudja tartani a gazdaságát.

Saját elmondásuk szerint a gazdaságok jelentős része nem csak üzemgazdaság mutatói miatt szűnik meg, hanem további probléma a gazdálkodóknál, hogy nincs kire hagyni a mezőgazdasági egységet, mivel gyermekeik kevésbé motiváltak a családi gazdálkodás folytatásában, hiszen továbbtanulnak.

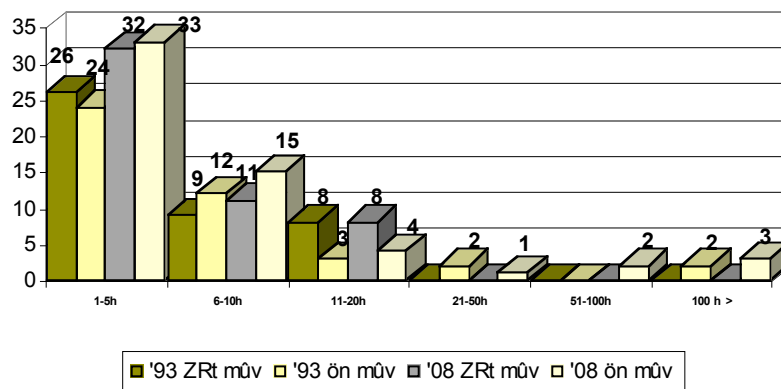
Szabadpiaci vállalkozás.

A tardi mezőgazdasági vállalkozók jellemzően ebbe az üzem típusba tartoznak. Az ezredfordulón, országosan a szabadpiaci vállalkozások aránya 23% volt, szemben a Tardon tapasztalt 2.8%-al. A birtokméret vizsgálatához visszatérve, ebben a termelési típusban a birtokok folytonos koncentrációjáról beszélhetünk, ellentétben azzal a tendenciával, amit az őstermelőknél figyelhetünk meg, (a privatizáció utáni fellendülést egy gyors hanyatlási ciklus

követte). A tardi vállalkozók átlagosan 126 ha birtokolnak, ami igen nagy arányú földkoncentrációt eredményez. Összehasonlításképpen: az ezredfordulón Magyarországon a 10 ha-nál nagyobb egyéni gazdaságok aránya mindössze 5.3% volt.

Tardon a mezőgazdasági vállalkozók fele alkalmaz időszakos vagy állandó foglalkoztatottat, ez a tendencia a 100 hold feletti gazdaságokban figyelhető meg, tehát a specializáltság és az üzemméret egy szintet meghaladva már nem tud kizárólag a családi erőforrásokra támaszkodni. A legnagyobb vállalkozás négy állandó alkalmazottat foglalkoztat.

A megkérdezettek önállóan művelt, és a megalakult ZRt. által művelt földbirtoknagysága 1993-ban és 2008-ban (n=217) esetszám

Az átalakult termelőszövetkezet és az önálló gazdálkodók viszonya

A földprivatizáció után is egy speciális helyzet alakult ki, mivel az akkori szövetkezet a földprivatizáció idején átalakult egy zártkörű részvénytársasággá és a termőterületek nagy részét ma is magában foglalja. A ZRt megítélésére és hatásaira kérdeztem is rákérdeztem. A vélemények egy része negatívnak ítéli a szövetkezet jelenlétét, mert elnyomja a kezdeményezéseket és hosszú távon kötötté teszi a földbirtok szerkezetet ezáltal ők nem tudják kellő mértékben növelni az üzemméretet és elsorvadnak gazdaságaik, így meglátásuk szerint csak a nagygazdák vehetik fel a versenyt a „mamut vállalkozással”.

A másik vélemény szerint a Zrt. versenyhelyzetet teremt a falu gazdái közt és ez ösztönző erőként hat a termelésre, nem mellékesen pedig a legközelebbi felvásárló üzem, ami költség megtakarítást jelent még kevésbé versenyképes árak mellett is.

Végezetül a harmadik vélemény az előző kettő ötvözete, mely szerint kioltják egymást a negatív és pozitív hatások, így gyakorlatilag nincs hatással az egyéni gazdálkodásra a faluban.

A tardi mezőgazdaság 1945 és 1961 között

Szabó Csaba

A kutatási téma egy társadalmi tény történeti rekonstrukciója. Az 1945-ös földosztással, majd az 1948-as kommunista hatalomátvétellel kezdetét vette az a belpolitikai folyamat, ami teljesen átformálta a magyar társadalmat. Magyarország a második világháborút megelőzően agrártársadalom volt. A lakosság fele, 4,8 millió ember élt a mezőgazdaságból. Az akkori ember kultúrája, szokásai, a számára fontos értékek a mezőgazdasághoz kapcsolódtak. A háború utáni változások, amelyek nem egy természetes úton lezajló folyamatként, hanem az akkori állam politikai elképzelését elősegítő kényszerítő intézkedésként értelmezhetők, mélyen átformálták a társadalom szerkezetét, és ezzel új értékeket, szokásrendszert alakított ki. A mezőgazdaság addig megszokott birtokrendszere szétesett, és egy egészen más kollektív, majd nagyüzemi mezőgazdasági rendszer bontakozott ki, melyben a magántulajdonban álló földeket, illetve a felettük gyakorolt vagyoni értékű jogokat állami tulajdonba vették. Gazdasági szempontból a térszesítés elsősorban az iparosodást szolgálta, megkönnyítette az erőforrások elvonását, és biztosította a munkaerőt. Ez a kutatás a Tardi mezőgazdaság rendszerének alakulását vizsgálja az országos folyamatokhoz képest.

Kutatásom célja az volt, hogy feltérképezze a mezőgazdasági rendszer változásának folyamatát Tardon, az 1945-ös földosztástól egészen a második termelőszövetkezetesítés végéig, 1961-ig. Fő vizsgálati kérdésem az volt, hogy azok a folyamatok, amelyek országos méretűek voltak, miként valósultak meg ebben a térségben. Céлом volt, hogy megállapításra kerüljenek azok az időpontok melyek, az akkori államhatalom erőszakos agrárpolitikai intézkedéseinek foghatók fel, és amelyek a helyi változásokra befolyással voltak.

Földbirtokstuktúrák Tardon 1936 -1945

A kutatás során elkészített adatbázisba 212 személy került. A mintában szereplők nemi megoszlása 81 férfi és 131 nő, a minta életkora 20 évestől 95 évesig terjed.

A megkérdezettek válaszai alapján, illetve a megelőző szakirodalomból meghatározásra került a háborút megelőző birtokstruktúra. Legnagyobb számban a kisebb földterületű birtokok voltak jelen. A korábban említett 5 holdas és az alatti földterületű birtokok tették ki a falu gazdaságainak több mint háromnegyedét. A helyi birtokstruktúra megoszlása valamivel kedvezőbb volt, mint az országos átlag, mert az öt holdas birtokok nagyobb arányban voltak

jelen. Ezt az 1937-es felmérést 1945-ig tekinthetjük mérvadónak, hiszen ezalatt a nyolc év alatt szinte semmi nem változott, a birtoknagyság tekintetében.

Következő lépésként megvizsgáljuk, hogy az 1945-ös földreform miként változtatta meg a birtokstruktúrát. Az országos statisztikák, a reform szegényparaszti támogatási programját igazolják. Azaz, a 200h, majd 100h feletti birtokok felosztása átlagosan 5h nagyságú birtokokra. Ezzel a reformmal ugyan sokakat kárpótoltak, főleg akiknek nem volt földjük azelőtt, de az elaprózott osztogatással, a nagyobb birtokok visszaszorulásával nem indulhatott be a parasztpolgárosodás.

Tardon a reform legfőképp a 6-10h és az 1-5h földterületű birtokok tulajdonosainak arányát növelte. Ezek a különbségek az 1-5h közötti birtokosok számát öt, a 6-10h közötti birtokosokét 14 fővel emelte. Voltak azonban olyanok is, akik a földosztás után sem jutottak földhöz, az ő számuk 77 fő volt.

A 11-20 hold közötti gazdák száma még három fővel emelkedett, de az ennél nagyobb földterülettel rendelkezők aránya változatlan maradt. A földosztás után közvetlenül beigazolódott, hogy javarészt a szegényparaszti kárpótlása történt meg. A szakirodalomban leírt 21-50 holdas birtokok, melyektől egyáltalán beindulhatott volna a parasztpolgárosodás, már egyáltalán nem gyarapodtak. A földosztás után is sokan maradtak olyanok, akiknek nem lett földjük.

Az interjúalanyok azt állították, hogy a háború után, ugyan nem sokkal, de könnyebb volt a megélhetés, mint azelőtt. Mindkét korszakban voltak olyan tényezők, amik nagyban megnehezítették az akkoriban élők mindennapjait, de mégis később történtek olyan változások, amik valamelyest könnyebbé tették az életet. Ezek lehettek a munkához való jutás, a munka megbecsültsége, de betudható annak, hogy a háború utáni társadalmakban természetesen beindul egy fellendülési folyamat. Mindannyian éltek már a háború előtt is, és egybehangzóan azt állították, nem sokkal ugyan, de jobbak voltak az életkörülmények a faluban, mint a háború előtt.

Földbirtokstruktúrák 1953-1961

A Rákosi rendszer idején kiépített kolhozrendszer országosan nem járt teljes sikerrel. Az egyéni birtokok módosulását legjobban az erőltetett terménybeszolgáltatás okozta, mellyel országosan 800.000 főt vont el a mezőgazdaságból. Ezzel kettős célja volt, felszámolni a nagygazdaságokat, és jelentős munkaerőt szolgáltatni az iparba.

Az ötvenes években az erőszakos kollektivizálás hatásai nem voltak számottevők Tardon, de egy kis lélekszámú településen pár fő is számít, így körülbelül 6-7 főről van szó, akik még

földhöz jutottak. Két esetben fordult elő birtok vesztés, de a kérdőívből pontosan nem lehetett megállapítani a föld elvesztésének okát. Ugyanakkor az interjúkból arra merek következtetni, hogy a beszolgáltatásnak nem tudtak eleget tenni.

1953 után Nagy Imre miniszterelnöksége idején megszüntették a beszolgáltatás rendszerét. Engedélyezték a korábban létrejött termelészövetkezetekből való kilépést, ezzel a mezőgazdasági magánszektor egy rövid időre 1958-ig meg tudott erősödni. Azonban a forradalom leverése után hatalomra került Magyar Forradalmi Munkás Paraszt Kormány, később az MSZMP, Kádár János vezetésével nem tett le a kollektív mezőgazdasági rendszer kialakításáról. Összefogottabban, 1958-1961 között három hullámban történt meg a nagyüzemi mezőgazdasági rendszer kialakítása.

A helyi adatok nem térnek el az országostól. Három év alatt Magyarország korábban önálló művelésben lévő földterületének 93%-át bevitték a termelészövetkezetbe. A Tardon létrehozott termelészövetkezet bekapcsolódott a már régebben működő mezőkövesdi és szentistváni termelészövetkezetek munkájába. Lassan távolodni kezdett a mezőgazdasági rendszer a hagyományos kolhozmodellől, és figyelembe vette a nyereséges termelés szempontjait is.

Azok a személyek, akikkel interjút készítettem egybehangzóan azt válaszolták, hogy az 1960-as évektől kezdve emelkedett az életszínvonal Tardonon. Ekkor épült ki teljesen a falu infrastruktúrája, új házak épültek, a munkahelyi lehetőségek megnöttek és a bérek értéke is növekedett. Úgy vélték, hogy az 1960-1980-ig tartó időszak, a Kádár korszakban volt a legélhetőbb. Akkor érezték úgy, a legjobban, hogy szeretnek Tardonon élni, és tardinak lenni.

Összegzés

Az adatok elemzése után megállapíthatjuk, hogy a háború előtti agrárkörülményekkel, - melyeket az országos adatokból válogattunk össze - nagy hasonlóságot mutatnak a tardi birtokszerkezet adatai. Az egyenlőtlen birtokstruktúra a falu térségében is megfigyelhető volt. A kedvezőtlen helyzetet alátámasztják a visszaemlékezések, amelyek szerint a megkérdezettek majdnem fele azt állította, hogy a háború előtt szüleinek egyáltalán nem volt földje. A biztos megélhetésnek számító 11-20 kataszteri hold nagyságú földbirtoka, csupán a falu lakosságának 14,6%-ának volt. A nagyszámú agrárproletárság a faluban, az idény és summásmunkák elterjedését eredményezték, melyek még a háború utáni időkben is megfigyelhetők voltak. A háború utáni földreform, mely országos méretű törvényi rangra emelt intézkedés volt, és amelynek hatálya egészen 1946 május 3-áig tartott, felbontotta az

addig kialakult birtok tulajdonszerkezetét. Az elsődleges célja a szegényparaszti kárpótlás volt. A tardi adatok esetében is ez figyelhető meg, legfőképp az 1-5 és 6-10 holdas birtokok számát növelték meg a reformmal. A 21-50 hold közötti földbirtokok száma változatlan maradt.

Az ötvenes évek elején tovább nőtt azok száma, akik kisebb földbirtokhoz jutottak, de a válaszadók és szüleik egyharmadának még ekkor sem volt földje. Ennek az időszaknak a jellemző intézkedései, mint például a terménybeszolgáltatási kötelezettség bevezetése és a kolhozrendszer kialakítása részben valósultak meg. Az interjú alanyok visszaemlékezései szerint kiépült a beszolgáltatás rendszere, azonban a kollektív mezőgazdaságok nem jöttek létre. Tehát az első kollektív mezőgazdasági rendszer megalakítása a faluban nem történt meg.

1953 és 1958 közötti öt évig tartott az a lélegzétvételnyi szünet, ami a mezőgazdasági magánszektor újbóli megerősödését jelentette. A faluban igazából nem beszélhetünk a „visszaparaszttosodás” jelenségéről, mert itt, mint fentebb írtam az ötvenes évek intézkedései nem, vagy csak részben valósultak meg. Ebből adódóan nem történt akkora földtulajdonvesztés, amely a parasztek körében új életforma változást eredményezett volna. A beszolgáltatásnak való megfelelés sem okozott nagy változást a földbirtok struktúrájában. Az államhatalom azonban újra kísérletet tett a kollektív mezőgazdasági rendszer létrehozására. 1958-tól kezdve újból elindult az a „hadjárat”, ami az egyéni mezőgazdaság felszámolását és nagyüzemesítését tűzte ki célul. A falu számára ez jelentette a második nagyobb fordulópontot, ami a tulajdonszerkezet módosulásait is okozta. 1961 után az országos adatokhoz hasonlóan itt is megtörtént a parasztek földjeinek szövetkezetesítése. Elenyésző azoknak a száma, akik nem adták be földüket, összesen öten voltak, akik 1-5 hold földet és egy fő, akik 21-50 holdas földet birtokolt ezután is. Ez a fordulópont amellet, hogy megváltoztatta a mezőgazdaság szerkezetét, maga után vonta egy jelentős társadalmi réteg lakóhelyi és foglalkozásbeli mobilitásának kezdetét is. A beadott földek tulajdonosai csak részben lettek a termelőszövetkezet dolgozói, sokan felhagytak korábbi életmódjukkal és máshol – főként az iparban - próbáltak elhelyezkedni.

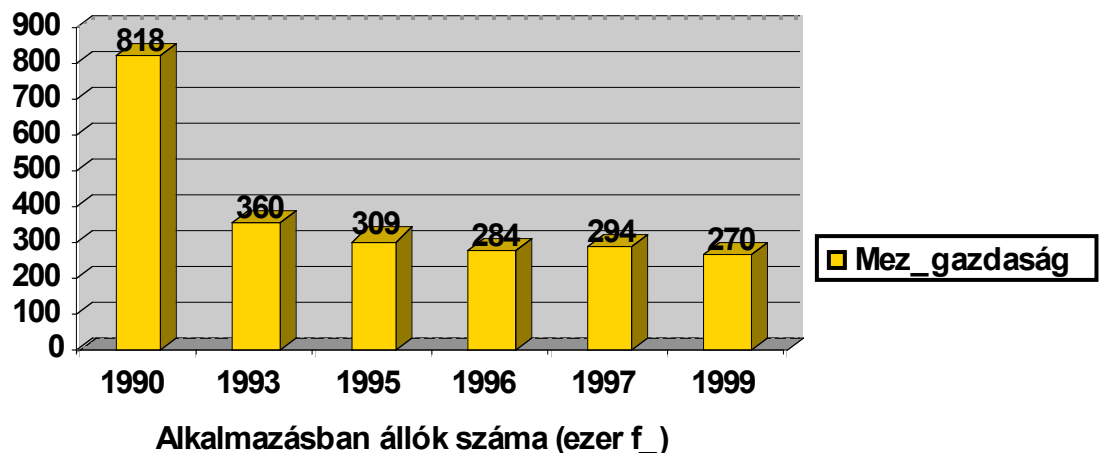
Össességében azt láthatjuk, hogy a tardi állapotok lépten, nyomon „tartották a lépést” az országos folyamatokkal, kissé megkésve, de a hatvanas évektől a térségben is beindult a szocialista mezőgazdasági rendszer folyamata, amely változások sorát eredményezte a falusiak életében.

A tardi mezőgazdaság 1980-1993

Korvátth Dániel

A kutató csoport tagjai közül az én feladatomban volt azoknak a folyamatoknak a feltérképezése, amelyek a tardi mezőgazdaságban mentek végbe a rendszerváltozást közvetlenül megelőző és az azt követő időszakban. Ez egy érzékeny időpont, mert olyan hatalmas változások törtétek nagyon rövid idő alatt, amelyek óriási hatással voltak a társadalmi viszonyokra is, és napjainkig éreztetik hatásukat. A rendszerváltoztatást követő időszakban rövid idő alatt 5% alá csökkent a GDP-n belül a mezőgazdasági termelés aránya Magyarországon. Ez az a nagyobb környezet, amin belül vizsgálnunk kell a tardi folyamatokat.

1. ábra - A mezőgazdaságban alkalmazottak számának alakulása

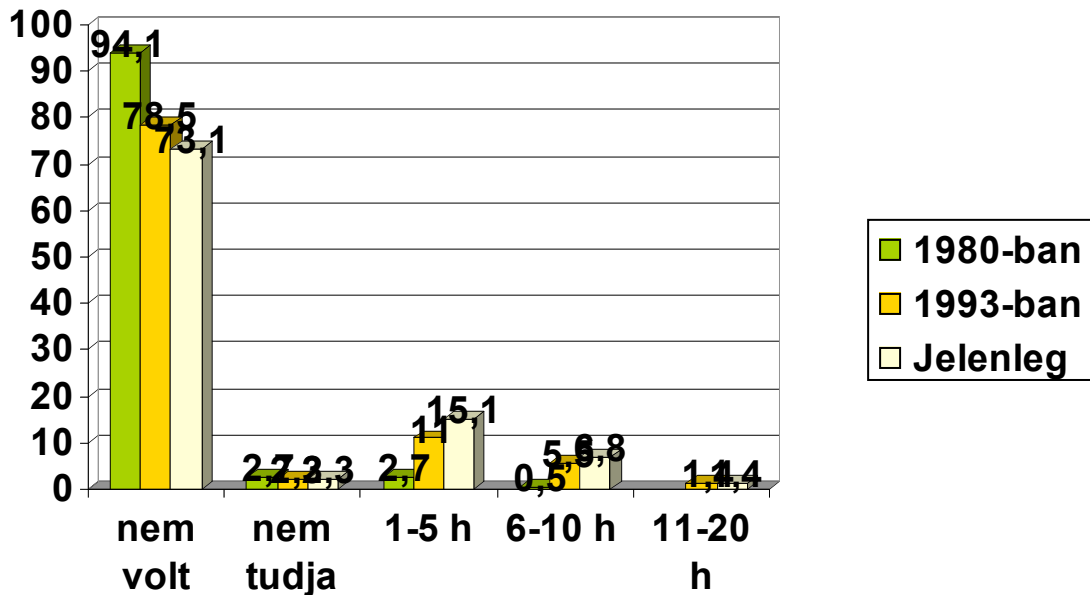

forrás: Kovách Imre: Hatalom és társadalmi változás (Budapest, Napvilág Kiadó 2002)

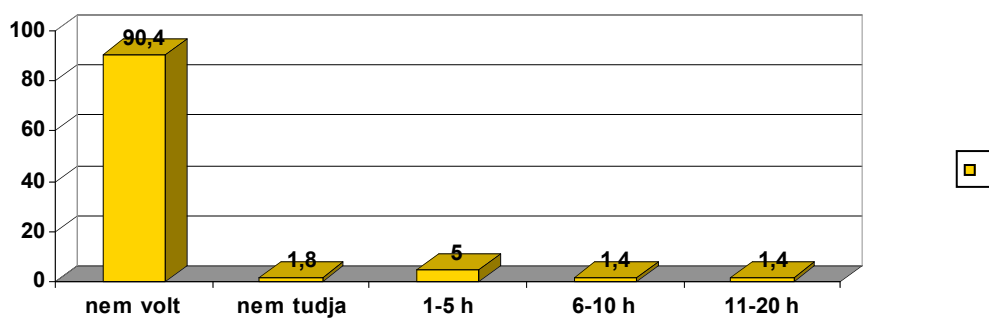
A megkérdezettek többségének se a rendszerváltás előtt, se a rendszerváltás után nem volt földbirtok a tulajdonában. Ez véleményem szerint annak köszönhető, hogy a térségbeli fejlesztések révén már az előző rendszerben a munkaképes lakosság döntő többsége egyéb iparágakban helyezkedett el és ennek leépülése után sem térsz vissza a klasszikus falusi életformához és megélhetéshez. Persze ez nem jelenti azt, hogy nincsenek tendenciák a földbirtokosok számának alakulásában. Vannak, alig észrevehetően, de

emelkedik a tulajdonosok száma, de alapvetően nem történt változás a birtokstruktúrában. De ez természetes is talán, hiszen az országos adatok is csökkenő tendenciát mutatnak e téren.

2. ábra – A földbirtokok nagyságának alakulása Tardon

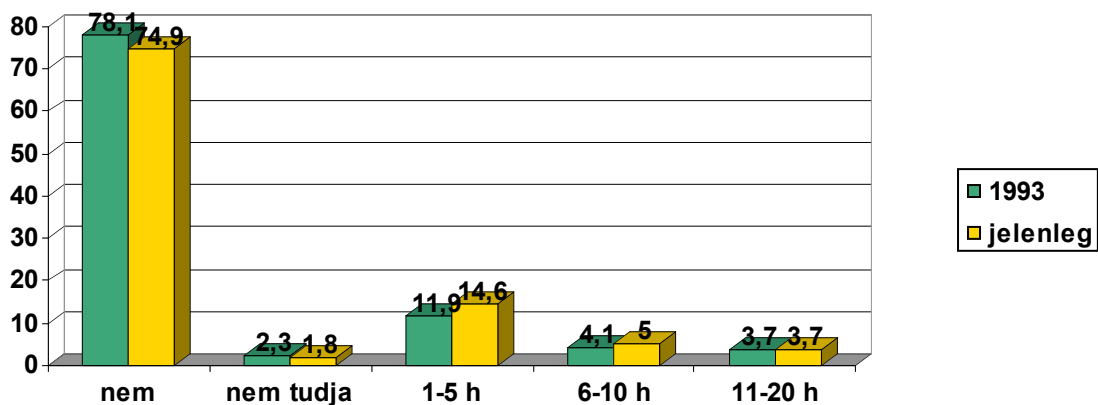

3. ábra - TSZ-ben művelt földek aránya a 80-as években Tardon

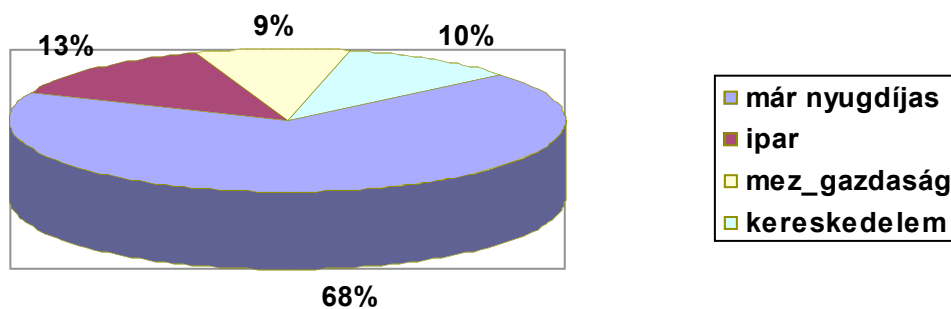
Ez a táblázat is azt mutatja, hogy a 80-as évekre lényegében lezajlott azt a struktúraváltás, aminek következtében a munkaképes rétegek az ipari szektorba áramlottak át, jellemzően Miskolcra és környékére.

4. ábra – A TSZ-be beadott földek aránya a rendszerváltozás után Tardon

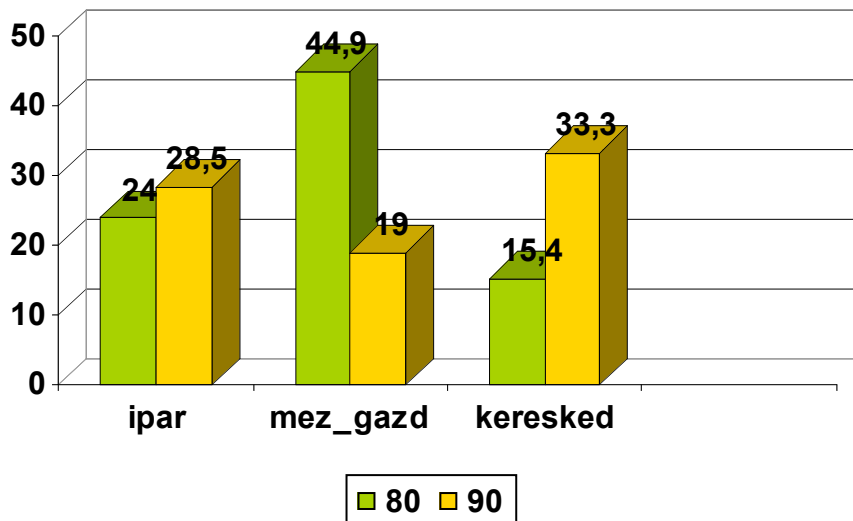

Ez egy érdekes diagram, ami azt mutatja viszont, hogy a rendszerváltoztatás után a kiosztott földek tulajdonosai milyen arányban művelték maguk a földbirtokaikat és milyen arányban nem. Az irány egyértelmű, szép lassan térnek vissza a TSZ-be azok is, akik anno kivették a földjeiket és maguk művelték. Ennek több oka is lehet. Egyrészt gondolok arra, hogy egyszerűen előregedett ez a lakosság és fizikailag nem képes már a földdel foglalkozni, másrészt a krónikus tőkeszegénység is sújtja a magángazdákat, ellentétben a termelőszövetkezettel.

5. ábra – A rendszerváltoztatás után a földjüket a TSZ-be beadók foglalkozási szerkezete Tardon

6. ábra - Foglalkozási szerkezet alakulása a rendszerváltoztatást megelőző és közvetlenül követő időszakban

Ez az adatsor arra az érdekességre hívja fel a figyelmet, hogy az első munkahelyek jellege milyen nagy változáson ment át a vizsgált időszakban. Míg a 80-as években a mezőgazdaság volt a munkaerőpiacra belépő rétegek első állomása és onnan haladtak tovább az adataink szerint az iparba, addig 1990-ben már a kereskedelmi szektor volt az első munkavállalók „kedvenc” helye. Ez is a mezőgazdasági szektor további térvesztését mutatja a jövőre nézve.

Összegzés

Aggodalomra ad okot, hogy közel két évtized alatt nem tudott kialakulni vidéken egy átlagosan tehetősek nevezhető régi szóval élve közép-paraszti réteg. Nyilván ebben közrejátszott az is, hogy egyrészt előregedett a falu lakossága, a fiatalok elhagyják jellemzően a kistelepüléseket, köztük Tardot is. Ez akkor is így van, ha tudunk betelepülőkről beszámolni, mert ők nincsenek komoly számban és köztük is inkább a vissza települők vannak jelen. Másrészt a komoly tökehiány is közrejátszik, ami megakadályozza a saját föld művelésébe belekezdő egyéneket és családokat abban, hogy modern gépekkel szereljék fel a gazdaságukat, és versenyképesek legyenek a piacon. S ennek köszönhető, hogy magának a rendszerváltozásnak a megítélése is eléggé ambivalens és bizony azt kell, hogy mondjam, hogy a vidéki, vallásos emberek többsége is azon a véleményen volt/van, hogy a Kádár-rendszer

egész egyszerűen jobb volt az „egyszerű” (saját szavaikkal) ember számára. Nem tudom megállapítani, hogy ez az egész mennyire köszönhető a nyers gazdasági körülményeknek és feltételeknek és mennyire annak a bizonyos matyó mentalitásnak, amiről oly sokat hallottunk az ott eltöltött évek alatt. Magyarán, hogy a matyók egy óvatos, nem kockáztató és nem vállalkozó lelkialkatú nép, akiknek nem igazán találják a helyüket még egy olyan világban, ahol ezek a tulajdonságok rendkívül sokat segítenének a boldogulásban.

A Tardi Mezőgazdasági Zrt. Az elmúlt 18 év tükrében

Puskás Rudolf

Amint értesültem róla, hogy Tardon még működik a termelőszövetkezet, (ma már Zrt. formájában) a témaválasztás a részemről egyértelmű volt. A Tardhoz közeli Ároktő településen nőttem fel, ahol szintén működött tsz, de ez 1992-re teljesen csődbe ment. A kistérség több településén, ahol volt tsz, ugyanez a folyamat volt megfigyelhető, néhány eset kivételével a tsz-ek nagy része nem tudott a rendszerváltást követően fennmaradni. A falumban nagyon sokat hallottam arról, hogy a szövetkezet csődje milyen negatív hatással járt, és hogy milyen problémákat vont maga után, és az általam megkérdezett emberek közül csak nagyon kevesen voltak azon a véleményen, hogy a tsz megszüntetése szükséges volt. A kutatási témám arra irányult, hogy mik voltak azok a tényezők, amelyeknek hatására a tardi mezőgazdasági Zrt sikeres tudott maradni az elmúlt 18 évben, valamint, hogy milyen szerepet játszik a falu életében.

Magyarországon az elmúlt húsz esztendőben lezajlott, - bizonyos szinten mai napig tartó - gazdasági és társadalmi változások két meghatározó esemény köré szerveződtek, amelyeknek igen nagy hatása volt. Először az 1989-90-ben kezdődő rendszerváltás következtében kezdődtek el széleskörű változtatások, majd 2004-ben Magyarország csatlakozott az Európai Unióhoz, és mint tagállam ismét új feladatoknak kellett, és folyamatosan kell megfelelnie.

A gazdaságban-társadalomban végbemenő változások - bár utóbbinál inkább a rendszerváltásnak volt komolyabb szerepe - sokrétűsége, és néhol ellentmondásossága nem mindig a várt eredmény eléréséhez vezetett. Ez különösen igaz a mezőgazdasági szektorra, ahol a piacgazdaság bevezetése, valamint privatizáció teljes körű érvényesítése nem várt mellékhatásokkal jelentkezett. Ez a két meghatározó esemény kutatási témámra szűkített vizsgálata dolgozatom fő vonalát képezi. Az imént említett időszakok vizsgálatán túl a dolgozat keretein belül egy SWOT analízis segítségével próbáltam ezt a mezőgazdasági céget minél jobban megismerni, az analízisnek megfelelően az erősségek, gyengeségek, lehetőségek és veszélyek kategóriái szerint.

A kutatás során a kérdőíves felmérés adatain kívül szükségem volt egyéni véleményekre, és meglátásokra a témával kapcsolatban, ezért több interjút is készítettem. Az interjúk alanyait egy előre összeállított listán határoztam meg, de a helyszíni kutatás során szembesültem vele, hogy nem tudom ezt a listát maradéktalanul teljesíteni, ennek ellenére úgy érzem, hogy sikerült annyi információhoz jutnom, amennyit ez a dolgozat igényelt.

A kapott adatokat a szakirodalomból származó adatokkal vettem össze, ami magában foglalja a birtokolt földterület kérdését, az aktív-inaktív tagok létszámának változásait és korcsoportonkénti megoszlását, a kereskedelemmel és szolgáltatással kapcsolatos kérdéseket, valamint a foglalkoztatást és a gépesítést.

A tardi mezőgazdasági Zrt és működési körülményei

A földtulajdon talán a dolgozat egyik leggyakrabban előforduló motívuma, a szakirodalmi háttér elég részletes képet ad a szövetkezetek földtulajdoni problémáiról. A földprivatizáció a tardi szövetkezetet sem kímélte, ugyanolyan megpróbáltatások elé állította a céget, mint a más felmérésekben szereplő szövetkezeteket. Az általam vizsgált üzem területének megközelítőleg 99%-át bérlő, ami az átalakult szövetkezetek 90% föléi földbérleti arányába pontosan beleillik. A földhasznóbérlés terén történt változások is ugyanúgy érintették a tardi üzemet is. Az 1980-as években a 219 megkérdezett közül 13 fő rendelkezett földterülettel, valószínűleg tartom, hogy a termelőszövetkezet birtokában voltak azok a földek amelyek az 1993-as résznél már saját tulajdonba kerültek. 13 főből 47 főre bővült a földtulajdonosok száma, amire a privatizáción kívül nem lehet más magyarázat. Több magánvállalkozó/gazdálkodó is ebben az időszakban jutott számottevő földterülethez, ezt bizonyítja a nagyobb volumenű földterületi kategóriáknál megjelent számok, összesen 3 fő kapott területet ilyen tételben (21-50 hold és afellett). Ezek a földek a szövetkezetből kerültek ki, megerősítik a tsz elnökkel készített interjú során elhangzottakat. Az 1-5 hold földdel rendelkezők aránya megnégyszereződött, a pontos földmennyiséget alanyonként nem tudjuk, de az biztosan látszik az adatokból, hogy elég nagy föld jutott magántulajdonba. A jelenlegi állapotot tekintve leszögezhetem, hogy mai napig bővül az 1-5, valamint a 6-10 holddal rendelkezők létszáma, de e mögött inkább az öröklési folyamat áll szerintem.

A kereskedelem, szolgáltatás és értékesítés irányába nem sok szövetkezet váltott a rendszerváltást követően, és nem is láttak rá esélyt, hogy ez a hozzáállásuk a jövőben változhatna. Ezzel szemben az általam vizsgált üzem felismerte, hogy vannak kihasználható lehetőségei ilyen irányban és tudott változtatni a profilján. Volt olyan időszak a kilencvenes években, és még az ezredforduló után is, amikor a kereskedelem volt a dominánsabb a mostani Zrt. életében, nem pedig a termelés. A jellemző passzív, védekező magatartást ez a szövetkezet nem vette fel, ami pedig a rendszerváltást követő egy évtizedben vizsgált szövetkezetek általános jellemzője.

A termelőszövetkezet aktív tagjainak száma Tardon is csökkenő tendenciát mutat. Az, hogy az inaktív tagok (akiktől a tsz a földet bérlő) nagyobb arányban nyugdíjasokból tevődnek

össze, a kutatásom alapján nem tudom biztosra mondani, de valószínűnek tartom, mivel a nyugdíjasok létszáma a falu lakosságának egyre növekvő részét képezi az elöregedő korszerkezet következtében, és inkább ők rendelkeznek saját tulajdonban lévő földdel, mint a fiatalabb generációk tagjai.

Foglalkoztatási szinten fontos megemlíteni, hogy a tardi mezőgazdasági Zrt. nem azért foglalkoztat egyre kevesebb munkaerőt, mert tőkehiányban szenved, vagy mert folyamatosan szűkül a kapacitása, ellentétben a felmérésekben szereplő szövetkezetekkel. Itt a korszerűsítés és gépesítés következtében csökken a foglalkoztatottak száma. A gépállomány fejlettségi szintje sem követi az általános tendenciát, mivel itt rendkívül fejlett és korszerűsített gépeket üzemeltetnek.

A SWOT elemzés kategóriái

Az *erősségek* kategóriája jól mutatja a szövetkezet adottságait, és azokat a tulajdonságokat, amikre építeni lehet: 1. Természeti adottságok (jó minőségű termőföldek, kedvező domborzati viszonyok), 2. pénzügyi stabilitás (forgótőke jelenléte, célirányos termelés és beruházások révén, pl: baromfitelep, takarmánykeverő), 3. korszerű gépállomány (modernizált, széles spektrumú géppark), 4. Fiatal, céltudatos „rátermett” vezetőség, valamint, megfelelő szakemberi gárda, 5. az Európai Unió támogatások ésszerű alkalmazása, pontos fejlődési irányvonal meghatározása, 6. hosszútávú bérleti szerződések megkötése (bérelt földterület megtartása). A vizsgálatban szereplő cég ezen tulajdonságok alapján biztos alapokon áll, gazdaságosan működik, a termelési profil szélesítése a beruházások és fejlesztések megfontolt használata mindenféleképpen nagy erőssége a vezetőség munkájának, így a szövetkezetnek is.. A *gyengeségekről* megkérdezettek véleménye az volt, hogy ilyenekkel ez a szövetkezet nem nagyon rendelkezik, de ez egyáltalán ez nem jelenti azt, hogy nincsenek ilyenek. Mindenesetre az erősségek és gyengeségek itteni megoszlása alapján annyit ki merek jelenteni, hogy a szövetkezetet negatívan érintő körülményeket, tulajdonságokat, valószínűleg már mérsékeltek, vagy megoldást találtak az ilyen jellegű problémákra (a földbirtokok biztosítása, a pénzügyi helyzet és a cég biztonságos, gazdaságos működése érdekében tett intézkedések).

A *lehetőségek* egy része a meglévő adottságokból kell, hogy adódjon. Húsfeldolgozó üzem még nincsen tervbe véve legjobb tudomásom szerint, de véleményem alapján a fejlődési folyamat következő lépése lehetne egy ilyen beruházás. Mivel az Európai Unió nagy hangsúlyt fektet a vidékfejlesztésre, azon belül is a mezőgazdaságra, a pályázatok által elnyerhető támogatások felhasználása változatlanul jelentős lehetőséget biztosíthat a

szövetkezet számára. A részvénytulajdonosok számának csökkenése abban az esetben jelenthet pozitív változást, ha olyan embereknél összpontosul, akik a szövetkezet működését fontosnak tartják, ez esetben szerintem, nem származhat probléma ebből a folyamatból. Az alkalmazkodóképesség adottságként egy szövetkezet életében is fontos szerephez juthat, a működési feltételek, termelési folyamatok változtatása az aktuális trendekhez igazodás jegyében, valamint a veszélyeztető tényezők időbeni felismerése szélesítheti a lehetőségek tárházát.

A *veszélyek* általában külső tényezők hatására alakulnak ki, de a belső veszélye lehetősége sem kizárt. Jelen esetben inkább az első variáció, ami a veszélyek kategorizált csoportját jellemzi. A minőségi termékek előállításának növekedő ára annyiban lehet veszélyeztető tényező, hogy ha a szövetkezet eladásra szánt termékét egy másik cég, vagy magánvállalkozó olcsóbban kínálja ugyanabban a minőségben. Ebben az esetben ugyan is vagy kénytelenek lennének csökkenteni árakat, ami egy bizonyos szint után a profit elvesztését jelentheti, vagy esetleg árufelesleg képződne, ha nem tudnák ezt értékesíteni. Az agrárpolitikai, gazdaságpolitikai, valamint a támogatási feltételeknél jelentkező változások nem csak pozitívak lehetnek, így ezek olyan változásai, amelyek kedvezőtlen hatással vannak a vállalkozásra, veszélyeztethetik a működését. Az energia árak a gazdaság minden szektorában komoly változásokat tudnak előidézni, így ezek drágulásával mindennek megnő az ára, mai viszonylatokban nézve az energiaárak nagyon bizonytalanok, egyik napról a másikra változhat az árak. Mivel a szövetkezet termelési folyamataihoz szüksége van üzemanyagra a géppark folyamatos ellátásához, valamint műtrágyára és kemikáliákra a földek minőségének megőrzéséhez, ezen termékek árát az üzemanyag áremelkedése magától értetődően növeli, a szükséges mennyiség beszerzése az eredeti ár többszöröse is lehet. A Matyó tsz-t egyik interjúalanyom sem tartotta veszélyeztető tényezőnek, szerintem sem valószínű, hogy a mezőkövesdi szövetkezet nagymértékben befolyásolja a tardi üzem működését, de nem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy a mezőkövesdi kistérség legerősebb mezőgazdasági szövetkezetéről van szó.

Összegzés

A szakirodalom adatai, 104 rendszerváltás után még működő tsz jellemzőit fogták össze, és ezt próbáltam összevetni a Tardon nyert adatokkal. A hasonlóságok oka visszavezethető egy-egy országos méretű intézkedés következményeként, a különbségeket pedig az okozza, hogy Tardon másfajta szövetkezeti magatartásformát alakítottak ki a vezetők, és ennek eredményeként tudta a szövetkezet átvészelni az öt érő megpróbáltatásokat. Nem állítom azt,

hogy ez a magatartásforma követendő példa lehetett volna más szövetkezetek számára is, mivel minden szövetkezet sajátosságaihoz, és a helyi viszonylatokhoz mérten tudott változtatni. Sok szövetkezetet a saját vezetősége juttatta a csődeljárásig, és még több került olyan anyagi helyzetbe, hogy nem maradt sok választása, hogy hogyan reagáljon. A kutatásom eredményeiből azonban annyit le merek vonni tanulságként, hogy a felmérésben szereplő szövetkezet lehet egyfajta bizonyítéka annak, hogy a 21.század küszöbén is működhet az ilyen típusú gazdálkodás.

A jövőkép

A helyi oktatás és pedagógus szerepe a falusi társadalomban

Saródy Zita

Az iskolák, és elsősorban a falusi kisiskolák sorsa az utóbbi idők egyik legfontosabb társadalmi kérdésévé vált - joggal mondhatjuk, hogy az elmúlt két év az iskolabezárások éve volt. A centralizáció égisze alatt olyan oktatáspolitikai intézkedések indultak meg, melyek során országsszerte számos iskolát vontak össze, vagy zártak be, és ez a falusi kisiskolákat sújtotta leginkább. A kisiskolák bezárásának, vagy megtartásának kérdése így az utóbbi években egyre gyakrabban jelenik meg mind a szakmai, mind pedig a civil fórumokon - olyan társadalmi kérdéssel állunk szemben, amiről „mindenkinek van véleménye”.

A Tardról készült esettanulmányomban elsősorban azonban nem a pro és kontra érveket, hanem azt akartam vizsgálni, hogy ebben a sok fórumon zajló társadalmi vitában hogyan gondolkodnak egy olyan kistelepülés lakói, amely éppen félúton van az iskolabezárás felé vezető folyamatban! Kutatásomban azt kívántam feltárni, hogy miként vélekednek Tard lakói saját iskolájuk sorsáról és annak a helyi társadalomban betöltött szerepéről. A kompetenciamérések arról ugyanis nem szólnak, hogy miként gondolkozik egy olyan közösség, amely tényleges elszenvedője a kisiskolák létbizonytalanságának. Továbbá, szintén csak érintőlegesen foglalkoznak a viták a pedagógusokkal, akik a családok mellett ugyanúgy áldozatai az oktatás, mint közszolgáltatás gyengülésének.

A pedagógus, mint az értelmiség egyik reprezentánsa, meghatározó nevelői, szocializációs és tudás- átadó szerepénél, funkciójánál fogva különleges helyet foglal el a társadalomban. Különösen fontos ez a szerep a kistelepüléseken: a pedagógus hagyományosan a falusi társadalom egyik központi alakja volt. A tardi esettanulmány során tehát egy olyan komplex és specifikus megvilágításba helyezve vizsgáltam a falusi oktatás helyzetét, amely a pedagógusnak a falusi társadalomban betöltött szerepén és presztízsen keresztül, egyetlen települést nézve reflektál a kisiskolák általános problematikájára!

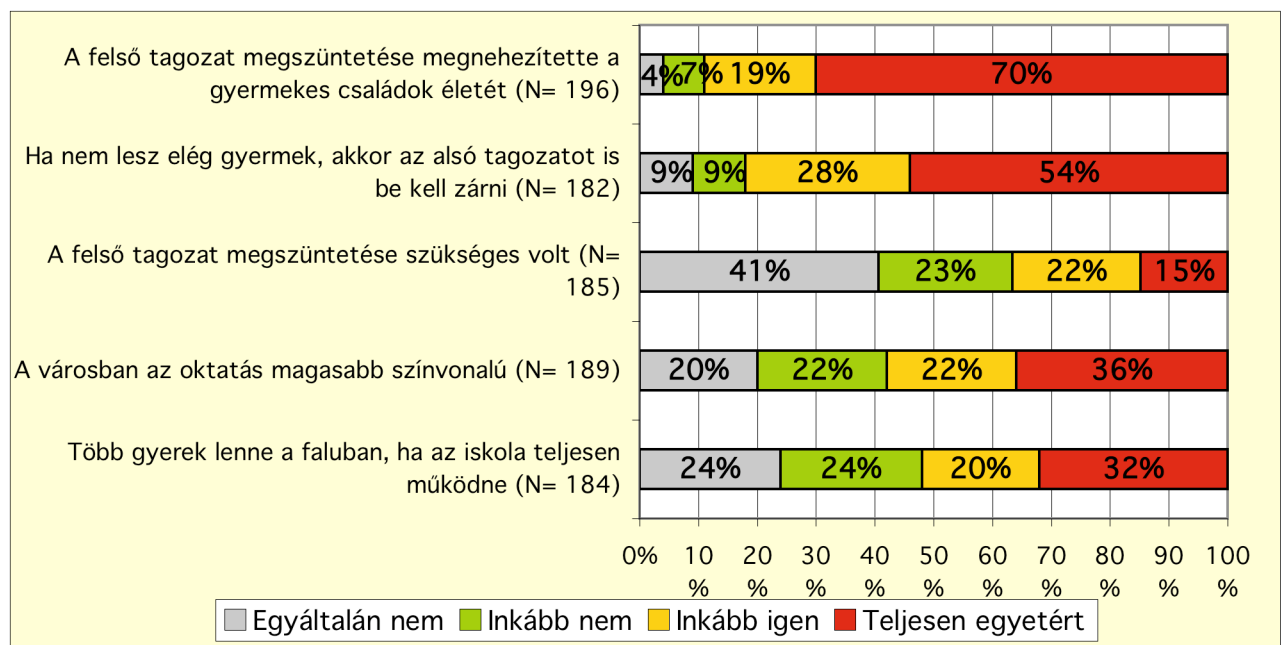
Az esettanulmány szemléletének újdonsága továbbá, hogy az iskola sorsával, szerepével kapcsolatos véleményeket és a tanári presztízis értékelését az iskolával különböző erősségű kapcsolatban álló csoportok megítélésén keresztül, differenciáltan vizsgálja. Az adatbázisban három csoportot hoztam létre aszerint, hogy az egyes válaszadók mennyire érintettek (közvetlenül, közvetetten vagy egyáltalán nem) a helyi iskola ügyében. Feltételezésem szerint ugyanis a kérdésekre adott válaszokat nagyban befolyásolta az, ha az illetőnek van általános

iskolás-korú gyermeke, ha az elmúlt néhány évben járt gyereke a tardi iskolába, vagy akár ha az illető családalapítás előtt áll.

A tardi iskola helyzetének és a tanári pálya presztízsének megítélése Tardon

Az iskola kérdése teljesen nyilvánvaló, hogy a legneuralgikusabb pont ma a falu életében. Bárhol jártunk, előbb-utóbb erre terelődött a szó. A falu nem ért egyet azzal, hogy a felső tagozat megszüntetése szükséges lett volna, a megkérdezettek 40%-a ezt a döntést teljesen elutasította. Nem tartják jónak a történeteket, de sokan gondolják úgy, hogy tényleg nem volt más választás. „Ha nincs gyerek, akkor nem lehet mit tenni”- ez az általános vélemény. Az elutasítás mértéke elmarad attól, amit a kutatás elején feltételeztem. Mindez annak tudható be, hogy a szükségesség fogalmával sokan azért értettek egyet, mert tudják, hogy a törvényi szabályozások miatt az Önkormányzatnak nem volt más választása. Mint a kérdőívek kitöltése közben folytatott beszélgetésekből kiderült, az esetek többségében ez nem jelentette azt, hogy a falu lakói szerint a bezárt tagozat tényleg nem tudta volna működését folytatni, még az alacsony gyermeklétszám ellenére sem!

1. ábra: Az egyes állításokhoz tartozó válaszok struktúrája

Forrás: saját adatgyűjtés, Tard, 2008.

Szinte egyhangú volt a megkérdezettek körében az egyetértés abban, hogy a felső tagozat megszüntetése megnehezítette a gyermekes családok életét, és hogy ha nem lesz elég gyermek, akkor az alsó tagozatot is be kell zárni. Ez utóbbi azt is jelenti, hogy míg a felső

tagozat tavalyi bezárását többnyire nem látták indokoltnak, a megváltozott törvényi szabályozást és finanszírozási rendszert mostanra megértve és megtapasztalva a falu lakói reálisan látják helyzetüket, és tisztában vannak azzal, hogy ha nem változik a gyermeklétszám, akkor az alsó tagozatot sem lehet megmenteni.

Az érintettségi csoportok létrehozásakor az volt a feltételezésem, hogy azok, akik gyermekük révén közvetlenül is érintettek az iskola ügyében, érzékenyebben fognak reagálni a kérdésekre. Azaz, lesz egy általános elégedetlenség az intézkedésekkel, ami a főleg nyugdíjasokból álló *nem* érintetteknel valamivel gyengébb lesz, a *közvetlenül* érintetteknel lesz a legerősebb, a *közvetetten* érintettek pedig valahol a két csoport között helyezkednek majd el. A vizsgálat eredményei azonban teljesen más képet tártak fel az „iskola- ügyről“ az egyes érintettségi csoportok körében.

A *közvetlenül* érintettek azok, akiknek a viselkedése eltér a másik két csoporttól, de a várttal teljesen ellentétes tendencia szerint! A *közvetlenül* érintettek inkább gondolják úgy, hogy a felső tagozat megszüntetése szükséges volt, és jobban egyetértenek azzal, hogy ha nem lesz elég gyermek, akkor az alsó tagozatot is be kell zárni. A másik két csoportnál kisebb arányban állították, hogy a felső tagozat megszüntetése megnehezítette a családok életét, noha ők azok, akiknek a mindennapjait a leginkább megkeseríti a kialakult helyzet. A válaszok ilyen irányba egyfajta reálisabb helyzetképpel magyarázható.

A kisiskolák összevonását, a falusi oktatás centralizálását állami szinten mindenekelőtt gazdasági okokkal magyarázzák. Az interjúk során mind a polgármester, mind pedig a tanítók megerősítették, hogy a kis létszámú iskolák (állami) fenntartása költségesebb, mint a nagyobb iskoláké. Az iskola fenntartása tehát nagyon megterheli az amúgy is anyagi gondokkal küzdő szegényebb önkormányzatokat, így a tardit is, de azt, hogy emiatt ne tudták volna ugyanazt a színvonalat biztosítani, mint a városi iskolák, a tanárok cáfolták!

A tardi vizsgálat alátámasztotta azokat a szakirodalmak által leírt előnyöket, amelyekkel a kisiskolák rendelkeznek: a kisebb létszám, az ebből fakadó nagyobb figyelem és hatékonyság, a családi légkör, az érzelmi kötődés és a személyes kapcsolatok fontossága.

A pedagógus presztízse Tardon

A foglalkozási presztízsz vizsgálatok igazolódott a kutatási hipotézisem abban a tekintetben, hogy Tardon a legmegbecsültebb foglalkozások között ma is jelen van - a „klasszikus értelmiségi foglalkozások” más képviselői, az orvos és állatorvos mellett - a tanár és a tanító. Az egész társadalomban érvényes tendenciák, értékrendbeli változások azonban itt

is éreztetik hatásukat: a tanító szerepe a falu közéletében már nem ugyanaz, mint régen volt. A tardi pedagógusok megerősítették a korábbi idők népnevelői és lámpás-szereppel bíró tanító-képét, ám igazolták azt a feltételezést is, miszerint ez a hagyományos tekintély csökkenőben van.

Ma is jellemző, hogy a tanító nem csak az iskoláért, hanem az egész faluért dolgozik, jelenlétük meghatározó a falu kulturális életében. Ma már ez a szerep- a helyi tanítók szerint- azonban inkább csak egyfajta tekintélyt jelent, „hatalmat“ nem, és ezt a vélekedést Tard lakói is visszaigazolták. A megkérdezett lakosság nagy része egyetértett azzal, hogy a tanítóknak tekintélyük és fontos közéleti szerepük van a faluban, ám azzal már kevésbé, hogy a közügyekben hozott döntéseknél véleményük, szavuk mérvadó lenne.

1. táblázat: Az egyes foglalkozások presztízs- hierarchiája Tardon¹⁷

Foglalkozás	<u>Presztízs</u>
<i>Állatorvos</i>	4,3
<i>Orvos</i>	4,1
<i>Ápolónő</i>	
<i>Közgazdász</i>	
<i>Tanár</i>	4
<i>Fodrász</i>	
<i>Mérnök</i>	
<i>Jogász</i>	
<i>Tanító</i>	3,9
<i>Országgyűlési képviselő</i>	3,8
<i>Önkormányzati képviselő</i>	
<i>Önálló gazda</i>	3,6
<i>Kőműves</i>	
<i>TSZ- dolgozó</i>	
<i>Kiskereskedő</i>	3,5
<i>Pap</i>	3,4

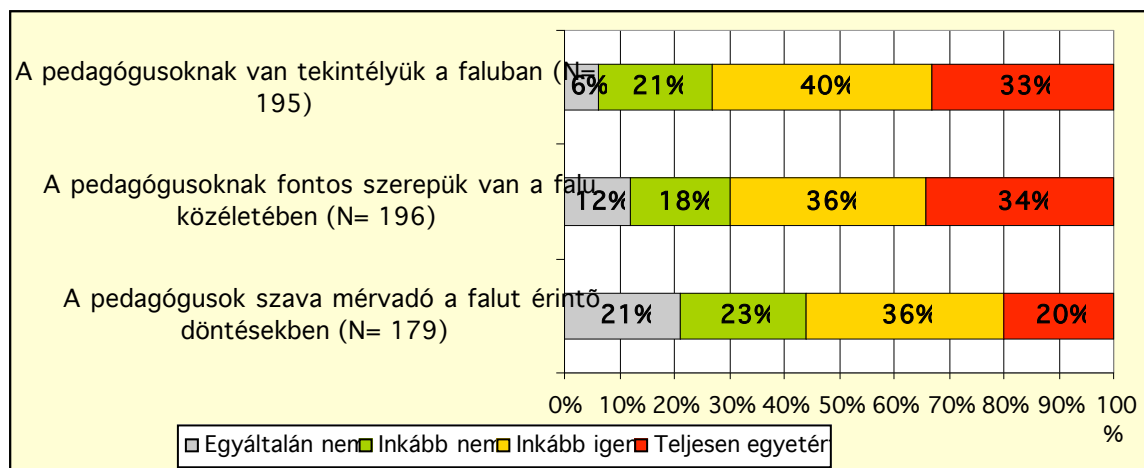
Forrás: saját adatgyűjtés, Tard, 2008.

A kutatás fontos eredményének tartom annak igazolását, hogy a tanári, tanítói presztízs megítélése leginkább az életkor által meghatározott! Az idősebb generációk még őrzik a falusi társadalom hagyományos értékvilágát a tanár, tanító személyével kapcsolatban, de a korosztályok fiatalodásával egyre jobban látszódik a „modern”, „városi” értékvilág hatása. Azt, hogy ebben az értékrendbeli változásban milyen kiemelkedő szerepe volt a

¹⁷ A 20 felsorolt foglalkozást 1-től 5-ig kellett skálázni aszerint, hogy mekkora ezeknek a tekintélye ma Tardon. Azok a foglalkozások, amelyeknél nagyon sok eset hiányzott, halványabban vannak szedve.

szocializmusnak, jól mutatja, hogy a tanári tekintély hagyományos értékelése a ma a 60-as éveiben járó korosztálynál fordul át a negatív tendenciába.

2. ábra: A vélemények megoszlása az egyes állításoknál

Forrás: saját adatgyűjtés, Tard, 2008.

Összegzés

Az iskola ügyével kapcsolatos „elfogultság” tehát, amit vártam, nem a leginkább érintett csoportnál, hanem éppen a kevésbé érintetteknél jelentkezik! Ők képviselik a hagyományos „közvélekedést”, az általános tiltakozást és az iskola féltését. Eszerint, noha a városi oktatás színvonala magasabb, a felső tagozat megszüntetése nem volt indokolt, jelentősen megnehezítette a gyermekes családok életét, és nem igaz, hogy ha nem lesz elég gyermek, akkor az alsó tagozatot is meg kéne szüntetni. A tardi általános iskolások szülei azonban ennél realisabban látják, hogy a törvényi szabályozás miatt a felső tagozat megszüntetése elkerülhetetlen volt, hogy ha nem lesz elég gyermek, akkor az alsó tagozatot sem lehet megmenteni, némileg árnyaltabb képet nyújtanak a saját nehézségeikről és – tapasztalataikból fakadóan - realisabb képet tudnak nyújtani a városi oktatásról- ez pedig nem igazolja vissza annak magasabb színvonalát. Ez a tendencia jelenik meg az utolsó kérdésnél is: a *közvetlenül* érintettek azok, akik ritkábban mondták, hogy több gyermek lenne a faluban ha a felső tagozat is működne. Fontos tehát, hogy a leginkább érintett réteg nem igazolja egyértelműen vissza, hogy az iskola megtartása komolyan vissza tudna hatni a népességi tendenciák alakulására... Az interjúk során a tanítók sem emelték ki, hogy az iskola léte komolyan vissza tudna hatni a már jó pár évtizeddel ezelőtt megindult negatív folyamatokra; abban viszont mindenki egyetértett, hogy az iskola megszüntetése végleg reménytelenné tenné a falu helyzetét. Abszolút megerősítették az, amit Szabó Zoltán az 1930-as években ír; vagyis, hogy az iskola

egyike azoknak a csatornáknak, melyeken át a civilizáció a faluba szivárog: „*egy falunak iskola kell, különben megszűnik minden kulturális élet*”. Noha a többség szerint az iskola léte önmagában kevés ahhoz, hogy a negatív népesedési tendencia megálljon, az oktatás megszüntetése igenis elindíthat olyan káros folyamatokat, amik szükségessé teszik az iskola (vagy legalábbis az alsó tagozat) akár nagyobb költségek árán történő megtartását.

A kutatás eredményei alapján megállapítható, hogy a tanárnak és a tanítónak, mint a falusi társadalom hagyományosan központi alakjának a tisztelete egy olyan tágabb értékrendi struktúrába ágyazódik, amelynek tradicionális vagy modern jellege elsősorban életkor-függő! A falusi iskolák sorsa ugyanakkor nem csak a demográfiai helyzettel, de a tanárok társadalmi szerepével is ok-okozati viszonyban van. A kistelepülések utolsó mentsvárai a tradicionális pedagógus szerepnek, a kisiskolák létbizonytalansága viszont veszélybe sodorja a tanári szerep falun még meglévő különleges funkcióit, tekintélyét. Kérdéses persze, hogy ez a szerep rendelkezik-e még annyi „erővel”, hogy képes legyen a falvakban megindult negatív tendenciák megváltoztatására, megállítására (akár az iskola fenntartásáért folytatott harc, akár a falu lakóira való hatása révén). Az azonban biztos, hogy az értelmiség és így a tanárság szerepe- mint minden korban-, ma is nagyon fontos: a faluból történő kivonulása, kivonása az iskola megszüntetése által a falu hanyatlását jelentheti!

Végül, két olyan konfliktuspontra szeretném felhívni a figyelmet, amelyek - az interjúk készítéséig - ugyan nem bontakoztak ki nyíltan a falu nyilvánossága előtt, de a beszélgetések során érezhető volt, hogy némi feszültséget okoznak a felekben.

A szülők egy részénél jelen volt egyfajta sértettség, amiért a Mezőkövesdig közlekedő iskolabuszra csak az önkormányzati iskolába járó gyerekek ülhetnek fel. Így ugyanis a mezőkövesdi katolikus iskolába csak az járathatja a gyermekét, aki „megengedheti magának” (az utaztatást). A társuláskor természetesen adottak voltak a feltételrendszerek, melyeken az Önkormányzat utólag már nem tud változtatni, de ezeket az okokat talán nagyobb figyelemmel kellett volna az érintett szülők felé kommunikálni.

Érezhető másfelől egyfajta feszültség az Önkormányzat és a tardi tanítók között is. Egyik fél sem gondolja, hogy a másikon múlt volna a felső tagozat sorsa, de mindkét fél megjegyezte, hogy kicsit erősebb ellenállást várt volna el. A jelenleg még működő tardi alsó tagozat létbizonytalanságának megszüntetése és működésének biztosítása szempontjából ezért fontos lenne az eddigi sérelmek tisztázása és lezárása, hogy a továbbiakban élénkebb kommunikáció - és ezáltal a külső „támadásokkal” szemben ellenállóbb együttműködés - valósulhasson meg a falu önkormányzata és pedagógusai között.

A tardi ifjúság

Benedek Csánád-Csere Márton

Kutatásunkban a fiatalok értékrendjének megismerését, ennek változásait, a szemléletmód alakulását, illetve életmódjuk sajátosságait próbáltuk feltárni. A kérdőívünkben a 14-29 év közötti korosztályt vizsgáltuk fiatalként. Természetesen munkánk csak egy pillanatkép az adott helyzetről, de mégis reméljük jól használható, illeszthető az eddig feltárt folyamatokba. A kérdőív készítése során igyekeztünk a nagy, országos ifjúságkutatásokhoz hasonló kategóriákat, kérdéseket, kutatási módszereket használni, megteremtve ezzel a összehasonlíthatóság lehetőségét.

Az első, és legfontosabb megállapításként leszögezhetjük, hogy a tardi fiatalság statisztikai mutatói, életmódbeli szokásai, érdeklődése, értékrendje alapvetően nem tér el az országos kutatásokban megfogalmazottaktól, illeszkedik az ország más területein élő, nem városi fiatalokéhoz.

Az egyenlőtlenségek bizonyos szempontból újratermelődnek, az ilyen településeken élők számára sokkal nehezebb az érvényesülés, bizonyos életpályamodellek megvalósítása szinte lehetetlen. A gondok, problémák, az esélyegyenlőlenségtől függetlenül rosszkedvű, pesszimista fiatallal nem találkoztunk, a nagy többség pozitív energiát és életszemléletet sugallt számunkra.

Tard népessége a magyarországi falvak nagy többségéhez hasonlóan folyamatos csökkenésben van: az évi halálozások száma mintegy háromszorosa a születések számának. Az alacsony gyermekszám oka az, hogy a fiatal korosztály még a családalapítás előtt elvándorol, a beköltözések száma, pedig nagyon alacsony. A városokhoz viszonyítva a falvak népessége már közösségeknek számít, nehéz megoldani a foglalkoztatást a kis településeken.

A vizsgált fiataloknál számunkra nem az volt a lényeges, hogy történt-e változás a szülei státusza és az övék között, mert ez számunkra nem azt jelenti, hogy ők így több lehetőséggel rendelkeznek, vagy jobb munkát fognak találni. Hanem az, hogy mire elég a végzettségük, mire elég, ha magasabb iskolát végeznek, mint a szülei.

Az eredmények azt mutatták, hogy a fiataloknak magasabb a végzettsége, mint szüleiké, de nagy mobilitási kiugrásokat nem találtunk. Minél fiatalabb egy szülő annál magasabb annak az esélye, hogy neki is magasabb a végzettsége. Amikor viszont a már aktívan dolgozó fiatalokat végzettségét hasonlítottuk össze a szüleikével, akkor azt láttuk, hogy nem nagyon tudtak magasabb státuszú munkát tudtak találni. Akik pedig jobb kereseti lehetőséggel

rendelkeztek, azok is inkább a máshol megszerzett (nem iskolai, nem a saját szakmájából) személyes kompetenciájuknak, vagy saját és családjuk kapcsolati tőkéjének köszönhetően a jobb munkahelyet, mintsem az iskolai képzésnek, a szakmai tudásnak.

Valószínűsíthető hogy a fiatalok környező városokba való költözésének tendenciája folytatódni fog, bár lehetséges az ingázás is, de sok fiatal számára az, amit a falu tud adni - mind infrastruktúra, mind a szabadidő eltöltésében - nem vetekedhet a városok által kínálttal.

Ennek kapcsán fontos megemlíteni az egyik fontos konfliktus – gócpontot, a Teleházat. Az intézmény egy modern művelődési háznak felel meg, kulturált, a technikai eszközök modernek, az egyetlen probléma a nyitva tartás. A fiatalokkal folytatott beszélgetések során kiderült, a Teleház korántsem tölti be maradéktalanul a neki kijelölt szerepet. Rövid ideig, és kissé ésszerűtlen intervallumokban van nyitva; hétköznapokon, mialatt a fiatalok nagy többsége a környező településeken tanul, az intézmény nyitva áll, majd délután kettőre, mire megérkeznek már be is zár. Állításuk szerint gyakran előfordul, hogy a házban vannak, használják az erőforrásokat, de az ajtó zárva van, tehát csak egy szűk kör, az üzemeltető – vagy aki hozzáfér a kulcshoz – kedvezményezettjei lehetnek benn. Nem teljesen világos, hogy az önkormányzat tulajdonában lévő közintézmény miért válhat kvázi magántulajdonává egyeseknek, ám ez a kérdés sokkal inkább a helyi közösség és vezetőinek ügye, mint a miénk. Véleményünk szerint a hely alkalmas a tardi fiatalok integrálására, egy jól képzett művelődésszervezővel könnyen be lehetne ide terelni a teljes korosztály csoportot.

A fiatalok kizárásos alapon a falu kocsmáiban gyűlnek össze, legtöbb szabadidejüket itt töltik el. A két legnépszerűbb hely – a Vadász, illetve az Éden nevű egységek – vezetői, tulajdonosai tisztában vannak felelősségükkel, a fiatalsággal kapcsolatban. Sajnos az országos trendnek megfelelően itt is viszonylag magas a mindennap alkoholt fogyasztók aránya. Az alkoholfogyasztásnál azonban sokkal nagyobb veszélyt jelent a cigaretta az ifjúság körében.

A dohányzás azért is veszélyes, mert társadalmilag sokan jobban tolerált, nagyon sok fiatal dohányzik, a társadalom ezt a felnőtté válás részének tartja. Kutatásunk szerint, ahogy egyre idősebb kategóriákba lépnek át a fiatalok egyre több lesz köztük a dohányos. Ijesztően fiatalon kezdik, és később természetesen nem teszik le. A fiatalokat veszélyeztető elemek közül nem maradhat ki a kábítószer sem. A tardi fiatalok közül minden harmadik, negyedik kipróbált már valamilyen drogot, (legtöbbször természetesen marihuánát) viszont olyat aki rendszeresen élne vele nem találtunk kutatásunk során. Véleményünk szerint a droggkérdés nem kritikus Tardon.

A megkérdezett tardi fiataloknál is általános szórakozásává nőtte ki magát - a tévét is megelőzve - az otthoni internetezés, az internethez kapcsolódó otthoni, szabadidős

tevékenység. Bár maga az internet hasznos de nagy kérdés, hogy mire használják fel. Meglehetősen magas az otthoni számítógéppel és internettel rendelkezők aránya a fiatalok körében, de ez nem jelenti egyben a tájékozottságot, a többletinformációból eredő előnyt is. Sokkal jobban tudják milyen vicces humoros videók vannak fenn a youtube-on mint hogy milyen kedvezményes nyelvtanfolyamok indulnak a közelükben, vagy hogy milyen netes munkaszolgáltatók, munkakereső oldalak vannak.

Érdekesség, hogy az iskolai végzettség már nem függ össze egyértelműen a számítógép, internet felhasználással, a fiatalabb korosztály már vidéken is természetesen használja, természetesen veszi az E-kultúrát. Jól látszik hogy az általános iskolások, és a tizenévesek számára a számítógép, internet használata már a napi rutin és szórakozás része. Fontos nekik megmutatni, hogy mi mindenre jó lehet még, és erre a funkcióra a Teleház például tökéletesen alkalmas lehetne.

A paraszti hagyományoknak köszönhetően a fiatalok munkával kapcsolatos attitűdje pozitív, sokan a tanulás mellett is dolgoznak.

A tardi, 30 év alattiak között mindössze egy lányt találtunk, akinek gyermeke volt, ez meglepetésként hatott. A gyermekvállalás kitolódásáról már sokan beszámoltak, itt valószínűleg a férfi lakosság nagyobb aránya is közrejátszik a jelenségben.

A tardi fiatalságot nyitott, közösségi embereknek ismertük meg, jó impulzusokat, energiákat kaptunk tőlük. Nem voltak kommunikációs problémák, félreértések, készségesen és reményeink szerint őszintén válaszoltak kérdéseinkre. Olyan problémát nem találtunk, mely egyediségével hívta volna fel magára a figyelmet. Magyarország más részein élőkhöz hasonlóan itt is nehéz az érvényesülés, boldogulás, viszont a fiatalok hozzáállása nagyon pozitív és bizakodó.